

ФОНД МІСЦЕВОЇ ДЕМОКРАТІЇ
За підтримки Європейської програми
Міжнародного фонду «Відродження»

АЗБУКА
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
ІНТЕГРАЦІЇ

навчально-методичний посібник

Під загальною редакцією І.В.Яковюка

Харків
2006

УДК 66.4(0) Я72
ББК 327.39(075.3)
А 35

Видання підготовлено і видано в рамках проекту «Азбука Європейської інтеграції», виконаного ФОНДОМ МІСЦЕВОЇ ДЕМОКРАТІЇ за фінансової підтримки Міжнародного фонду «Відродження» (Європейська програма)

Керівник проекту:

Ольга Мірошник – президент ФОНДУ МІСЦЕВОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Автори методичного посібника:

Іван Яковюк, кандидат юридичних наук, доцент – загальна редакція, розділ 1, 2,5

Леся Трагнюк, кандидат юридичних наук – розділ 3, 4,5

Володимир Меделяєв – вчитель-методист – тестові завдання

А 35 І. Яковюк, Л. Трагнюк, В. Меделяєв

**Азбука європейської інтеграції. Харків: «Апекс+»,
2006. – 168 с.**

ISBN 966-8498-11-7

ФОНД МІСЦЕВОЇ ДЕМОКРАТІЇ,

пл.Р.Люксембург,10, Харків 61003

Тел. (057) 7710792, 731 6044

E-mail: app@online.kharkov.ua, miroshnyk@mail.ru

ББК 327.39(075.3)

ISBN 966-8498-11-7

© І. Яковюк, Л. Трагнюк, В. Меделяєв

© ФОНД МІСЦЕВОЇ ДЕМОКРАТІЇ

ЗМІСТ

Передмова	5
Розділ 1.	
Загальна характеристика Європейського Союзу	8
1.1. Європейські співтовариства – Європейський Союз	8
1.2. Відносини між Європейським Союзом і державами-членами	9
1.3. Цілі Європейського Союзу	10
1.4. Цінності Союзу	12
1.5. Компетенція Європейського Союзу. Державний суверенітет	19
1.6. Склад Європейського Союзу	21
1.7. Умови та порядок вступу до організації	23
1.8. Територія Європейського Союзу. Межі дії права ЄС	25
1.9. Громадянство Європейського Союзу	26
1.10. Офіційні символи Європейського Союзу	28
1.11. Мови Європейського Союзу	29
1.12. Розташування інститутів і органів Європейського Союзу.	30
1.13. Передумови європейської інтеграції.	31
1.14. Спільне надбання (acquis communautaire)	40
1.15. Європейський Союз і Рада Європи.	41
Розділ 2.	
Історія заснування та розвитку Європейського Союзу	45
2.1. Етап галузевої інтеграції та юридичного оформлення інтеграційних ініціатив.	45
2.2. Етап економічної інтеграції. Створення багатогалузевої економічної спільноти.	51
2.3. Організаційне об'єднання Європейських співтовариств. Перші спроби розширення. Криза Європейських співтовариств.	54
2.4. Започаткування європейського політичного співробітництва	57
2.5. Єдиний Європейський Акт	61
2.6. Заснування Європейського Союзу	63

2.6.1. Маастрихтський договір про Європейський Союз	64
2.6.2. Амстердамський договір	66
2.6.3. Ніццький договір	68
2.7. Розробка і прийняття Конституції для Європи	70
Розділ 3.	
Правові засади європейської інтеграції	73
3.1. Джерела європейського права	75
3.2. Вторинне або похідне право	76
3.3. Принципи права Співтовариств	79
3.4. Дія права ЄС у просторі і у часі	80
Розділ 4.	
Інституційна структура Європейського Союзу	82
4.1. Європейська Рада	84
4.2. Рада – головний законодавець ЄС	86
4.3. Європейська Комісія	90
4.4. Європейський Парламент – представник народів Союзу	93
4.5. Суд Європейських Спільнот	96
4.6. Рахункова палата	98
4.7. Дорадчі органи	100
4.7.1. Комітет регіонів	101
4.7.2. Фінансові органи	102
Розділ 5	
Україна і європейська інтеграція протягом 1991-1997 років	103
Тестові завдання	113
Додатки	144
Країни-члени Європейського Союзу	144
Європейський Парламент (2004-2009)	146
Європейська Комісія (2004-2009)	148
Етапи розвитку ЄС: дати і події	149
Деякі деячі Європейської інтеграції	155
Україна – ЄС: хронологія двосторонніх відносин	160

Передмова

Шановні друзі, Вашій увазі пропонується навчально-методичний посібник «Азбука європейської інтеграції». Його головне призначення полягає у наданні користувачам базової інформації про Європейський Союз (ЄС), історію його виникнення та розвитку, інституційну структуру та механізми функціонування, принципи та норми європейського права.

Європейський союз являє собою найбільш успішний у світовій історії приклад добровільної інтеграції народів та держав у найпотужнішу політичну та економічну систему. Сьогодні ЄС включає у себе 25 європейських країн, в яких проживає 455 мільйонів людей. Про економічну потужність ЄС свідчать такі факти: валовий внутрішній продукт ЄС становить 9.613 мільярдів євро, у світовій торгівлі на його долю припадає 37% експорту.

Завдяки великому економічному потенціалу у країнах Євросоюзу забезпечується високий рівень добробуту населення, успішно вирішуються складні соціальні проблеми, гарантується надійний соціальний захист громадян.

Унікальність цього міжнародного об'єднання полягає і в тім, що з дня свого заснування і донині воно ґрунтується на демократичних засадах. Усі найбільш важливі рішення в Євросоюзі приймаються на основі консенсусу (згоди) усіх країн-учасниць. Демократичний, правовий та рівноправний характер взаємо-відносин у межах ЄС дозволяє успішно сполучати інтереси усієї європейської спільноти з інтересами кожної з суверенних націй, що входять до його складу. Тому не є випадковим те, що абсолютна більшість європейських країн – не членів ЄС, намагаються туди потрапити.

Це стосується й посткомуністичних країн – країн, які трансформуючи свої соціальні організми здійснюють сьогодні важкий перехід від тоталітарної системи суспільних відносин, з притаманним їй політичним, економічним та ідеологічним монополізмом, до якості плюралістичного вільного демократичного суспільства. Демократичні сили цих країн розглядають євроінтеграцію як важливий чинник прискорення трансформаційного процесу, оскільки

ки, по-перше, ЄС готов надати і надає посткомуністичним країнам відчутну допомогу у вирішенні багатьох соціально-економічних проблем; по-друге, через вступ до ЄС країни залучаються до величезного європейського ринку товарів, послуг, праці, системи економічної спеціалізації та кооперації; по-третє, навіть через заявку до вступу до ЄС запроваджується ефективний контроль з боку євроструктур за додержанням демократичних стандартів політичного та економічного життя, прав людини. У 2003 році членами ЄС стали Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина, Словенія, а також пострадянські Естонія, Латвія та Литва. Незабаром планується приєднання до ЄС Болгарії та Румунії. Заявки на членство у ЄС вже подали Хорватія, Македонія, Сербія та Чорногорія.

Про своє бажання інтегруватися до ЄС заявила і Україна, яка ще у 1994 році підписала з ЄС «Угоду про партнерство і співробітництво». Проте за десять років попередня влада, яка все більше набувала авторитарних тенденцій, не зробила відчутних кроків у цьому напрямі. Демократизація політичного режиму в Україні у 2004 році спричинила переведення процесу євроінтеграції з формально-декларативної площини у площину практичних дій. Але процес євроінтеграції сьогодні стикається з багатьма труднощами. Одна з них полягає в тім, що внаслідок недостатньої поінформованості значна частина населення не розуміє, які переваги має одержати Україна від вступу до ЄС. Окрім того, треба враховувати і те, що за часів комуністичного режиму у свідомість багатьох громадян були вкоріненні антизахідні стереотипи, що викликає з їх боку негативне, а підчас і вороже, ставлення до процесу євроінтеграції. Подолання таких стереотипів є найважливішим завданням, яке потрібно вирішити на шляху України до об'єднаної Європи.

Проте даний навчально-методичний посібник не є суто пропагандистським виданням, бо його автори, передусім, ставили за мету не агітацію за вступ до Євросоюзу, а просвітництво українського загалу. Тести, інтерактивні та ігрові методи мають допомогти користувачам посібника глибше проникнути в систему організації ЄС, зрозуміти механізми взаємодії його структур, ознайомитися з європейським способом життя та цінностями, яким на-

дають перевагу європейці, дають можливість порівняти їх з українським способом життя та українськими цінностями. Цей посібник – це ще один крок до набуття українськими громадянами загальних уявлень про європейську спільноту, що має розширити їх знання у цій галузі, допомогти зрозуміти сутність процесу європейської інтеграції, ознайомити зі стандартами та головними ідеями Європейського союзу.

Навчально-методичний посібник «Азбука європейської інтеграції» підготовлений фахівцями, які спеціалізуються у царині європейської інтеграції та ЄС, не один рік викладають дисципліни з цього курсу, як у середній школі, так і у вищих навчальних закладах. Автори висловлюють щиру подяку Харківському Євроклубу, який брав активну участь в зборі матеріалів та апробації посібника. Хоч посібник розрахований, передусім, на викладачів загальноосвітніх шкіл, які викладатимуть факультативний курс з основ європейської інтеграції та на школярів, які його вивчатимуть, але він буде корисним усім, хто цікавиться проблемами європейської інтеграції.

Ольга Мірошник,
керівник проекту

Розділ 1.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

1.1. Європейські співтовариства – Європейський Союз

Європейський Союз – це порівняно нове явище в історії Європи. Формально він з'явився на політичній карті 1 листопада 1993 р., коли набув чинності Договір про Європейський Союз, або Маастрихтський договір. Однак насправді Євросоюз – це лише черговий, якісно новий крок у процесі європейської інтеграції, яка має тривалу історію.

Офіційно розбудова об'єднаної Європи розпочалася із започаткування у 50-ті роки ХХ ст. трьох Європейських співтовариств: Європейського об'єднання вугілля та сталі, Європейське співтовариство з атомної енергії та Європейське економічне співтовариство.

Первісно інтеграція мала виключно економічний характер, оскільки держави-члени були не готові поступитися своїм суверенітетом на користь наддержавних інститутів влади. Саме тому національні уряди відкидали ідею інтеграції у політичний та військовий сферах. Однак з часом інтеграційні процеси неминуче стали прямо або опосередковано охоплювати й інші сфери суспільного життя (соціальну сферу, культуру, освіту, охорону здоров'я, молодіжну політику тощо). Це спонукало держави-члени ЄС до створення на основі вказаних Співтовариств Європейського Союзу. Попри очікування, що Європейські співтовариства трансформуються у Європейський Союз, у Маастрихтському договорі була закріплена інша структура відносин між ними. Діяльність Євросоюзу поряд з економічною інтеграцією (так звана I «опора») передбачала також проведення спільної зовнішньої політика та політика безпеки (II «опора»), а також політики в сфері внутрішніх справ та правосуддя (III «опора»). При цьому Євросоюз не заміняє собою Європейські співтовариства, а функціонує паралельно з ними.

1.2. Відносини між Європейським Союзом і державами-членами

Європейців, хоча і не тільки їх, завжди цікавили питання: що таке Європейський Союз, яка його кінцева мета, чи перетвориться він на державу, чи втратять (збережуть) держави, які його утворюють, свій суверенітет? Частково відповіді на ці питання дають установчі договори, які регулюють відносини між Союзом і державами-членами.

Передусім слід зазначити, що виключно держави-члени наділяють Європейський Союз компетенцією для досягнення їх спільних цілей. Відповідно, він може діяти лише в межах цієї компетенції. Союз зобов'язаний дотримуватися правової рівності держав-членів, поважати національну індивідуальність держав-членів, яка властива їх основоположним політичним і конституційним структурам, зокрема в сфері місцевого та регіонального самоврядування. Особливий наголос традиційно робиться на повазі Союзу до здійснення державами-членами їхніх основних функцій, передусім тих, які спрямовані на забезпечення їх територіальної цілісності, підтримання суспільного порядку та охорону національної безпеки.

З іншого боку, відповідно до принципу лояльної (добросовісної) співпраці, як Союз, так і держави-члени повинні проявляти взаємну повагу і сприяння один одному у реалізації завдань, заради яких створено ЄС. Більше того, національні уряди створюють сприятливі умови для виконання Союзом його завдань і утримуються від будь-яких заходів, які здатні поставити під загрозу досягнення цілей Союзу.

1.3. Цілі Європейського Союзу

Євросоюз – це унікальна організація влади, яка не має аналогів в світі. Держави-члени, які входять до її складу, послідовно наділяють її все новими суверенними правами, які властиві державі, обмежуючи тим самим свій власний суверенітет. Закономірно постає питання, а заради досягнення яких цілей європейські держави вдаються до таких кроків?

Цілі європейської інтеграції історично змінювалися. Однак реалізація мети кожного попереднього установчого договору ставала прологом для постановки і виконання ще більш амбіційних завдань. Така ситуація надала прем'єр-міністру Бельгії Гі Верхофстадт підстав так охарактеризувати розвиток євроінтеграції: «Європейський Союз як велосипед – якщо він не рухається вперед – то падає».

Перші цілі інтеграції були викладені у Договорі про утворення Європейського товариства вугілля та сталі. Метою даного об'єднання було: сприяння економічному розвитку, зростанню зайнятості та підвищенню рівня життя в державах-членах шляхом запровадження спільного ринку.

Набутий досвід і досягнуті за більш ніж 50 років результати дозволяють Європейському Союзу ставити перед собою і державами, що його утворюють, значно ширші цілі. Так, Конституція для Європи в якості цілей ЄС визначає:

- 1) сприяння миру, своїм цінностям і добробуту своїх народів;
- 2) надання своїм громадянам простору свободи, безпеки і правосуддя без внутрішніх кордонів, внутрішній ринок з вільною та чесною конкуренцією;
- 3) забезпечення стабільного розвитку Європи на основі збалансованого економічного зростання і стабільності цін, наявність конкурентної соціальної ринкової економіки, яка прагне до забезпечення повної зайнятості та соціального прогресу, а також високий рівень охорони і підвищення якості навколишнього середовища;
- 4) сприяння науково-технічному прогресу;
- 5) боротьбу із соціальною ізоляцією та з дискримінацією, спри-

яння соціальної справедливості і соціальному захисту, рівності чоловіків і жінок, солідарності поколінь і охороні прав дитини;

б) сприяння економічній, соціальній та територіальній згуртованості та солідарності держав-членів;

7) повага до багатства свого культурного і мовного різноманіття, піклування про збереження і розвиток європейської культурної спадщини.

У відносинах з рештою світу Союз стверджує і просуває власні цінності та інтереси. Він сприяє миру, безпеці, сталому розвитку планети, солідарності та взаємній повазі народів, вільній та справедливій торгівлі, викорененню бідності та захисту прав людини, зокрема дитини, а також неухильному дотриманню і розвитку міжнародного права, включаючи дотримання принципів Статуту ООН.

Важливо відмітити, що при досягненні проголошених цілей Союз використовує виключно за допомогою належних засобів і в межах компетенції, яка йому надана.

1.4. Цінності Союзу

«Союз заснований на цінностях поваги людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права і дотримання прав людини, включаючи права осіб, які належать до меншин. Ці цінності є спільними для держав-членів в межах суспільства, яке характеризується плюралізмом, недискримінацією, терпимістю, справедливістю, солідарністю і рівністю жінок і чоловіків».

Стаття 1-2 Конституції для Європи

Перелік цінностей Євросоюзу є традиційним для правової і політичної культури європейських держав. На них повинні орієнтуватися та дотримуватися й ті країни, які в майбутньому мають намір вступити до Союзу.

Європа – це континент різних культурних, релігійних та правових традицій, але, водночас, спільних цінностей. Ці цінності сприймає, а відтак і захищає Європейський Союз. Від заохочує співробітництво між європейськими народами, сприяє єдності при збереженні розмаїття.

Цінності Європейського Союзу вперше закріплюються лише у Конституції для Європи. Включення їх до змісту Конституції обумовлено тим, що певне розуміння основних цінностей суспільства передбачає відповідне бачення сутності влади чи то держави, чи Європейського Союзу.

Виклик глобального масштабу, яким стала Друга світова війна, по-новому поставив проблему людини. Суспільною свідомістю оволодіває думка про нагальний характер поваги до життя і гідності людини. Відтак ці права визнаються

найважливішими в каталозі прав і свобод людини і трактуються в широкому і гуманістичному розумінні. Так, життя пропонується розглядати не у вузькому біологічному розумінні, а як певну цілісну соціальну програму. Їй в повсякденному житті загрожує не лише війна чи кримінальні злочини проти особистості, але й аборти, тероризм, расова чи етнічна ненависть, соціальна несправедливість, екологічно небезпечне виробництво, діяльність тоталітарних сект і угруповань тощо. Виходячи з такого трактування, право на життя як право на мирний і вільний розвиток та утворення на цій основі засад певного суспільного устрою, який би забез-

печував такий розвиток, об'єднує в єдину цілісну систему всі різновиди прав людини.

З правом людини на життя безпосередньо пов'язаний принцип людської гідності. Ще І. Кант зазначав, що гідність людини отримує свою конкретизацію завдяки природженому і невід'ємному праву людини на свободу і рівність, що нерозривно пов'язані між собою. Важливий крок у розвитку цього принципу свого часу зробив наш співвітчизник Б. Кистяківський, який зазначив, що як особисті і політичні, так і соціально-економічні права об'єднуються єдиним правом на гідне людини існування.

На сучасному етапі державно-правового розвитку стрижньовим у системі цінностей визнається людська гідність, яка дістає конкретизацію завдяки природженому і невід'ємному праву людини на свободу і рівність, що нерозривно пов'язані між собою. Фактично людська гідність є наріжним каменем пануючої в державах-членах ЄС соціальної правової моделі державності, оскільки становить основу конституційно організованого суспільства і утворює багатомірний захищений простір, який оберігає його конституційно-правові надбання.

При тлумаченні змісту людської гідності наголос необхідно робити на такому факті. Принцип людської гідності, який конкретизують права на свободу і рівність, які в силу своєї вагомості розглядаються як самостійні принципи державно-правового устрою, утворює своєрідне ядро незмінних прав людини. Навколо нього формуються інші, похідні від нього категорії прав і свобод. Ці права, а також цілі держави тісно пов'язані з принципом людської гідності: кожна категорія прав конкретизує той чи інший аспект змісту цього принципу, сприяє його захисту. Визнання гідності людини поряд з правом кожної людини на життя основними правами, що зумовлюють можливість реалізації всіх інших прав і свобод людини і громадянина, дає підстави для висновку про недопустимість їх скасування або будь-якого обмеження.

Існує і зворотний зв'язок. Він полягає в тому, що саме завдяки непорушності гідності людини визнаються недоторканими і невідчужуваними права людини, в силу чого вони складають основу будь-якого суспільства і справедливості.

«Людська гідність недоторкана.
Вона підлягає повазі та захисту»
Стаття II-61 Конституції для Європи

Визначена в якості цінності Союзу людська гідність в подальшому формулюється більш суб'єктивно і позитивно в нормах Конституції ЄС, передусім у розділі I «Гідність» Хартії Союзу про основні права. Конкретизація поняття «гідність особистості» відбувається шляхом здійснення ряду логічно пов'язаних між собою кроків. В ході першого визначається об'єкт і сфера життя або реальна ситуація, в яких він потребує захисту. Другий крок пов'язаний з конституційним закріпленням принципу рівності громадян, що означає визнання гідності як ознаки, яка властива будь-якій особистості.

«Кожний має право на свою фізичну і психічну цілісність»
Стаття II-63 Конституції для Європи

Конкретизацію поняття гідності людини забезпечують норми Конституції, які гарантують: право на життя і відповідно заборону смертної кари і право на свою фізичну і психічну цілісність, а також забороняють: заняття евгенікою, особливо якщо метою ставиться проведення відбору між людьми; перетворення людського тіла і його частин в джерело прибутку; репродуктивне клонування людської істоти; катування і нелюдське або таке, що принижує гідність людини, ставлення та покарання; рабство, торгівлю людьми та примусову обов'язкову працю.

На другому місці серед цінностей знаходиться свобода. Слід зазначити, що між «правами» і «свободами» як юридичними категоріями немає суттєвих відмінностей, оскільки як права, так і свободи окреслюють певні правові можливості людини в різних галузях життя, які гарантуються державою. Проте між ними можна встановити різницю на основі ступеня визначеності можливої поведінки і механізму державного гарантування.

Термін «право» традиційно застосовується тоді, коли йдеться про конкретні можливості поведінки (право на працю, відпочинок, медичне обслуговування, освіту, соціальний захист тощо). У випадку, коли необхідно підкреслити більший простір вибору варіанту поведінки на власний розсуд і під власну відповідальність, використовується термін «свобода». Тому цілком закономірно, що Конституція ЄС визначає правові можливості

людини через «свободу» тоді, коли йдеться передусім про реалізацію творчих здібностей, що залежать передусім від потенціалу та рис особистості.

«Кожний має право на свободу і особисту недоторканість»
Стаття II-66 Конституції для Європи

Зміст поняття «свобода» розкривається у розділі II «Свобода» Хартії Союзу про основні права. Так, зміст поняття свободи розкривається через право на повагу свого приватного і сімейного життя, житла і своїх повідомлень; право на вступ у шлюб і створення сім'ї; право на освіту та доступ до професійної освіти і підвищення кваліфікації; право власності; право на притулок, а також низка свобод, а саме: свобода думки, совісті і релігії; свобода вираження думки, зокрема свобода дотримуватися своїх поглядів, свобода отримувати або передавати інформацію без втручання з боку органів публічної влади і незалежно від кордонів; свобода зібрання та асоціацій; свобода мистецтва та науки; свобода професійної діяльності; свобода підприємництва. Євросоюз також гарантує захист даних особистого характеру та заборону вислання або видачі особи в державу, в якій існує реальна загроза застосування до особи смертної кари, катування або іншого нелюдського, або такого, що принижує людську гідність, ставлення и покарання.

Базовою цінністю Євросоюзу слід також визнати демократію. Європейський Союз сьогодні – це організація, яка заснована на принципах свободи, демократії, верховенства права, поваги до прав людини і основних свобод, які є спільними для усіх держав-членів. За останні десятиліття на прикладі успішного досвіду Греції, Іспанії та Португалії, які не мали сталих демократичних традицій до вступу у ЄС, передусім постсоціалістичні країни Європи переконалися у дієвості приєднання до Союзу як засобу забезпечення їх демократичного устрою. Разом з тим слід вказати на існування гострої і справедливої критики ЄС стосовно наявності в ньому саме «дефіциту» демократії.

Ситуацію, що склалася навколо утвердження демократичних цінностей під час організації та функціонуванні Євросоюзу, багато хто із західних дослідників оцінює як кризову, відмічаючи при цьому гальмування процесу формування в Союзі загальноєвропейсь-

«Сучасний Євросоюз передбачає демократію як спадщину цінностей та інституцій, які поділяють держави-члени, у кожній з яких представники народу контролюють діяльність виконавчої влади; але сам [Союз] не є демократичним»

W. Wallace

кого громадянського суспільства, відсутність механізмів впливу громадян ЄС на інститути Союзу і відповідальності останніх перед суспільством, обмеженість повноважень Європарламенту в сфері законотворчості та

контролю за виконавчими структурами Союзу тощо

Недостатня демократичність організації ЄС протягом останніх десятиліть перетворилася на вагомий аргумент в руках тих, хто заперечує подальше поглиблення процесу інтеграції, продовження практики передачі Союзу суверенних прав держав-членів, створення європейської федерації. Натомість проголошується нова мета політичної інтеграції – створення по-справжньому самоврядної Європи, розвиток європейської представницької демократії на всіх рівнях. Саме тому включення демократії в систему цінностей Союзу виявляється актуальним і цілком закономірним.

«Образ демократичної та заангажованої у світові справи Європи якнайкраще відповідає побажанням громадян»

Лаакенська декларація щодо майбутнього Європейського Союзу

Сучасне розуміння демократії передбачає передусім акцентування уваги на юридичному забезпеченні прав і свобод людини і громадянина, яке є одним з най-

важливіших принципів організації і практичного функціонування основних політико-правових інститутів, організації і діяльності органів влади як на рівні держави і місцевого самоврядування, так і на загальноєвропейському рівні. Характеристика Євросоюзу як демократичної організації влади передусім означає, що Союз:

1) заснований на здійсненні реального народовладдя. Союз покликаний забезпечити можливість громадянам ЄС та їх асоціаціям інформувати Інститути Союзу про свою думку і публічно обмінюватися ними стосовно будь-якої сфери діяльності Союзу. Інститути повинні підтримувати відкритий, прозорий і регулярний діалог з представницькими асоціаціями і громадянським суспільством. Важливою новацією, запровадженою Конституцією,

має стати право громадян Союзу у кількості не менше одного мільйона чоловік, які представляють значну кількість держав-членів, виступити з ініціативою запросити Комісію в межах її повноважень подати пропозиції з питань, стосовно яких, на думку цих громадян, необхідно видати правовий акт Союзу з метою застосування Конституції. Важливим проявом народовладдя є процедура ратифікації установчих договорів і Конституції в окремих державах-членах народом цих країн;

«Основні права, як вони гарантовані європейською конвенцією про захист прав людини і основних свобод і як вони впливають із спільних для держав-членів конституційних традицій, входять у зміст права Союзу в якості загальних принципів»

Стаття 1-9 Конституції для Європи

новні права, приєднання ЄС до Європейської хартії про захист прав людини і основних свобод, а також визнання основних прав і свобод загальними принципами права Союзу;

3) забезпечує реальну участь громадян ЄС у формуванні органів влади в ЄС і здійснення контролю за їх діяльністю. На сьогодні про реалізацію даної вимоги свідчить запровадження прямих виборів до Європейського парламенту; діяльність європейського омбудсмена; забезпечення прозорості діяльності інститутів, органів і установ Союзу; заохочення і сприяння з боку Союзу соціальному діалогу.

«Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах»

Стаття 1 Загальної декларації прав людини ООН 1948 року

Поряд з названими важливе місце в системі цінностей займає рівність. Дана цінність конкретизується в положеннях розділу III «Рівність» Хартії Союзу про основні права. Євросоюз виходить із рівності всіх прав своїх громадян, зокрема рівності чоловіків і жінок (в усіх сферах і передусім в питаннях зайнятості, праці і заробітної платні), а також рівності всіх перед законом. Він не допускає також будь-яку дискримінацію, зокрема за ознаками статі, раси, кольору шкіри, етнічного та соціального походження, генетичних рис, мови, релігії або переконань, політичних або будь-яких

2) поважає і реально гарантує здійснення прав і свобод людини і громадянина. Про реалізацію цієї вимоги свідчить запровадження громадянства Союзу, включення до тексту Конституції для Європи Хартії Союзу про ос-

новні права, приєднання ЄС до Європейської хартії про захист прав людини і основних свобод, а також визнання основних прав і свобод загальними принципами права Союзу;

3) забезпечує реальну участь громадян ЄС у формуванні органів влади в ЄС і здійснення контролю за їх діяльністю. На сьогодні про реалізацію даної вимоги свідчить запровадження прямих виборів до Європейського парламенту; діяльність європейського омбудсмена; забезпечення прозорості діяльності інститутів, органів і установ Союзу; заохочення і сприяння з боку Союзу соціальному діалогу.

Поряд з названими важливе місце в системі цінностей займає рівність. Дана цінність конкретизується в

інших поглядів, приналежності к національним меншинам, майнового стану, народження, інвалідності, віку або сексуальної орієнтації.

«У всій своїй діяльності Союз дотримується принципу рівності своїх громадян, які користуються однаковою увагою з боку його інститутів, органів та установ»

Стаття I-45 Конституції для Європи

В контексті розмови про забезпечення правової рівності слід наголосити на повазі Союзу культурного, релігійного та мовного різноманіття, на забезпеченні прав дитини та літніх людей, а та-

кож готовності сприяти соціальній і професійній інтеграції інвалідів.

Верховенство (панування) права. Право, по відношенню до держави, а також Союзу, є первинним. Влада на рівні держави або Союзу не створює право. Більше того, прийнято вважати, що Союз як наднаціональна організація влади створена саме завдяки праву. Союз лише дає юридично завершені формулювання, в яких закріплюються уявлення про справедливість, що об'єктивно склалися в суспільстві і потребують державного захисту. Отже, за допомогою законів, судових прецедентів тощо держава лише надає праву формальної визначеності. У реальній діяльності держава повинна бути найважливішим засобом проведення в життя права.

Панування права в житті суспільства забезпечує створення демократичних структур влади, гарантування верховенства конституції як найвищого за юридичною силою нормативно-правового акта, а також правових законів, підвищення їх якості. Конституція Союзу, яка завжди матиме правовий характер, таким чином визначить межі втручання Союзу у справи національних держав, а також у сферу саморегуляції громадянського суспільства, яке має набути субсидіарного (додаткового) характеру і не може зашкодити інститутам і механізмам саморегуляції.

Завершує перелік цінностей Союзу дотримання прав людини. Це, однак, не означає, що права людини знаходяться на останньому-му місці серед пріоритетів Союзу. Дотримання прав людини вимагає безумовного визнання, нормативного закріплення, реального здійснення і гарантування Союзом невід'ємних прав і свобод людини. Фактично реалізація всіх вище перелічених цінностей є найбільш дієвим засобом реально забезпечити в житті проголошені численні права і свободи людини і громадянина.

1.5. Компетенція Європейського Союзу. Державний суверенітет

Для реалізації проголошених цілей Євросоюз необхідно було наділити відповідною компетенцією. Що представляє собою сьогодні компетенція Союзу, як вона співвідноситься з компетенцією національних держав?

Слід зазначити, що на кожному етапі інтеграційного процесу відбувається досягнення балансу інтересів ЄС та держав-членів. Як наслідок, державно-правовий розвиток в рамках Європейського Союзу відбувається на основі так званого компромісного суверенітету, який передбачає встановлення рівноваги між суверенітетом держав-членів і «суверенітетом» ЄС.

Процес розмежування компетенції між Євросоюзом і державами-членами постійно триває. Сьогодні є достатньо підстав розрізнити такі типи компетенції:

- принципову компетенцію держав-членів;
- виключну компетенцію ЄС (політика конкуренції, спільна торговельна політика, монетарна політика, митний союз, здійснення єдиної європейської системи надання політичного притулку, контроль за спільними кордонами, збереження біологічних ресурсів моря);
- спільну компетенцію ЄС і держав-членів складають повноваження в переважній більшості галузей, наприклад внутрішній ринок, транспорт, енергетика, соціальна політика, сільське господарство і рибальство, за винятком збереження біологічних ресурсів моря, захист споживачів та деякі інші;
- допоміжну компетенцію (охорона здоров'я, освіта, культура, спорт);
- негативну компетенцію, тобто дії, які заборонені як для держав-членів, так і для Євросоюзу, – вона пов'язана із гарантуванням основних прав і свобод людини і громадянина.

Аналіз цих видів компетенції дозволяє зробити висновок про те, що традиційний підхід до визначення суверенітету у випадку з Євросоюзом виявляється малоприматним. Згідно з ним не являються суверенними ані держави-члени, ані Євросоюз. Фактично слід визнати, що сьогодні в Європі відбувається формування

(апробація) нової моделі суверенітету, в якій головні акценти робляться не на владі, а на управлінні, яке має складний багаторівневий характер.

Для сучасного етапу європейського державно-правового розвитку характерно: існування «суверенітету» ЄС, що складається з суверенних прав, переданих йому урядами держав-членів; збереження державами-членами значного обсягу суверенітету, що дозволяє їм в певній мірі не допускати втручання у внутрішні справи і проводити при потребі незалежну зовнішню політику; поєднання колективно виробленої політики з відносно автономною політикою держав-членів; здійснення управлінських функцій через мережі суб'єктів, які включають національні уряди та інститути громадянського суспільства; можливість участі громадян держав ЄС у виборах органів місцевого самоврядування за місцем проживання незалежно від свого національного громадянства; співпраця національних, наднаціональних і субнаціональних владних структур щодо прийняття найбільш важливих рішень.

Сприйняття концепції багаторівневої структури управління цілком відповідає проекту перетворення Євросоюзу на своєрідне конфедеративне утворення і в той же час не заважає поглибленню інтеграції у все нових сферах суспільного життя. Дана концепція реалізується з урахуванням принципів, які характеризуватимуть відносини між Європейським Союзом і державами-членами, а саме: лояльного (добросовісного) співробітництва; субсидіарності (в сферах, що не становлять його виключну компетенцію, Союз діятиме тоді, коли заходи по реалізації певних цілей не можуть бути досягнуті належним чином на рівні держав і, навпаки, краще можуть бути досягнуті на рівні ЄС); пропорційності (зміст і форма дій Євросоюзу не може вийти за межі необхідного для досягнення цілей Союзу).

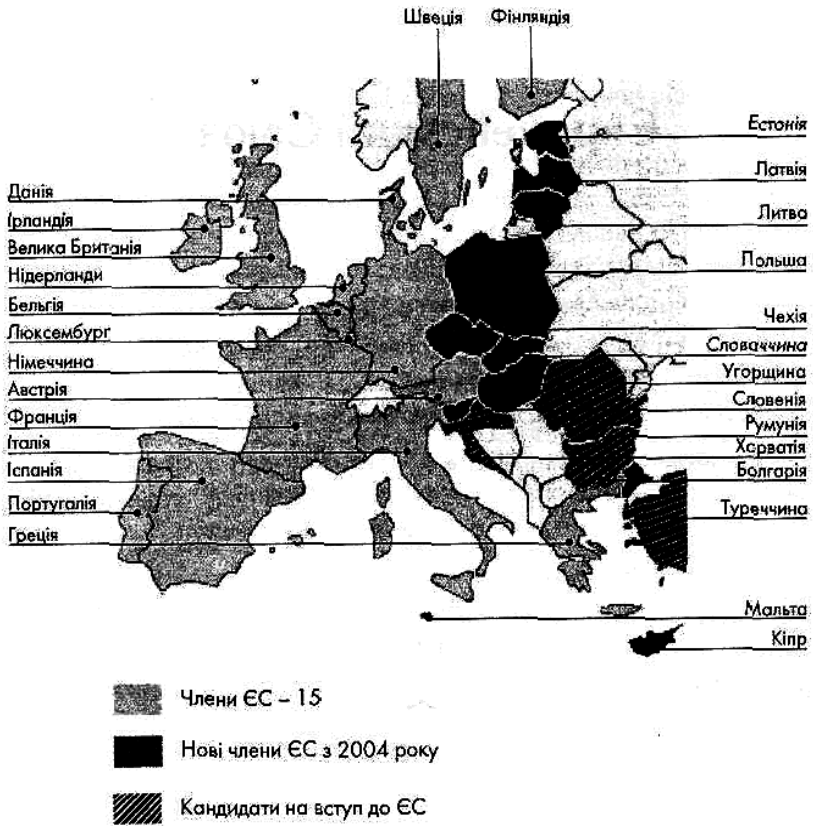
Існуючий розподіл компетенції свідчить про те, що на сучасному етапі розвитку національні уряди європейських країн в рамках класичного уявлення про державний суверенітет більше неспроможні самотійно з необхідною ефективністю забезпечувати інтереси суспільства та успішно конкурувати в економічній, політичній і соціальній сферах зі США, Японією та Китаєм, а тому вимушені передавати право здійснення ряду суверенних прав Євросоюзу.

1.6. Склад Європейського Союзу

Європейський Союз – це високо інтегроване об'єднання держав-членів, що утворене на невизначений строк. Його склад змінюється внаслідок постійного розширення організації. Засновниками трьох Європейських співтовариств були лише шість країн – Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Федеративна Республіка Німеччина та Франція. Перше розширення відбулося в 1973 році, коли до них приєдналися Велика Британія, Данія та Ірландія. У 1981 р. ряди організації поповнилися Грецією, а у 1986 р. – Іспанією та Португалією. Саме ці дванадцять країн підписали у 1992 р. в м. Маастрихт Договір про Європейський Союз. Починаючи з 1 листопада 1993 року держави, які вступають до ЄС, одночасно набувають членства у Європейських співтовариствах. Таку процедуру пройшли Австрія, Фінляндія та Швеція, які вступили до ЄС у 1995 р., та Естонія, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина та Чехія у 2004 р. На сьогодні потенційними кандидатами на вступ до Союзу визнані: Болгарія, Румунія, Туреччина, Хорватія.

Слід зазначити, що попри привабливість Євросоюзу і відповідно бажання багатьох країн стати членом ЄС, процес вступу до Союзу далеко не завжди проходить без проблем. Так, в різні часи заявки на вступ до ЄС подавали Норвегія та Швейцарія. Однак під час референдумів (у Норвегії, до речі, референдум проходив двічі – у 1972 і 1994 роках), які відбувалися в цих країнах, населення висловилося проти вступу в дану організацію.

Держави-члени та розширення ЄС

1.7. Умови та порядок вступу до організації

Розглянемо умови і порядок вступу держав до ЄС.

Порядок вступу до кожного з Європейських співтовариств був чітко виписаний в договорах про їх заснування. В них зазначалося, що будь-яка європейська держава може подати заяву з проханням про приєднання до Договору. Національний уряд має подати звернення до Ради, яка, після отримання думки Вищого керівного органу, приймає одностайне рішення. Рада також одностайно визначає умови такого приєднання (ст. 98 Договору про утворення Європейського об'єднання вугілля та сталі).

З часом, після утворення Європейського Союзу, даний порядок зазнав змін. Маастрихтський договір передбачає, що будь-яка європейська держава, що поважає спільні для всіх держав-членів принципи, може звернутися з проханням про членство у ЄС. Вона направляє заяву до Ради, яка приймає рішення одногосно після консультації з Комісією і отримання висновку Європейського Парламенту, який приймає рішення абсолютною більшістю голосів. Умови приєднання є предметом угоди між державами-членами і державою-кандидатом.

На сучасному етапі до кандидатів-членів пред'являються ряд вимог. Договір про Європейський Союз чітко вказує на дві з них.

По-перше, держави-кандидати мають бути «європейськими». Однак дане положення слід трактувати не стільки як вимогу щодо її географічного розташування, оскільки, наприклад, Кіпр (член ЄС) і Туреччина (кандидат в члени) розташовані не в Європі, а в Азії, скільки як вказівку на відповідність держави-кандидата європейським культурним, зокрема правовим і політичним, традиціям.

По-друге, держава-кандидат має поважати загально визнані демократичні принципи конституційного устрою, а саме: свободи, демократії, поваги до прав людини і основних свобод, верховенства права.

Окрім цих нормативно закріплених вимог до кандидатів в члени Союзу пред'являються й інші. Так, рівень економічного розвитку держави-кандидата повинен відповідати середньостатистичному рівню економічного розвитку Євросоюзу. Про реальну

готовність держави до вступу у Союз буде свідчити приведення нею свого законодавства у відповідність із правом Європейського Союзу, що передбачає досить суттєве реформування переважної більшості галузей права (передусім економічний блок), що потребує тривалого часу.

Якщо всі вище названі умови виконані, відбувається вступ країни до ЄС, який оформлюється договором приєднання. Цей договір підписують з одного боку усі члени Євросоюзу, а з іншого — країна (країни) кандидати в члени. Договір набуває чинності лише після того, як його ратифікує кожна з країн Євросоюзу.

1.8. Територія Європейського Союзу. Межі дії права ЄС

Євросоюз – це не держава, однак це й не звичайна міжнародна організація. Союз – це наднаціональна організація влади, на користь якої держави-члени поступилися частиною свого суверенітету для досягнення спільної мети. Право Союзу під час здійснення наданої йому компетенції володіє верховенством по відношенню до права держав-членів. Виходячи з цього факту, питання визначення території ЄС має принциповий характер.

Територія Союзу – це простір, в межах якого право ЄС має обов'язковий характер. Юридичні кордони ЄС визначені установчими договорами, передусім Договором про Європейське співтовариство (ст. 299). Прийнято вважати, що територія Союзу складається з територій держав-членів. Як наслідок, вона охоплює не тільки територію Європи, але й територію в інших частинах світу, оскільки окремі держави-члени ЄС мають територіальні володіння за межами Європи (Португалія – Азорські острови і Мадейру, Іспанія – Канарські острови, Франція – Реюн'йон, Гвіана, Гваделупа, Мартініка). Крім того, Договір передбачає, що право ЄС також поширюється на окремі європейські території, які хоча й не входять до території відповідної держави-члена, однак останні здійснюють від їх імені зовнішні відносини (наприклад, Гібралтар – Велика Британія).

Разом з тим слід вказати на той факт, що на окремі території та володіння держав-членів право ЄС не розповсюджується (Фарерські острови – Данія) або поширюється частково (Норманські острови та острів Мен – Велика Британія) і, навпаки, деякі «заморські території» держав-членів отримали особливий привілейований статус.

Існують й інші виключення. Окремі держави-члени можуть не брати участь у досягненні окремих цілей Євросоюзу. Відповідно в цій частині право ЄС не є для них обов'язковим. Наприклад, не приймають участь у валютному союзі (не входять в зону «євро») Велика Британія, Данія та Швеція (відмовилися від участі), а також десять держав, які набули членства з 2004 р. (через невідповідність вимогам валютного союзу); Велика Британія та Ірландія свого часу відмовилися від участі у Шенгенській угоді, яка передбачає вільне пересування територією учасників угоди як громадян держав-членів ЄС, так і іноземців.

1.9. Громадянство Європейського Союзу

Хоча Європейський Союз не є державою, однак він має чимало ознак останньої. Однією з таких ознак є громадянство. Що означає дане поняття стосовно Євросоюзу?

Європейські співтовариства виникли і функціонували до 1992 року як об'єднання держав-членів. Однак вже в 70-ті роки ХХ ст., коли почали робитися перші кроки на шляху від економічного до політичного союзу, починається усвідомлення необхідності компенсувати певний дефіцит демократії в Співтовариствах, посилити захист прав і свобод людини, а також підвищити популярність європейської інтеграції серед рядових членів співтовариства. Як наслідок виникає ідея запровадження загальноєвропейського громадянства.

Інститут громадянства історично склався на рівні національних держав і традиційно розглядається як усталений політико-правовий зв'язок фізичної особи з певною державою, який виражається в сукупності взаємних прав, обов'язків і відповідальності особи і держави. Хоча ЄС реалізує численні суверенні права властиві державі, однак не є власне державою. Внаслідок цього зміст поняття «громадянство Європейського Союзу» не тотожний змісту поняття «національне громадянство».

Вперше нормативне оформлення інституту союзного громадянства відбулося при підписанні Маастрихтського договору (розділ II). Відповідні зміни до нього (ст. 17-21) були згодом внесені Амстердамським договором. Нарешті, положення про громадянство ЄС отримали належне відображення також в Договорі про Конституцію для Європи, стаття 8 якого констатує, що громадянином Союзу є кожен, хто має громадянство однієї з держав-членів. Громадянство Союзу додається.

На сьогодні інститут громадянства ЄС (як і Євросоюз в цілому) перебуває на етапі свого становлення. Громадянство Союзу має субсидіарний (додатковий) характер по відношенню до національного громадянства і не замінює собою останнє. Будь-яка особа, яка має громадянство держави-члена Союзу, автоматично набуває громадянства ЄС. Виходячи з цього, оскільки держави-члени ЄС зберігають за собою суверенне право визначати, хто є їхніми громадянами, то відповідно процедура набуття і втрати

громадянства ЄС буде різною і визначатиметься національним законодавством держав-членів ЄС.

Громадянство ЄС можна умовно охарактеризувати як нерозвинуту модель національного громадянства, оскільки воно передбачає переважно гарантування прав, що визначають правові відносини між громадянами ЄС та інститутами Союзу (наприклад, вибори до Європарламенту, подання петицій) або полегшують перехід з під юрисдикції однієї держави-члена до юрисдикції іншої (вільне пересування на території Союзу).

Набуття загально-європейського громадянства не перешкоджає особі реалізувати в повному обсязі усі права і свободи як громадянина конкретної держави-члена ЄС і разом з тим гарантує їй отримання комплексу додаткових прав і свобод. До таких додатково набутих прав і свобод слід віднести:

- право обирати і бути обраним на виборах до Європарламенту у державі-члені місця проживання на тих самих умовах, що й громадянин цієї держави;

- право обирати і бути обраним на місцевих виборах у державі-члені місця проживання;

- право особи на розгляд її справ неупереджено, справедливо та у розумні строки Інститутами, установами, службами та агентствами Союзу;

- право на відшкодування Союзом будь-якої шкоди, спричиненої діяльністю Інститутами чи їхніми службовцями під час виконання обов'язків, а також право звертатися до Інститутів Союзу однією з мов Конституції та отримати відповідь тією ж мовою;

- право на вільний доступ до документів Інститутів, установ, служб та агентств Союзу; право звернення до Європейського Уповноваженого з прав людини;

- право на звернення до Європейського парламенту;

- право вільно пересуватися і проживати у межах території держав-членів;

- право громадянина Союзу користуватися захистом дипломатичних та консульських установ будь-якої держави-члена на території третьої країни, де немає представництва держави-члена, громадянином якої є особа.

1.10. Офіційні символи Європейського Союзу

Європейський Союз, як «квазідержавна» організація, перейняла від держави й іншу ознаку, а саме — запровадження офіційних символів. В 1986 р. Європейські співтовариства, а з 1992 р. відповідно Євросоюз запровадили перші елементи символіки — прапор і гімн, перейнявши їх у Ради Європи.

Прапор Євросоюзу — це синє поле з дванадцятьма золотими зірками в центрі, розміщеними по колу. Кількість зірок незмінна, коло уособлює єдність, а число дванадцять — досконалість.

В якості **гімну Союзу** обрано фінал «Оди радості» Дев'ятої симфонії Людвіга ван Бетховена, написаний на вірші Фрідріха Міллера.

Крім вказаних символі Конституція для Європи передбачає також:

Девіз Союзу — «Об'єднаний в різноманітті».

Валюту Союзу — євро.

День Європи за рішенням Європейської ради (1985 р.) відзначається 9 травня — день оголошення «Декларації Шумана», яка дала вирішальний поштовх для початку інтеграційного процесу в Європі.

1.11. Мови Європейського Союзу

На сьогодні Європейський Союз складається з 25 держав-членів. Цей кількісний склад не є кінцевим, оскільки Конституція для Європи зазначає, що Союз відкритий для усіх європейських держав, які поважають його цінності і зобов'язуються впроваджувати їх в життя спільно (стаття I-1).

Безперечним результатом інтеграції слід визнати поступову уніфікацію стандартів життя в ЄС. Проте Союз ніколи не ставив своїм завданням досягнення повної одноманітності, знищення особливостей культур народів, які утворюють його. Навпаки, Європейський Союз поважає, і на цьому зроблено особливий наголос в статті II-82 Конституції для Європи, культурне, релігійне і мовне різноманіття.

Правило, згідно з яким в Європейських співтовариствах, а згодом і в Євросоюзі, використовуються національні мови, було сформульоване ще у першому регламенті Європейського економічного співтовариства (1958 р.). Згідно з цим правилом офіційними мовами ЄС визнані державні мови усіх держав-членів. В Союзі забезпечена рівність мов держав-членів. На сьогодні в Союзі визнано 20 офіційних мов: англійська, грецька, датська, іспанська, італійська, латвійська, литовська, мальтійська, нідерландська, німецька, польська, португальська, словацька, словенська, угорська, фінська, французька, шведська, чеська, естонська. Як ви бачите, кількість офіційних мов менша за кількість держав-членів. Дана ситуація пояснюється тим, що деякі держави мають спільну мову, наприклад Австрія та Німеччина.

Відповідно діє правило, яке вимагає, аби усі установчі договори і норми права Європейського Союзу видавалися, опубліковувалися та застосовувалися на офіційних мовах ЄС. З цього правила існує одне виключення: перший установчий договір – Договір про утворення Європейського співтовариства вугілля та сталі був укладений французькою мовою. Усі інші установчі договори завжди мають автентичні тексти на всіх вище перелічених мовах плюс ірландською мовою. Рішення судів Європейського Союзу також перекладаються на всі офіційні мови. Кожен громадянин Союзу має право звернутися до інститутів і органів Союзу на будь-якій з офіційних мов (а також ірландською) та отримати на ній відповідь.

1.12. Розташування інститутів і органів Європейського Союзу

Місце розташування інститутів Євросоюзу остаточно визначено Європейською радою під час засідання в Единбурзі у грудні 1992 р.

Комісія ЄС знаходиться в Брюсселі. Разом з тим її окремі Відділи (наприклад, Євростат, Бюро публікацій) розташовані в Люксембурзі.

Пленарні засідання та сесії **Європейського парламенту** проходять в Страсбурзі. Його комітети працюють в Брюсселі, а Секретаріат – в Люксембурзі.

Рада ЄС знаходиться в Брюсселі, але її сесії у квітні, червні і жовтні проходять у Люксембурзі.

Європейська Рада не має постійного місця розташування. Місце і дата проведення її засідання узгоджується заздалегідь. Як правило, чергова сесія Європейської ради проходить в одному з міст держави, яка головує.

Місце розташування органів Євросоюзу було визначено на позачерговому засіданні Європейської ради 29 жовтня у м. Маастрихт. Вкажемо на місце розташування деяких з них.

Економічний і соціальний комітет, Комітет регіонів – Брюссель.

Європейський центральний банк – Франкфурт-на-Майні.

Європейське поліцейське бюро (Європол) – Гаага.

Бюро по уніфікації Єдиного внутрішнього ринку – Аліканте (Іспанія).

1.13. Передумови європейської інтеграції.

Створення Європейського Союзу, який на сьогодні перетворився на квазідержавну організацію влади, яка багато в чому нагадує федеративну державу, безумовно не є результатом сваволі або втілення суб'єктивних бажань та амбіцій окремих європейських політиків. Для його виникнення повинні існувати об'єктивні потреби європейських держав і народів. Фактори, які обумовлювали створення, а в подальшому – розвиток європейської інтеграції, можна об'єднати в наступні групи передумов.

Економічні передумови

В процесі європейської інтеграції економічні чинники відіграють вирішальну роль. Невипадково перші інтеграційні ініціативи (заснування трьох Європейських співтовариств) мали виключно економічну спрямованість. Успіх інтеграції саме в цій сфері обумовив в подальшому можливість і потребу розповсюдження інтеграційного процесу на політичну, соціальну, культурну сфери, а також проведення спільної зовнішньої політики та політики безпеки і політики в сфері внутрішніх справ та правосуддя.

Економічний розвиток в ХХ ст. позначився процесом подальшої інтернаціоналізації економічних відносин, внаслідок чого почали формуватися міжнародний і регіональні ринки. Однак розвитку даного процесу в Європі перешкоджала політична роздробленість, яка виникла, як відомо, ще у середньовіччі. Численні кордони, мита, візи та інші бар'єри як економічного, так і політичного характеру суттєво заважали розвитку економічних зв'язків між європейськими народами. Крім того, слід нагадати, що європейські країни після Другої світової війни виявилися надзвичайно слабкими у політичному та економічному плані, а тому не могли кожна поодиночки конкурувати зі США та Японією.

Необхідність подолання даних перешкод обумовила ініціативу Франції, підтриману ФРН, Бельгією, Італією, Люксембургом та Нідерландами щодо створення на основі трьох Європейських співтовариств загальноєвропейської організації влади наднаціонального характеру, в межах якої можна було б створити спільний

ринку з вільним рухом капіталу, товарів та робітничої сили. Результати цих зусиль очевидні. Створення спільного ринку, валютного та митного союзів дозволило ЄС на рівних вести так звані «торгівельні війни» зі США та Японією, а запроваджена Союзом єдина європейська валюта – євро – вже сьогодні суттєво послабила позиції долара США у міжнародних валютних відносинах.

Політичні передумови

На протязі всієї історії Європа страждала від нескінчених війн, які забирали життя величезної маси людей і завдавали значної шкоди господарству, добробуту, культурі. Головна причина частих і кривавих війн криється в значній роздробленості Європи. Численні двох та багатосторонні договори про мир, пакти про непадіння неодноразово порушувалися і, відповідно, не могли гарантувати мир і безпеку. Отже існувала нагальна потреба у дієвому засобі припинення війн між самими європейськими державами, а також їх захисту від зовнішнього агресора.

Єдиним, принаймні найбільш дієвим засобом попередження війн в Європі – це ліквідувати самі умови для їх ведення. Для цього необхідно було об'єднати раніше ворогуючі держави в рамках цілісної і життєздатної політичної організації, пов'язати їх спільними, значущими для кожної держави інтересами. Причому це повинна була стати не чергова міжнародна організація (як, наприклад, Ліга націй), яка б не мала реальних важелів впливу на своїх членів і треті країни, а організація наднаціонального характеру з власними органами влади, рішення яких у відповідних сферах життя були б обов'язковими для національних держав, які її утворили. Ідея створення такої організації, створення Сполучених Штатів Європи була особливо популярна під час Першої світової війни. Однак на той час вона не набула втілення. Актуальності цій ідеї добавила Друга світова війна.

Невдовзі після її завершення Уїнстон Черчіль (прем'єр-міністр Великої Британії під час Другої світової війни) в своїй промові в університеті (м. Цюрих 19 вересня 1946 р.) закликав до створення Сполучених штатів Європи. Це звернення мало насправді сенсаційний характер і слугувало першим кроком до примирення на

«...перетворити європейську сім'ю... і забезпечити її структурою, яка дасть можливість жити і розвиватися в мирних умовах, в умовах безпеки і свободи. Ми повинні створити Сполучені Штати Європи».

Уїнстон Черчилль

континенті, подолання бідності, пануючого в суспільній свідомості відчуття ненависті та помсти. Конкретний план щодо створення такої організації запропонували у 1950 р. Роберт Шуман і Жан Моне.

Саме їх ідеї було покладено в основу плану щодо розбудови об'єднаної Європи.

Ідеологічні передумови

Політико-правові ідеї європейського інтеграції мають широкий діапазон і тривалу історію. Серед них можна зустріти: теологічні концепції об'єднання європейських народів в лоні Католицької церкви (спільне для європейських країн християнське віросповідання на протязі століть використовувалося римськими папами для обґрунтування їх претензії на верховну політичну владу в межах всієї Європи); різноманітні проекти відтворення Священної римської імперії (з 476 р. (розпад Римської імперії) і до встановлення у 1648 р. Вестфальського миру, який запровадив принцип рівноваги між країнами Європи, різними європейськими державами здійснювалися численні невдалі спроби відновити Римську імперію), не менш численні спроби за допомогою військової сили створити на європейському континенті єдину централізовану державу (з цього приводу слід пригадати особливо згубні для Європи спроби Наполеона, Вільгельма II та Гітлера підкорити європейські народи своїй владі); різноманітні демократичні проекти створення європейського об'єднання, що розроблялися переважно у ХХ столітті.

Офіційна історія європейської інтеграції налічує трохи більше п'ятидесяти років. Однак насправді цей процес має набагато давнішу історію і сягає своїм корінням часів середньовіччя. Первісно ініціатором таких ідей була Католицька церква, представники якої протягом XIV-XV століть запропонували європейським монархам ряд концепцій об'єднання європейських народів в лоні Католицької церкви заради боротьби з невірними. Серед перших проектів такого

роду був трактат французького королівського прокурора П'єра Дю Буа «Про повернення Святої землі» (датується 1305-1307 рр.). В ньому була викладена ідея «Християнської республіки», що нагадувала собою федерацію європейських монархій, якою б керувала рада на чолі з французьким королем. У 1464 р. король Богемії Іржи Подебрад розробив проект «Договору про союз і конфедерацію між королем Людовіком XI, королем Богемії Іржи і Радою Венеції для протистояння туркам». Відповідно до цього документу утворюваний союз також набував федеративного характеру, зокрема він передбачав скликання сейму з представників 16 королівств.

Досить цікавим, з точки зору сучасних інтеграційних процесів, був «Великий план» герцога де Сюллі (1559-1641), зміст якого полягав у встановленні європейської рівноваги, гарантуванні миру і захисту Європи від турок, Московії і татар. Згідно з цим планом мала бути створена європейська конфедерація 15 християнських держав, які були б приблизно рівними за територією (план передбачав суттєвий перерозподіл територій існуючих держав, що було його головним недоліком) і ресурсами з метою забезпечення європейської рівноваги. Вищим органом конфедерації мала стати Генеральна Рада, діяльність якої доповнювалася функціонуванням шести провінціальних (регіональних) рад. Генеральна Рада складалася із 40 досвідчених державних діячів, що обиралися раз у три роки. Відповідно до свого правового статусу вона вважалася верховним арбітром з будь-яких спорів, рішення якого мали зобов'язуючий і кінцевий характер.

На початку XVII ст. мала місце перша спроба поєднання ідеї європейської єдності із завданням щодо встановлення світового порядку в економічній сфері. Так, у 1623 р. Емеріке Крюсе публікує трактат «Новий Кіней, або Політична промова, що роз'яснює можливості і засоби встановлення загального миру і свободи торгівлі в усьому світі. Монархам і суверенним государям нашого часу», в якому запропонував папі Римському і європейським монархам утворити міждержавну асамблею із центром у Венеції, яка б об'єднала християнські держави Європи, включаючи Московію, а також Персію, Індію, Китай, Японію і Північну Африку.

Епоха Просвітництва дала новий поштовх процесу розвитку

ідеї щодо європейського об'єднання. Уільям Пенн розробив проєкт «Есе про сучасний і майбутній мир в Європі», в якому передбачив можливість організації Європейської ліги або конфедерації за участю Московії та Туреччини з метою забезпечення миру на континенті. Даний проєкт цікавий не тільки тим, що передбачав створення представницького органу європейських держав (конгресу, парламенту, верховної ради або палати), але й тим, що вперше допустив можливість запровадження принципово нового механізму прийняття рішень у такому об'єднанні — кваліфікованою більшістю голосів (3/4), а також застосування сили у певних випадках.

Достатньо детальну розробку проєкту інтеграції європейських держав можна зустріти і в «Проєкті вічного миру в Європі» Шарля де Сен-П'єра. В цьому проєкті він, зокрема, торкнувся проблеми укладання договору щодо створення європейської конфедерації, її можливого складу, завдань, компетенції, механізмів прийняття рішень та фінансування спільних витрат.

На початку ХІХ ст. Сен-Сімон в роботі «Про реорганізацію Європейського співтовариства» і Огюстен Т'єррі в роботі «Про заходи проти коаліції 1815 р.» висловили ідеї щодо формування загальноєвропейського парламенту і обрання ним короля усієї Європи, що буде володіти регулятивною владою на європейському континенті.

Хоча згадані проєкти були фактично віртуальними, оскільки не мали жодного шансу бути реалізованими свого часу, вони мають певну як теоретичну, так і практичну цінність. Їх зміст засвідчує, що, по-перше, ідея добровільного договірного об'єднання європейських держав в союзну організацію набагато старіша, аніж прийнято вважати, — вона уходить своїм корінням в часи середньовіччя. По-друге, такі революційні навіть для сучасного етапу інтеграційного процесу ідеї, як перетворення Європейського Союзу на наднаціональне утворення федеративного або принаймні конфедеративного характеру, прийняття рішення кваліфікованою більшістю голосів, обов'язковість рішень союзних органів для усіх держав членів, — це також винахід не сучасних політиків, а добре усвідомлена попередниками сучасних європейських інтеграторів

умова забезпечення життєздатності та функціональності створюваного об'єднання.

Поряд із згаданими проектами історія, безумовно, знала й інші, не мирні, приклади об'єднання європейських держав і народів. Серед них передусім слід згадати заснування Карлом I Великим у IX ст. Священної Римської імперії або спробу Наполеона, Вільгельма II та Гітлера за допомогою військової сили створити на європейському континенті єдину централізовану державу. Протягом тривалого часу саме теорія і практика примусового об'єднання стояли на перешкоді інтеграційним процесам. Будь-яка об'єднувача ініціатива розглядалася європейськими національними урядами як прихована за добрими намірами ідея тієї чи іншої держави встановити своє політичне та економічне панування в регіоні, а відтак відкидалася як така.

Безумовно, особливе місце в історії розвитку ідеї європейської інтеграції займають численні демократичні проекти заснування європейського об'єднання, які вперше з'являються у XIX ст. (у 1834 р. було створено організацію «Єдина Європа», що прийняла «Акт братерства», в якому пролунав заклик до створення федерації народів, заснованої на принципах національної незалежності і свободи кожного народу у внутрішніх справах і одностайності у спільній вірі і братерстві), але втілюються переважно у XX столітті.

Історикам невідомо, кому саме належить авторство ідеї Сполучених Штатів Європи — Джузеппе Мадзіні чи Карло Каттанео. Достеменно тільки відомо, що вперше офіційно цей термін використав В. Юго 21 серпня 1849 р. на засіданні III міжнародного конгресу миру у Парижі. Хоча Дж. Мадзіні, Дж. Гарібальді, В. Юго та інші діячі європейського революційно-демократичного руху і не виробили практичних пропозицій щодо виголошеної ними мети, однак не варто применшувати значення їх розробок — вони дали потужний інтелектуальний поштовх і натхнення тим політичним діячам XX ст., які виявилися готовими втілити ці ідеї на практиці.

Матеріалізація «європейської ідеї» починається в 20-ті роки XX ст. У 1923 р. австрійський дипломат Ріхард де Куденхове-Калергі (один із засновників Пан'європейського союзу) висловив ідею створення «Європейської конфедерації» з федеральною радою, парла-

«Я вважаю, що між народами, які так близькі географічно, як народи Європи, повинний існувати певний різновид федеративного зв'язку... Вочевидь, дане об'єднання буде діяти передусім в економічній сфері: це найбільш життєве питання. Вважаю, тут і можна досягти успіху».

Арістид Бріан

бачав: конфедеративну рівність, військовий альянс, утворення митного союзу, введення єдиної грошової одиниці тощо.

Ці ідеї були розвинуті А. Бріаном і А. Леже. Розроблений ними проект було покладено в основу «Меморандуму про організацію режиму європейського федерального союзу» французького уряду (1930 р.), що передбачав збереження європейськими державами свого суверенітету і політичної незалежності, але одночасно містив

«... Вони [рухи Опору] підтверджують, що життя народів, які вони представляють, повинне бути засноване на повазі особистості, безпеці, соціальній справедливості, спільному використанні економічних ресурсів в інтересах всього людства і квітучого життя кожної нації. Ця мета може бути досягнута лише тоді, коли різні країни світу будуть згодні піднятися над догмою абсолютного державного суверенітету шляхом об'єднання в єдину федеративну організацію.

...Європа стала епіцентром двох глобальних конфліктів, причиною яких є факт існування на даному континенті 30 суверенних держав. Необхідно покінчити з цією анархією, утворивши між народами Європи федеративний союз».

Витяг з Декларації європейських рухів Опору

ментською асамблеєю, арбітражним судом, громадянством і валютою, спільним митним і військовим союзом, яка була підтримана і пов'язана зі схваленням I конгресом Пан'європейського союзу «Пан'європейського маніфесту», який перед-

бачав в собі ідею створення Європейського Союзу з вищим політичним органом «Європейська конфедерація» у складі представників держав та виконавчого органу «Європейський комітет», спільного ринку, митного союзу, вільного переміщення товарів, капіталів та громадян тощо. Дана концепція була запропонована А. Бріаном у 1929 р. Лізі націй, яка, хоч і створила спеціальну комісію по обговоренню проекту (робота якої припинилася після смерті А. Бріана у 1932 р.), однак проігнорувала його.

Протягом Другої світової війни європейська ідея

уособлюється з Рухом Опору, який розробив Декларацію європейських рухів Опору від 7 липня 1944 р. Її схвалили представники антифашистських організацій дев'яти європейських країн, включаючи антифашистів з Німеччини. Дана Декларація передбачала утворення федерального союзу, якому національні уряди повинні передати суверенні права в сфері оборони і зовнішніх відносин.

Після війни просування об'єднавчих процесів забезпечили численні наднаціональні і національні, міжпартійні і партійні рухи та групи, які до раніше висунутих положень додали ідеї загальноєвропейської конституції; європейських установчих зборів, що обираються прямими виборами.

«Конгрес ...визнає, що обов'язком народів Європи є негайне утворення економічного і політичного союзу для забезпечення безпеки і соціального прогресу; ...проголошує, що настав час, коли народи Європи повинні передати свої окремі суверенні права для здійснення їх спільно, з метою координації і розвитку своїх ресурсів»
*З резолюції політичної комісії
Конгресу Європи*

Підсумком діяльності цих організацій став Гаазький конгрес Європи (1948 р.), який попри усі суперечності прийняв програму об'єднання Європи, викладену у Європейському маніфесті, і створив Європейський рух. Конгрес висунув ідею скликання установчих зборів, які б розробили європейську хартію прав

людини, та створення наднаціонального судового органу для її захисту від порушень з боку окремих держав. У відповідності з рекомендаціями Конгресу Європи згодом були створені Рада Європи, Європейський суд з прав людини і прийнята Європейська конвенція з прав людини.

Саме демократичні ініціативи європейських громадських рухів у період з 1924 по 1950 роки сприяли впровадженню у свідомість європейців думки про створену на добровільних засадах єдину Європу. Цей період справедливо можна назвати передісторією європейської інтеграції, ідею якої у 1951 р. підтримали і з того часу просувають уряди європейських держав. Хоча ми й називаємо даний етап «передісторією», це не означає, що в процесі розвитку

європейської інтеграції допустимо применшувати його значення. Політичний вибір, який було зроблено протягом нього (в ХХ ст. в демократичній політико-правовій думці сформувалися уявлення про три напрямки об'єднання Європи. Перший представляли прибічники федералізму. Представники другого напрямку виступали за співпрацю у військовій та економічній сферах, заперечуючи наміри федералізації Європи. Домінуючим виявився третій напрямок, який передбачав, що створюване об'єднання має поєднувати як елементи державно-правової, так і міжнародно-правової організації), не тільки відкрив шлях до створення Європейських Співтовариств, але й визначає загальну тенденцію розвитку європейської інтеграції – поступову федералізацію створеного об'єднання.

1.14. Спільне надбання (acquis communautaire)

Європейський Союз має спільне надбання, який зобов'язані берегти і примножувати усі члени Союзу. Євросоюз в установчих договорах закріпив нормативно обов'язок оберігати і примножувати спільне надбання і ні в якому разі не здійснювати кроків, які б знизили рівень інтеграції.

Спільне надбання включає в себе:

- зміст, основоположні засади та політичні цілі установчих договорів;
- ухвалені на виконання установчих договорів правові акти, а також практику Суду Європейських співтовариств;
- ухвалені заяви, рішення та декларації;
- правові акти спільної зовнішньої політики та політики безпеки;
- правові акти в сфері юстиції та внутрішніх справ;
- укладені Співтовариством міжнародні договори.

Спільне надбання має важливе значення — будь-яка країна, яка виявить бажання приєднатися до ЄС, має визнати це надбання

1.15. Європейський Союз і Рада Європи

На сьогодні європейська інтеграція в свідомості людей асоціюється, як правило, переважно з Європейським Союзом. Це пов'язано передусім з успішним розвитком і функціонуванням ЄС. Разом з тим слід визнати, що насправді в Європі існує багатоманітність організаційно-правових форм інтеграції, існування значної кількості інтеграційних угруповань: рада Європи, Організація безпеки й співробітництва в Європі (ОБСЄ), Західно-європейський союз та інші. Співставимо Європейський Союз з Радою Європи як однією з найвпливовіших європейських інтеграційних організацій, яку часто, до речі, плутають з Європейським Союзом.

«Метою Ради Європи є досягнення єдності між її членами заради захисту та здійснення ідеалів і принципів, які є їх спільним надбанням, і сприяння їх економічному і соціальному прогресу».

Стаття 1 Статуту Ради Європи

Рада Європи – це класична міжнародна організація. Її виникнення було обумовлене прийнятими на Конгресі Європи рішеннями. Статут Ради Європи був підписаний і набув чинності

у 1949 р. Таким чином, вона виникла за два роки до підписання договору про утворення першого з Європейських співтовариств. Європейський Союз споріднюють з Радою Європи спільні цілі та цінності. Саме від Ради Європи Євросоюз перейняв прапор і гімн. Разом з тим це, безумовно, різні за правовою природою і цілями організації. Вкажемо на існуючі між ними відмінності.

1. Європейський Союз і Рада Європи створені і функціонують на основі різних установчих документів. Так, Європейські співтовариства, на основі яких був створений Європейський Союз, засновувалися на трьох установчих договорах: Договір про заснування Європейського об'єднання вугілля та сталі, Договір про заснування Європейського економічного співтовариства, Договір про заснування Європейського співтовариства з атомної енергії. Особливе значення серед них набув Договір про ЄЕС, який визнаний Судом Європейських співтовариств у 1986 р. в якості «основної конституційної хартії».

«Договір про ЄЕС, хоча і укладений в формі міжнародного договору, однак складає конституційну хартію Співтовариства, заснованого на пануванні права».

Суд Європейських співтовариств

До числа установчих договорів також відносять Єдиний європейський акт (1986 р.), Маастрихтський договір про Європейський Союз (1992 р.), Амстердамський договір (1997 р.), Ніщський договір (2001 р.), а також Конвенцію про спільні інститути і Угоду про злиття (на її основі була запроваджена єдина система інститутів), угоду про проведення прямих виборів до Європейського парламенту, бюджетні договори, а також усі договори про приєднання нових держав до Співтовариств і Союзу. У випадку ратифікації Договору про Конституцію для Європи основним установчим договором для Союзу стане він.

Документом, на підставі якого функціонує Рада Європи, є її Статут, який є міжнародним договором.

2. Вказані організації мають неоднаковий склад членів. Євросоюз складається з 25 європейських держав-членів, які одночасно є членами Ради Європи. До складу Ради Європи входять понад сорок держав, які розташовані як в Європі, так і Азії. Відповідно, він має чітко євро-азійський характер. При цьому очевидно, що між державами-членами ЄС значно менше відмінностей і, як наслідок, сам Союз виглядає більш однорідним. До складу Ради Європи входять держави, які суттєво відрізняються одна від одної за станом економічного розвитку, правової і політичної культури тощо.

3. Чітке розмежування між ЄС і Радою Європи можна провести по напрямкам діяльності. Так, головне призначення Ради Європи, як відомо, є захист прав і свобод людини, передусім особистих і політичних прав. Розроблена і схвалена Радою Європи Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 р. є головним регіональним документом в галузі прав людини, який активно використовується і Євросоюзом в своїй діяльності.

«Європейський Союз визнає Раду Європи... в якості важного політичного форуму, який об'єднує держави і робить внесок в подальше укріплення в Європі загальноновизнаних прав людини»

Щорічний звіт Ради ЄС про права людини 2000 р.

На відміну від Ради Європи сфера діяльності ЄС

набагато ширша. Якщо на момент створення Європейських співтовариств економіка була єдиним напрямком діяльності, то сьогодні в коло інтересів і відповідальності Союзу входять також соціальна політика, освіта, охорона здоров'я, енергетика, транспорт, сільське господарство, екологічні питання, співпраця поліцій і судових органів в кримінально-правовій сфері, а також проведення спільної зовнішньої політики і політики безпеки аж до можливості формування в подальшому спільної оборонної політики.

4. Питання визначення характеру і обсягу повноважень. На протязі всієї історії існування Євросоюзу простежується стійка тенденція щодо передачі національними державами інститутам Євросоюзу все нових і нових суверенних прав (право видавати загальнообов'язкові на території Союзу норми права, право чеканити свою монету, право запроваджувати інститут громадянства, право збирати податки, право встановлювати дипломатичні відносини тощо). Крім того в ЄС практикується дійсно унікальний порядок прийняття рішень – на сьогодні по значному колу питань рішення приймаються не одногосно, а кваліфікованою більшістю голосів, що є суттєвим обмеженням державного суверенітету його членів.

На відміну від ЄС Рада Європи не має власних правотворчих та адміністративних повноважень. Вона не приймає загальнообов'язкові норми права, а лише готує проекти міжнародних конвенцій, які пропонуються державам-членам для підписання і наступної ратифікації.

«На відміну від звичайних міжнародних угод, Договір про заснування Європейського Економічного Співтовариства, набувши чинності, створила власну правову систему і як така є обов'язковою для них... Держави-члени обмежили, хоча лише в певних галузях, свої суверенні права і в такий спосіб створили сукупність прав, обов'язків для своїх громадян і для самих себе...»

Суд Європейських Співтовариств

5. За відносно невеликий період існування в Європейському Союзі була створена власна правова система з власними джерелами, формами правотворчості і правозастосування, специфічними механізмами захисту правових норм від порушень.

На сьогодні право ЄС відособилося від міжнарод-

ного права. Якщо міжнародне право регулює переважно відносини між суверенними державами, то право Європейського Союзу з самого початку пішло шляхом регулювання відносин за участю усіх суб'єктів, зокрема громадян і юридичних осіб. Таким чином воно еволюціонує в напрямку до національного права, хоча не перетворилося і найближчим часом не перетвориться на внутрішньодержавне право. Як наслідок, воно розглядається як самостійна правова система.

Рада Європи не має і ніколи не матиме власної правової системи. В рамках цієї організації обов'язковою силою володіють лише Статут Ради Європи, Угода «Про привілеї і імунітети», Європейська конвенція про захист прав і основних свобод 1950 р. та засноване на ній прецедентне право Європейського суду з прав людини. Конвенції, розроблені Радою Європи, а їх більше 170 – ратифіковані далеко не всіма державами-членами. Відповідно, вони не мають загальнообов'язкового для усіх держав-членів характеру.

Наведені відмінності не можна тлумачити в тому сенсі, що одна організація є ефективнішою за іншу. Кожна з них створювалася первісно заради різних цілей, і передбачалися відмінні механізми функціонування. На сьогодні варто говорити про взаємодоповнення діяльності однієї організації діяльністю іншої.

Розділ 2.

ІСТОРІЯ ЗАСНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Етапи європейської інтеграції

Як теоретична, так і фактична конструкція об'єднаної Європи складається поступово, відповідно до усвідомлення громадянським суспільством і урядами європейських країн об'єктивної потреби в зміні бачення змісту і призначення як національної держави, так і створюваних інтеграційних інститутів влади. Через специфіку і складність цього процесу існують певні труднощі для здійснення його періодизації. На нашу думку, в загальній історії європейської інтеграції можуть бути виділені наступні етапи.

2.1. Етап галузевої інтеграції та юридичного оформлення інтеграційних ініціатив

«Французький уряд пропонує передати під управління Вишого європейського органу все виробництво сталі й видобуток вугілля Франції та Німеччини в межах організації, яку відкрито для участі інших європейських держав»

*Декларація Р. Шумана
від 9 травня 1950 р.*

9 травня 1950 р. став «днем народження» Європейських співтовариств. У цей день міністр закордонних справ Франції Роберт Шуман виступив с Декларацією (заявою) від імені свого уряду, в якій запропонував покласти край франко-німецькому протистоянню і відкрити нову сторінку у відносинах двох країн, які будуть відтепер засновані на принципах миру і співпраці. Першим кроком в цьому напрямку мало стати створення франко-німецького об'єднання вугілля й сталі. Ця організація була відкрита для вступу інших європейських країн, керівництво нею мав здійснювати Вищий керівний орган. Зазначимо, що реальним автором плану, викладеного в Декларації, був Жан Монне (комісар з планування французького уряду).

Проголошена Декларація, безумовно, мала надзвичайно важливе значення для розвитку економічних відносин в Європі, од-

нак політична значущість документу була набагато більшою, оскільки економічна інтеграція мала стати прологом до створення європейської федерації.

«Через об'єднання базових виробництв та створення нового органу управління, рішення якого зобов'язуватимуть Францію, Німеччину та інші держави-члени, ця пропозиція стане першим конкретним кроком на шляху до європейської федерації, потрібної для збереження миру»

Декларація Р. Шумана 1950 р.

від позиції своїх урядів і мали право приймати загальнообов'язкові для всіх держав-членів рішення в межах своїх повноважень.

Як вже зазначалося, в історії державно-правового розвитку Європи неодноразово висловлювалися ідеї щодо створення об'єднаної Європи, Сполучених Штатів Європи або федерації (конфедерації) європейських країн. Чим же відрізняється ініціатива Шумана-Монне від ідей їх попередників? Чому саме з нею пов'язують становлення та розвиток Європейських співтовариств і європейської інтеграції в цілому?

Р. Шуман і Ж. Монне не просто висловили ідею щодо об'єднання Європи на федеративних засадах. Вони розробили цілісну концепцію реалізації своєї ідеї. Саме ця концепція отримала підтримку національних урядів і з наступними доповненнями і уточненнями реалізується з того часу. Їх концепція європейської інтеграції була заснована на таких принципових положеннях.

«Сповнені рішучості замінити багатовікове суперництво злиттям своїх корінних інтересів; створити за посередництвом запровадження економічного співтовариства основу для більш широкого і глибокого об'єднання народів, які тривалий час були поділені кривавими конфліктами»

*Преамбула Договору про заснування
Європейського співтовариства
вугілля та сталі*

План Шумана-Монне передбачав делегування (передачу) національними урядами частини свого суверенітету в чітко визначеній сфері Вищому керівному органу. Він мав складатися із представників держав-членів, які однак, і на цьому слід зробити наголос, діяли незалежно

від позиції своїх урядів і мали право приймати загальнообов'язкові для всіх держав-членів рішення в межах своїх повноважень.

Як вже зазначалося, в історії державно-правового розвитку Європи неодноразово висловлювалися ідеї щодо створення об'єднаної Європи, Сполучених Штатів Європи або федерації (конфедерації) європейських країн. Чим же відрізняється ініціатива Шумана-Монне від ідей їх попередників? Чому саме з нею пов'язують становлення та розвиток Європейських співтовариств і європейської інтеграції в цілому?

По-перше, розбудова єдиної миролюбної Європи західноєвропейськими країнами на основі принципів

демократії, ринкової економіки, соціального консенсусу, миру і рівноправного співробітництва.

«Визнаючи, що Європейська будівля може спиратися лише на практичні досягнення, які передусім формують реальну солідарність і створення спільної основи економічного розвитку»

*Преамбула Договору про заснування
Європейського співтовариства
вугілля та сталі*

По-друге, поступовість інтеграції. Визнання побудови федеративної Європи як кінцевої мети не означає негайного створення Сполучених Штатів Європи. Проголошена мета реалізується поступово. Спочатку інтеграційні ініціативи реалізуються у пріоритетних сферах співробітництва. Досягнення практичної солідарності держав-членів в цих сферах стане підставою для поширення об'єднаного процесу на нові сфери життя.

По-третє, розбудова об'єднаної Європи має розпочатися з економічної сфери. Саме економічна інтеграція максимально відповідає нагальним потребам національних держав, буде сприяти зростанню добробуту європейських народів, а також не зачіпає такі болючі для забезпечення державного суверенітету сфери, як національна безпека, оборона та зовнішня політика. Отже, успіх економічної інтеграції мав стати у віддаленій перспективі прологом до політичної інтеграції.

«Європа, яка складається з суверенних держав, сама по собі не здатна, при усій добрій волі їх керівників, приймати зважені рішення, які необхідні для загального блага. Однак усе стає можливим, якщо право приймати рішення отримають інститути, покликані піклуватися про спільні інтереси в рамках єдиних правил і на основі волі більшості»

Ж. Монне

По-четверте, успіх об'єднаного процесу обумовлений створенням правової бази інтеграції. Створювана організація влади мала поєднувати риси як міжнародної, так і наднаціональної організації. Її інститути повинні були отримати право видавати в межах своєї компетенції загальнообов'язкові правила і контролювати їх виконання. Отже, мова йшла про наділення національними урядами створюваного співтовариства окремими суверенними правами.

Початком втілення плану, проголошеного у Декларації Р. Шумана, стало підписання Договору про заснування Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄСВС) у Парижі 18 квітня 1951 р. Бельгією, Нідерландами, Люксембургом, Італією, ФРН і Францією. Договір набув чинності 23 липня 1952 р., після того, як був ратифікований усіма державами-членами. До участі в Договорі активно запрошувалася Велика Британія, однак вона відхилила усі пропозиції через небажання поступатися своїм суверенітетом. Договір запровадив чотирискладову структуру управління, яка стала інституційною моделлю для всього подальшого процесу інтеграції. Вона складалася з наднаціонального Вищого органу, міжурядової Ради міністрів, Парламентської Асамблеї і Суду. Дані органи отримали назву «інститутів».

«Члени Верховного органу здійснюють свої функції з повною незалежністю, в спільних інтересах Співтовариства. При здійсненні своїх обов'язків вони не запитують і не отримують ніяких інструкцій від будь-якого уряду або організації. Вони утримуються від будь-яких дій, які не сумісні з наднаціональним характером їхніх функцій»

Договір про ЄСВС, стаття 9

Вищий орган мав наднаціональний характер і представляв спільні інтереси Співтовариства. Його члени хоча й призначалися урядами держав-членів, але були повністю незалежними від них. Вищий орган був наділений правотворчими і адміністративними повноваженнями.

Рада міністрів представляла інтереси держав-членів. Вона включала по одному міністру від кожної держави-члена.

Парламентська Асамблея складалася з делегатів національних парламентів. Хоча Договір про ЄСВС допускав можливість обрання членів Асамблей під час прямих виборів на розсуд держав-членів, однак жодна з них до 1979 р. такою можливістю не скористалася.

Суд також мав наднаціональний характер. Судді та юридичні радники призначалися урядами держав-членів за спільною згодою строком на шість років. Право звернення до нього з позовами отримали не лише держави-члени, але й приватні особи.

Договір ЄСВС не лише проголосив створення на 50 років спільного ринку вугілля й сталі, але й передбачив його гарантії

(заборона митних зборів і квот на рух товарів із наступним впровадженням спільного зовнішнього тарифу щодо третіх країн (створення митного союзу); контроль за цінами на продукцію; забезпечення чесної конкуренції; рівність доступу до сировини; поступова гармонізація умов праці, заробітної праці та соціального захисту).

Важливою характеристикою даного етапу інтеграції є започаткування процесу формування права європейського Союзу. Основними його джерелами виступають: нормативно-правові акти (Договір про ЄСВС надав право Вищому керівному органу видавати нормативно-правові та індивідуальні акти, обов'язкові як для держав-членів, так і приватних осіб), прецедентне право Суду Співтовариства, а також міжнародні договори, які укладаються з іншими країнами або міжнародними організаціями від імені ЄСВС.

Одним з важливих практичних наслідків підписання Договору ЄСВС стало примирення Франції та Німеччини, внаслідок якого утворилася «вісь» Франція-Німеччина як рушійна сила євроінтеграції. Яким же чином Паризький договір сприяв цьому історичному примиренню?

Після 1945 р. Рур і Саар — дві землі, де була розташована більша частина вугільної та сталеварної промисловості Німеччини, фактично знаходилися під управлінням Франції. Остання, побоюючись відродження німецької військової сили, не бажала повертати ці землі Німеччині. Існуючий конфлікт був вирішений саме шляхом створення ЄСВС: Рур і Саар повернулися до складу ФРН, але контроль за виробництвом вугілля й сталі в цих землях перейшов під контроль Вищого керівного органу, який діяв незалежно як від Франції, так і Німеччини.

Успіх з підписанням і ратифікацією Договору про ЄСВС надихнув учасників процесу на стрімке прискорення темпів інтеграції. Політичну та військову інтеграцію держав-членів мав забезпечити надзвичайно амбіційний Договір про заснування Європейського оборонного співтовариства (ЄОС), запропонований Францією («план Плевена»). Цей договір був підписаний 27 травня 1952 р. урядами Франції, ФРН і країн Бенілюксу. У Договорі було

передбачено, що ЄОС набуде статусу міжнародної організації наднаціонального характеру, яка матиме:

- спільні керівні установи (для реалізації відповідних функцій, властивих державі, і до формування органів, які б відповідали федеративній чи конфедеративній структурі, створювалися Комісаріат, Збори, Рада міністрів і Суд);

- збройні сили (держави-члени мали відмовитись на користь ЄОС від суверенного права мати власні збройні сили та права здійснювати військовий призов, за винятками, передбаченими Договором);

- бюджет (бюджет мав формуватися із внесків держав-членів у розмірі, встановленому Радою міністрів).

Здійснення спільної оборонної політики було неможливе без вироблення і реалізації спільної зовнішньої політики. Як наслідок, міністри зовнішніх справ шести країн звернулися до Асамблеї ЄСВС із закликом вдатися до створення політичного співтовариства. Це звернення дало поштовх до розробки ще більш амбіційного Договору про заснування Європейського політичного співтовариства (далі — ЄПС) як правової основи для розбудови Європейської федерації (проект Договору був оприлюднений у Страсбурзі 10 березня 1953 р.). Проект Договору про ЄПС передбачав надання новому Співтовариству повноважень в сфері зовнішньої політики, оборони, економічної й соціальної інтеграції, захисту прав людини. Нова структура з чітко вираженими федеративними ознаками мала протягом 2 років включити в себе ЄСВС та ЄОС.

Проте розробників цих проектів очікувало велике розчарування. Серед прихильників інтеграції знайшлося забагато прихильників принципу — «тихіше їдеш — далі будеш». Після того як Договір про ЄОС не зміг отримати необхідної кількості прибічників під час процедури його ратифікації саме у парламенті Франції (30 серпня 1954 р. парламент Франції остаточно відхиляє Договір про ЄОС), яка запропонувала його прийняття, ратифікація його в інших країнах стала недоцільною. Таким чином, насамперед через позицію Франції ідея політичної та військової інтеграції була похована надовго.

2.2. Етап економічної інтеграції. Створення багатогалузевої економічної спільноти

Певні труднощі, що виникли з вузько галузевою інтеграцією, а також невдала спроба поширити інтеграційний процес на політичну та військову сфери підтвердило безальтернативність стратегії об'єднавчого процесу Шумана-Монне і надало актуальності ідеї багатогалузевої економічної інтеграції.

1-2 червня 1955 р. на зустрічі в Мессині міністри закордонних справ держав-членів ЄСВС виголосили намір продовжити інтеграційний процес і створити Європейський союз в економічній сфері. Була створена комісія під керівництвом Поль-Анрі Спаака для підготовки доповіді щодо можливих перспектив створення загальноекономічного союзу та союзу в сфері атомної енергетики (Франція, яка раніше інших європейських держав почала дослідження в сфері атомної енергетики, швидко переконалася в тому, що самотужки не здатна освоїти цю сферу і конкурувати на рівних із США і СРСР, а тому переконувала решту держав-членів ЄСВС вдатися до реалізації спільного проекту).

29 травня 1956 р. у Венеції доповідь П.-А. Спаака затверджується міністрами закордонних справ і приймається рішення щодо міжурядових перемов за участю держав-членів ЄСВС та інших європейських країн. Велика Британія і на цей раз відмовляється від участі в даному процесі.

«Співтовариство ставить своїм завданням сприяння, шляхом створення спільного ринку і прогресуючого зближення економічної політики держав-членів, гармонійному розвитку економічної діяльності в усьому Співтоваристві, безперервному і збалансованому росту, зростаючій стабільності, прискореному зростанню рівня життя і більш тісним зв'язкам між державами»

*Договір про заснування
Європейського економічного
співтовариства, стаття 2*

25 березня 1957 р. в Римі були підписані так звані Римські договори: Договір про створення Європейського економічного співтовариства (далі – ЄЕС) і Договір про створення Європейського співтовариства з атомної енергії (далі – Євроатом). Підписання цих договорів ознаменувало собою початок етапу еконо-

мічної інтеграції та становлення інституційної структури Європейських співтовариств.

Кожне з новостворених співтовариств спиралося на власну систему інститутів. Їх створення відбувалося на основі тих самих принципів, що і запровадження інститутів ЄСВС, однак з певними відмінностями:

– Рада як орган представництва інтересів держав-членів набула статус головного правотворчого органу;

– Комісія (аналог Верховного органу) як орган наднаціонального характеру стала реалізовувати переважно виконавчу функцію;

1) Парламентська Асамблея;

2) Суд.

Етапи економічної інтеграції

Етап	Зміст
Зона вільної торгівлі	Скасування митних зборів, квот та інших обмежень в торгівлі між державами-членами при збереженні їх автономії в митній і торгівельній політиці у відносинах з третіми країнами
Митний союз	Теж саме, але за винятком автономної митної і торгівельної політики, замість якої держави-члени запроваджують спільні митні тарифи на зовнішніх кордонах союзу і переходять до єдиної торгівельної політики у відносинах з третіми країнами
Єдиний внутрішній (спільний) ринок	Запровадження митного союзу, а також здійснення заходів, які забезпечують вільний рух послуг, капіталів і осіб (включаючи свободу їх професійної діяльності)
Економічний і валютний союз	Створення єдиного внутрішнього ринку, а також досягнення гармонізації і координації економічної політики держав-членів на основі спільного прийняття рішень і контролю за їх виконанням, заміна національних валют єдиною валютою, формування єдиної валютної політики

Протягом цього етапу були визначені та в значній мірі реалізовані основні завдання економічної інтеграції: 1) організація зони вільної торгівлі; 2) створення митного союзу; 3) формування єдиного спільного внутрішнього ринку; 4) в 1969 р. схвалено, а в 1989 р. прийнято рішення про перехід до економічного і валютного союзу, що передбачав координацію економічної політики, спільне прийняття рішень і контроль за їх виконанням, введення єдиної валюти і проведення єдиної валютної політики. Важливим заходом цього етапу стало прийняття у 1970 р. рішення про створення власних ресурсів Співтовариства, які утворювалися за рахунок певних митних зборів, податків на сільськогосподарський імпорт та відрахувань 1 % податку на додану вартість.

2.3. Організаційне об'єднання Європейських співтовариств. Перші спроби розширення. Криза Європейських співтовариств

Еволюція інституційної структури Європейських співтовариств має поступовий характер. Договір ЄСВС запровадив такі Інститути Об'єднання: Вищий керівний орган, Парламентську Асамблею, Раду міністрів і Суд. Договори про ЄЕС та Євроатом запровадили аналогічні інститути. Майже одразу виникло питання, а чи доцільно для трьох співтовариств, які складаються з одних й тих самих держав-членів, мають однакові цілі, функціонують єдиній сфері суспільного життя та мають схоже урядування, мати три автономні системи керівних органів?

Частково це питання було вирішене шляхом підписання разом з Римськими договорами Конвенції про деякі спільні інститути. Відповідно до неї спільними органами для трьох Співтовариств спочатку були Асамблея і Суд. Вищий керівний орган і Раду кожне Співтовариство мало окрему, оскільки Вищий керівний орган за Договором ЄСВС мав більше повноважень, ніж Комісія за Договором ЄЕС. Остаточне вирішення проблеми відбулося десять років потому, коли в 1965 р. був підписаний і у 1967 р. набрав чинності Договір про заснування єдиної Комісії та єдиної Ради Європейських співтовариств (так званий Договір «злиття»). В результаті для усіх трьох Співтовариств була запроваджена єдина система інститутів. Внаслідок цієї реформи *de facto* була утворена єдина організація, якою керували спільні інститути, а відтак одні й ті ж самі особи. В залежності від категорії питання, яке підлягало вирішенню, вони керувалися нормами одного з трьох установчих договорів.

З моменту набуття чинності Договору про «злиття» усі офіційні документи, які видавалися єдиними інститутами, стали видаватися під грифом «Європейські співтовариства», оскільки кожне об'єднання продовжувало формально функціонувати на підставі власного договору. Разом з тим у політичному лексиконі став використовуватися термін «Європейське співтовариство», що відображало фактичну ідентичність трьох співтовариств.

Успіхи європейського економічного співтовариства і породжені ним сподівання привертають до нього увагу країн, що не ввійшли до його складу. Так, 8 липня 1959 р. Греція звернулася з проханням про отримання статусу асоційованого члена, який вона отримала 9 липня 1961 р. після підписання відповідної угоди між Грецією і ЄЕС. Дана угода мала сприяти їх зближенню з метою вступу в подальшому Греції до ЄЕС. Протягом 1961 р. Ірландія (31.07.1961 р.), Данія (09.08.1961 р.) та Сполучене Королівство (10.08.1961 р.) звертаються з проханням про членство у Європейських співтовариствах, а 30 квітня 1962 р. з аналогічним проханням звернулася Норвегія. У 1962 р. уряди Іспанії (09.02.1962 р.) та Португалії (18.05.1962 р.) пропонують Співтовариству почати перемови про асоційоване членство.

Однак процес розширення Європейських співтовариств виявився доволі складним. В період президентства Шарля де Голя (1958-1969 рр.) у Франції панувала сформульована ним концепція необмеженого державного суверенітету, що паралізувало зусилля щодо інституціоналізації політичного співробітництва в Європі, а також процесу розширення Співтовариств. У січні 1963 р. Шарль де Голь заявив про свої сумніви щодо наявності у Сполученого Королівства волі на приєднання до Співтовариства, 18 січня 1963 р. перемови з Данією, Ірландією, Норвегією та Сполученим Королівством як державами-кандидатами були припинені. Але справжня криза вибухнула у 1965 р. На той час аграрна політика увійшла до сфери регулювання спільного ринку.

Перед Співтовариством постало питання щодо фінансування спільної аграрної політики. 31 березня Комісія під керівництвом В. Хальштейна запропонувала план, який передбачав створення власних фінансових ресурсів Співтовариства за рахунок імпортного мита, яке сплачується на зовнішніх кордонах ЄЕС, третіми країнами. Передбачалося, що контроль за надходженням і витратами цих власних коштів Співтовариства буде здійснюватися Європейським парламентом, що суттєво розширювало його бюджетні повноваження. Мета Комісії була справді революційна — наділити Співтовариство власними коштами, забезпечити його фінансову автономію, розширити повноваження Європарламенту.

Дана ініціатива зустріла протидію з боку Франції. 30 червня 1965 р. Рада під головуванням французького міністра зовнішніх справ Кув де Мюрвіль не змогла дійти згоди з означеного питання, а наступного дня французький уряд виступив із заявою, в якій заявив, що Співтовариство знаходиться у критичному стані. Наступні сім місяців Франція взагалі ігнорувала зустрічі, які проводило Співтовариство, проводячи політику «пустого крісла».

Криза 1965 р. завершилася Люксембурзьким компромісом. Було визнано, якщо певна держава-член дійде висновку, що її життєві інтереси знаходяться під загрозою, то Рада повинна спробувати в розумні строки прийти до рішення, яке буде задовольняти усіх. Щоправда, всі шість держав-членів констатували розходження у поглядах стосовно того, що необхідно зробити, коли консенсус неможливий.

Черговим свідченням того, що криза в Співтоваристві не розв'язана повністю, стає ситуація з членством Сполученого Королівства. 11 травня 1967 р. Велика Британія знову подає заявку на вступ до Співтовариства. Заявку на членство подають також Ірландія, Данія та Норвегія, але Ш. де Голь знову блокує процес вступу Сполученого Королівства.

2.4. Започаткування європейського політичного співробітництва

Вилучення з концепції європейської інтеграції політичної складової спричинило ситуацію, коли механізм взаємодії держав-членів замість вироблення спільної стратегії передбачав постійне узгодження політики національних урядів, кожний з яких переслідував власний інтерес. Таким чином, згодом стає очевидним, що економічний детермінізм Ж. Монне певним чином гальмує процес інтеграції.

Нова спроба запровадити процес політичної інтеграції (план Фуше) мала місце у 1961 р., коли Франція виступила з ініціативою створення політичного союзу. Однак оскільки нова організація передбачала не наднаціональну, а міжурядову форму співпраці, що не відповідало потребам інтеграції, то дана пропозиція не отримала підтримки решти держав-членів.

Усвідомлення необхідності поширення європейської зовнішньої політики на інші, неекономічні аспекти міжнародних відносин спостерігається на початку 70-х років. Так, у грудні 1969 р. на Гаазькій зустрічі голів держав/або урядів була проголошена амбіційна програма дій під гаслом «Завершення, розширення, поглиблення»: завершення перехідного періоду у фінансуванні спільної сільськогосподарської політики; розширення «Спільного ринку» до 10 членів; побудова економічного і валютного союзу; поглиблення існуючих і створення нових спільних політик, налагодження політичної міжурядової співпраці; посилення ролі інститутів Співтовариства, що надало новий імпульс політичному співробітництву. Крім того на зустрічі вдалося дійти згоди з приводу створення власних ресурсів Співтовариства, розширення бюджетних повноважень Європейського парламенту, тобто саме з тих питань, які викликали кризу 1965 р.

На даному етапі відбувається перше з моменту започаткування Співтовариств розширення. У лютому-червні 1970 р. шістка держав-фундаторів узгодила спільну позицію щодо принципів, на яких буде відбуватися розширення: держави-кандидати (Данія, Ірландія, Норвегія, Сполучене Королівство) ухвалюють весь нор-

мативно-правовий доробок Співтовариства; перемови про вступ торкають умов і періоду переходу (а не перегляду) до існуючих правил функціонування Спільноти. 22 січня 1972 р. відбувається підписання Договору про вступ до ЄЕС згаданих країн, після чого відбувається процедура дев'яти національних ратифікацій. З 1 січня 1973 р. до Співтовариства вступають Данія, Ірландія та Сполучене Королівство (громадяни Норвегії висловилися проти вступу до ЄЕС на референдумі). Вісім років потому – 1 січня 1981 р. до складу ЄЕС увійшла Греція, яка за 20 років до того (1961 р.) першою підписала угоду про асоційоване членство в ЄЕС.

Перше розширення ЄЕС суттєво підвищило економічний і торговельний потенціал Співтовариства і змусило рахуватися з ним на міжнародній арені. Разом з тим, Співтовариство за його межами все ще продовжували оцінювати як економічного гіганта і політичного карлика, а тому питання формування політичного співтовариства і проведення спільної зовнішньої політики набувало дедалі більшого значення.

В червні 1970 р. було досягнуто згоди стосовно необхідності координації зовнішньої політики. Зокрема, було визнано, що метою співпраці має стати забезпечення більшого взаєморозуміння на основі регулярного обміну інформацією та консультацій з значних міжнародних проблем, а також зміцнення солідарності держав-членів. А вже у жовтні того ж року було схвалено Доповідь про проблеми політичної уніфікації стосовно створення координаційного механізму «Європейське політичне співробітництво» (ЄПС), який функціонував на неформальній основі (правове оформлення ЄПС відбулося при підписанні Єдиного європейського акта (1986 р.) й передбачав: регулярні зустрічі міністрів зовнішніх справ; створення Політичного комітету тощо. Слід однак наголосити, що на відміну від Європейських співтовариств, які були наддержавною організацією, ЄПС був механізмом міжурядового співробітництва, в роботі якого комісія Європейських співтовариств брала участь з правом дорадчого голосу, а Асамблея проводила дебати із зовнішньополітичних питань, які не мали юридичних наслідків.

Певного прогресу в процесі формування спільної зовнішньої політики вдалося досягнути під час роботи Паризької (1972 р.) та

Копенгагенської (1973 р.) конференцій, які зобов'язали міністрів зовнішніх справ визначити цілі та удосконалити методи і процедури політичного співробітництва.

«Якщо в минулому європейські країни були здатні грати провідну роль на міжнародній сцені в індивідуально, то сучасні міжнародні проблеми важко вирішувати поодиночі. Зміни, які відбулися в світі.... вимагають, щоб Європа об'єдналася і все більше і більше говорила єдиним голосом, якщо хоче бути почута і грати гідну її роль в світі»

Декларація про європейську ідентичність, 14.12.1973 р.

Крім того, у грудні 1973 р. було прийнято Декларацію про європейську ідентичність, яка закликала до активізації політичного співробітництва.

Не менш значущим кроком на шляху консолідації і посилення координації дій держав-членів стало створення у 1974 р. Європейської Ради на рівні голів держав/або урядів як органу політичного керівництва Співтовариств.

Європейська Рада була покликана вирішувати найбільш важливі питання у випадках, коли рішення не змогли прийняти відповідні інститути, а також здійснювати координацію і узгодження зовнішньої політики. На момент заснування Європейської Ради питання зовнішньої політики не були у введенні жодного з інститутів. Пам'ятаючи провал Договору ЄПС, держави-члени надали Європейській Раді статус не інституту, а органу.

Такий підхід дозволив уникнути перегляду установчих договорів, але внаслідок цього рішення Європейської Ради отримали характер політичних документів. Офіційного визнання Європейська Рада набула лише у 1986 р. після підписання Єдиного європейського акту (ст. 2). Уточнення її статусу відбулося у Договорі про Європейський Союз (ст. 4), де зазначено, що вона надає Союзу необхідний спонукальний імпульс для розвитку і визначає загальні політичні орієнтири. Рішення Європейської Ради мають директивний характер. Їх правове оформлення і реалізація відбувається з додержанням процедури функціонування інститутів і порядку прийняття нормативних актів.

Свідченням прогресу інтеграції є також еволюція правового статусу Європейського парламенту. Спочатку він являв собою збори

офіційних представників, яких делегували уряди держав-членів, а отже його статус був подібним до статусу представницьких органів міжнародних організацій.

У 1960 р. Парламентська Асамблея виробила пропозиції щодо проведення прямих виборів до згаданого інституту. Але через опір окремих політичних сил, які намагалися не допустити перетворення Європарламенту на представницький орган народів держав-членів, тільки в 1976 р. Радою було оформлено рішення щодо проведення прямих виборів на основі загального виборчого права, перші з яких відбулися у 1979 р. В цілому по ЄС у виборах прийняли участь 62 % громадян, які мали право голосу, що стало свідченням високої активності населення. По окремим країнам такі дані: Бельгія – 91,4 %, Люксембург – 85 % (в обох країнах участь у голосуванні була обов'язковою), Італія – 85,5 %, ФРН – 65,9 %, Ірландія – 63,6 %, Франція – 61,3 %, Нідерланди – 57,8 %, Данія – 47 %, Сполучене Королівство – 32,6%.

Запровадження процедури прямих виборів до Європарламенту надало додаткових підстав для характеристики ЄС як наднаціональної квазідержавної організації. Хоча і сьогодні Європарламент характеризується здебільшого як консультативний орган, однак дедалі більше в його правовій природі, так само, як і правовому статусі інших інститутів ЄС, проявляються риси, які дозволяють їх розглядати, хоча і з певними уточненнями, як аналоги відповідних органів державної влади, а отже, говорити і про прояв принципу поділу влади.

2.5. Єдиний Європейський Акт

Визнаючи прогрес, який було досягнуто в 70-ті роки в справі поступового формування політичного співтовариства, слід одночасно констатувати таке. По-перше, в 70-ті роки процес інтеграції почав розвиватися в двох напрямках: це Європейські співтовариства, які являли собою наддержавну організацію федеративного типу, що діяла в соціально-економічній сфері, та ЄПС, яке займалося питаннями зовнішньої політики. По-друге, успіхи були б значнішими, якби механізм ЄПС, який регулювався низкою документів політичного характеру (Доповідь про проблеми політичної уніфікації (1970 р.), доповідь «Про співробітництво у сфері зовнішньої політики» (1973 р.) та доповідь «Про Європейське політичне співробітництво» (1981 р.)), отримав нормативне закріплення в установчих договорах Співтовариств.

Ці недоліки почали усуватися після підписання в 1986 р. Єдиного європейського акта (далі — ЄЕА), в якому було проголошено намір створити Європейський Союз на основі як Співтовариств, так і Європейського співробітництва в сфері зовнішньої політики, а також спільно діяти заради підтримання миру й міжнародної безпеки.

Єдиний Європейський Акт вніс ряд суттєвих змін в установчі договори. Ключовими моментами цього етапу слід визнати такі події.

По-перше, за допомогою правотворчості Суду Європейських Співтовариств відбувається утвердження принципів (верховенства права Співтовариств щодо права держав-членів; прямої дії права Співтовариств; інтегрованості норм права Співтовариств в національні системи права; юрисдикційного захисту права Співтовариств, який здійснюють судові установи Співтовариств і держав-членів), які регулюють взаємодію європейського права з національним і міжнародним правом.

По-друге, розповсюдження дії Європейського співтовариства на такі нові сфери, як соціальна політика, енергетика, охорона навколишнього середовища, науковий і технічний прогрес.

По-третє, завершення формування єдиного внутрішнього рин-

ку і прийняття рішення щодо переходу до побудови Політичного і Економічного та валютного союзів.

По-четверте, відбулися зміни в інституційній організації Співтовариства. Так, принцип голосування кваліфікованою більшістю у Раді поширено на нові сфери, що унеможливило накладання вето на законодавчі пропозиції з боку окремих держав-членів; відбулося посилення позицій Європарламенту у процедурі прийняття нормативно-правових актів; створено Суд першої інстанції.

2.6. Заснування Європейського Союзу

Поглиблення і розширення інтеграційних процесів, яке відбулося на даному етапі, було обумовлено передусім високими темпами економічної інтеграції. Справа в тому, що загальною тенденцією розвитку Співтовариства є неухильне розширення сфер його компетенції. Практика засвідчила, що неможливо інтегрувати одну сферу суспільного життя, залишивши суміжні в компетенції національних урядів. Так, успіхи в економічній інтеграції потягнули за собою проведення спільної соціальної політики; забезпечення вільного пересування осіб обумовило необхідність займатися питаннями професійної освіти, уніфікації дипломів і критеріїв працевлаштування тощо.

Тривалий час відсутність волі держав-членів щодо внесення в установчі договори відповідних змін компенсувалася діяльністю Суду Співтовариств, який стоїть на позиції розширеного тлумачення установчих договорів, керуючись теорією припущених повноважень. Однак такий спосіб вирішення проблеми міг існувати як виключення. Ситуація потребувала нормативного закріплення набутих інститутами повноважень. Внаслідок цього національні уряди не могли і далі гальмувати просування об'єднаних процесів на якісно новий рівень — створення на основі трьох Співтовариств і Європейського політичного співтовариства інтеграційної організації з універсальною компетенцією, діяльність якої усі сфери і напрямки інтеграції. Такою організацією став Європейський Союз. Отже, даний етап пов'язаний із прийняттям Маастрихтського договору про Європейський Союз, а також Амстердамського та Ніщцького договорів, якими до нього вносилися зміни і доповнення.

2.6.1. Маастрихтський договір про Європейський Союз

Згідно Маастрихтського договору на основі Європейських співтовариств виник Європейський Союз. Його створення обумовило найсуттєвіші від початку інтеграційних процесів зміни у національному, передусім конституційному, законодавстві держав-членів. Це було пов'язано із подальшою передачею національними урядами важливих суверенних прав на наднаціональний рівень. Крім того, Євросоюз набув нових повноважень як в сферах, якими він в певній мірі опікувався і раніше (так звана перша

«...Високі Договірні Сторони засновують Європейський Союз. Даний Договір знаменує собою новий етап в процесі створення, як ніколи раніше, згуртованого союзу народів Європи, в якому рішення приймаються якомога більш відкрито і максимально наближено до громадянина. Союз засновується на базі Європейських співтовариств, доповнений сферами політики і формами співробітництва у відповідності до даного Договору.»

*Договір про Європейський Союз,
стаття 1*

опора), так і в таких принципово нових сферах, як зовнішня політика і безпека (друга опора), юстиція і внутрішні справи (третьою опора). Зазначимо, рішення, які приймаються в рамках другої і третьої «опори», не мають прямої дії. Це лише політичні акти. Вони є загальнообов'язковими лише для тих країн, які ці рішення схвалили. Тому їх невиконання

не може бути оскаржене в Суді Європейських співтовариств.

Вкажемо на деякі інші важливі новації, запроваджені Маастрихтським договором.

Утворення Євросоюзу безпосередньо торкнулося Європейського економічного співтовариства, яке шляхом внесення відповідних змін у Римський Договір 1957 р. було перейменовано у Європейське співтовариство. Але справа не тільки у зміні назви. Дане реформування передбачало, що Європейське співтовариство більше не є чисто економічним об'єднанням. Крім економіки його діяльність розповсюджувалася тепер на культуру, освіту, охорону здоров'я, молодіжну політику, захист прав споживачів, транспорт тощо.

Інститути Європейських співтовариств були перетворені на інститути Союзу в цілому. При цьому до вже існуючих чотирьох інститутів (Ради, Комісії, Європейського парламенту, Суду Європейських співтовариств) додали п'ятий інститут – Рахункову палату.

У відповідності з Маастрихтським договором запроваджувалося європейське громадянство, яке мало субсидіарний характер і додавалося до національного громадянства.

Договір про Європейський Союз сприяв поглибленню економічної інтеграції, яка вийшла на якісно новий рівень – створення економічного і валютного союзу, запровадження єдиної валюти,

яка замінювала собою національні валюти і знаходилася під управлінням наднаціонального фінансового органу – Європейського центрального банку.

Створення Євросоюзу було використано для чергової реформи інститутів Співтовариств. Так, було розширено законодавчі повноваження Європарламенту. Крім того, він отримав право затверджувати новий склад Європейської комісії. В Раді була розширена процедура голосування кваліфікованою більшістю.

«Союз поважає основні права людини, як вони гарантовані Європейською конвенцією про захист прав людини і основних свобод, підписаною 4 листопада 1950 р. в Римі, і як вони випливають із спільних конституційних традицій держав-членів, в якості загальних принципів права Співтовариств»
Договір про Європейський Союз, стаття 6

В Договорі про Європейський Союз вперше за всю історію євроінтеграції було визнано обов'язок Союзу дотримуватися прав і свобод людини і громадянина, які закріплені в Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1959 р., а також закріплено деякі з цих прав: свобода пересування,

виборчі права, право подавати петиції тощо.

2.6.2. Амстердамський договір

Підписуючи Маастрихтський договір, його розробники не ставили крапку в процесі інтеграції. Навпаки, в самому тесті Договору вони передбачили проведення у 1996 р. нової конференції урядів «держав-членів» для внесення змін до установчих договорів Євросоюзу. Міжурядова конференція почала свою роботу на засіданні Європейської Ради в Турині 29 березня 1996 р. Розроблений під час її роботи документ було ухвалено на засіданні Європейської Ради в Амстердамі 2 жовтня 1997 р. під назвою «Амстердамський договір про внесення змін в Договір про Європейський Союз, договори, що засновують Європейські співтовариства і деякі пов'язані з ними акти» (коротко – Амстердамський договір). Він набрав чинності 1 травня 1999 р. після ратифікації в усіх державах-членах.

В історії євроінтеграції Амстердамський договір позначився не

стільки прогресом у процесі реформування інституційної системи ЄС, скільки запровадження практики просунутої співпраці (статті 43–45 Договору про ЄС). Концепція поглибленої співпраці передбачає, що більшість держав-членів ЄС може використовувати інститути, процедури і механізми Договору для поглиблення інтеграційних процесів в певних сферах. В цьому випадку укладені між ними угоди розглядаються як обов'язкові тільки для цих держав-членів (дана концепція дала змогу реалізувати ідею Валютного союзу, до якого увійшли 11 з 15 держав-членів).

«Союз заснований на принципах свободи, демократії, поваги прав людини і основних свобод, а також верховенства права – спільних принципах для держав-членів»

*Договір про Європейський Союз,
стаття 6*

Амстердамський договір вніс й інші зміни в установчі договори. Так, він сприяв подальшому розширенню компетенції Євросоюзу, який отримав право займатися також питаннями візової і міграційної політики,

питаннями притулку, політики зайнятості тощо.

Хоча і в обмеженому обсязі, але продовжена інституційна реформа, внаслідок якої продовжилося розширення повноважень Європарламенту і поступова ліквідація права вето представників держав-членів під час голосування в Раді.

Амстердамський договір вперше на рівні Союзу нормативно закріпив загальні принципи конституційного устрою і запровадив санкції до держав-членів за їх порушення.

За допомогою спеціального протоколу, який додавався до Договору про Європейське співтовариство і Договору про Європейський Союз, в право Європейського Союзу були включені Шенгенська угода (підписана 14 червня 1985 р.), а також прийняті на її основі нормативні та інші акти.

Однак головні завдання Амстердамського договору – підготовка інститутів ЄС до розширення та здійснення інституційної реформи – так і не отримали свого розв'язання. Їх вирішення було перенесено до порядку денного чергової міжурядової конференції в Ніщі.

2.6.3. Ніццький договір

Ніццький договір підписаний 26 лютого 2001 р. і набрав чинності 1 лютого 2003 р.

В контексті завдання щодо підготовки інститутів Союзу до функціонування в розширеному складі Ніццький самміт мав вирішити три головні питання: скорочення сфер політики, стосовно яких Рада приймає рішення одногосно; реформування системи кваліфікованого голосування в Раді; реформування структури Комісії і порядку її формування. Найбільший інтерес в Договорі представляють рішення, прийняті стосовно розподілу голосів у Раді і реформування Комісії.

Новий підхід стосовно розподілу голосів у Раді виглядає досить складним і несправедливим. Про це свідчить: збільшення кваліфікованої більшості голосів, необхідної для прийняття рішення з 71, 3 до 74, 8 %; збільшення долі голосів ФРН, Франції, Сполученого Королівства, Італії та Іспанії з 55,2 до 61, 4 %; запровадження процедури подвійної більшості при голосуванні (для прийняття рішення необхідно отримати не просто кваліфіковану більшість, але й більшість, яка представляє країни, населення яких складає 62 % від населення ЄС) з метою збереження четвіркою найбільших країн контролю над прийняттям рішення після розширення ЄС.

В питанні реформування Комісії реальним досягненням стало: унеможливлення блокування процесу виборів Голови Комісії; запровадження процедури його виборів кваліфікованою більшістю голосів Європейської ради; розширення повноважень Голови: право визначати структуру Комісії; розподіляти і перерозподіляти повноваження її членів, контролювати їх діяльність; право відправляти членів Комісії у відставку. Разом з тим урядам держав-членів знову не вдалося перейти від принципу представництва держав-членів при формуванні Комісії до визначення кількості її членів і структури в залежності від здійснюваних функцій. Не вирішивши ряд найважливіших проблем, Ніццький договір суттєво розвинув інститут поглибленого співробітництва. Якщо раніше поглиблене співробітництво могли започаткувати більшість країн-членів, то тепер його можуть ініціювати 8 і більше країн,

після чого рішення приймається кваліфікованою більшістю Ради. Крім того Ніццький договір дозволив розповсюдити поглиблене співробітництво на сферу другої опори і взагалі утворювати різні конфігурації поглибленого співробітництва (наприклад, у зовнішньополітичній або економічній сферах, взаємодії правоохоронних органів).

2.7. Розробка і прийняття Конституції для Європи

Початок даному етапу поклав самміт в Алкені (грудень 2001 р.), на якому було прийнято рішення про створення Європейського конвенту, завданням якого була розробка проекту Конституції ЄС (плану політичної реформи). До складу конвенту, який очолив колишній президент Франції Валері Жискар д'Естен, увійшли представники Комісії, Європарламенту, урядів і парламентів країн-членів і країн-кандидатів.

Аналіз ситуації, яка складалася навколо прийняття Конституції ЄС, дозволяла зробити висновок про труднощі з його схваленням національними урядами. З 25 держав-членів (в тому числі 10 держав-кандидатів) тільки 8 (населення яких складає 280 млн. чоловік) підтримують реформу, тоді як 17 (100 млн.) висловлюються проти. Однак це не означало неможливість продовження інтеграційних процесів в напрямку створення Союзу як федерації національних держав.

Під час обговорення проекту Франція, ФРН, Італія, Бельгія, Голландія і Люксембург висловилися за передачу повноти влади на наднаціональний рівень, тоді як Сполучене Королівство та Іспанія прагнули зберегти значну частину суверенітету за національними урядами. Передбачаючи такі проблеми, в 2000 р. В. Жискар д'Естен, Г. Шмідт і Жак Делор навіть висловилися за поділ учасників розширеного ЄС на дві групи. Першу групу, так зване «ядро» ЄС, складатимуть шість країн, які стояли у витоків європейської інтеграції, і ті країни, які близькі до шістки за рівнем соціально-економічного розвитку і готові піти на утворення федерації національних держав, що має власне право та інститути. Другу групу утворюють усі інші держави-члени. Правове підґрунтя для реалізації цієї ініціативи становлять норми, якими передбачена можливість просунутої співпраці.

Попередній проект конституційного договору було офіційно представлено 28 жовтня 2002 р. Президією Європейського конвенту. 13 червня Конвент затвердив текст найбільш фундаментальних положень, а 10 липня на своєму останньому засіданні схвалив проект Конституції в цілому.

«Проект Конституції створює нову централізовану державу, більш могутню, більш віддалену, яка має більше політиків, більш бюрократичну і збільшує прірву між правителями і тими, ким вони керують»

«Конституція концентрує ще більше виконавчої і бюджетної влади в руках тих самих інститутів, які неодноразово ставали і залишаються об'єктом скандалів з причини поганого управління, шахрайства»

Цитати з доповіді

Однак схвалення проекту в цілому не означало відсутність у нього противників. Три депутати Європарламенту і п'ять депутатів національних парламентів, які висловилися проти проекту, отримали право підготувати і опублікувати разом з проектом Конституції контрдоповідь, яка була названа «Європа демократій». Положення даної доповіді фактично пропонували демонтувати

ключові елементи політичної та правової системи Союзу і повернутися до міжпарламентських та міжурядових форм співпраці. Через відсутність конструктивних пропозицій доповідь не отримала підтримки ні в Конвенті, ні серед керівників глав держав-членів ЄС.

30 вересня була скликана і 3 жовтня 2003 р. почала роботу міжурядова конференція щодо доопрацювання проекту Конституції і підготовки її для підписання. Робота по доопрацюванню проекту Конституції виявилася складною. Розбіжності в позиціях виникли навколо багатьох пропозицій, наприклад: включення в Преамбулу Конституції посилання на християнські цінності; включення в перелік цінностей права національних та етнічних меншин; ліквідувати компетенцію Союзу в сфері розвитку і координації економічної політики і політики зайнятості; не створювати європейську прокуратуру; дозволити регіонам держав-членів, які володіють законодавчою компетенцією, напряму звертатися до Суду Європейського Союзу тощо.

Учасники процесу сподівалися, що узгодження позицій сторін вдасться завершити на зустрічі глав держав/або урядів 12-13 грудня 2003 р. Проте ці сподівання не виправдалися. Ключовим питанням, з приводу якого не вдалося досягнути згоди, став розподіл голосів в Раді Європейського Союзу, яка є головним законодавчим органом Союзу. Через неефективність керівництва Італії, яка головувала на той час в Союзі, а також непоступливість Іспанії та Польщі, які намага-

лися зберегти свої «привілеї», що мали за Ніццьким договором, в цьому питанні, робота самміту завершилася невдачею. Після цього тимчасово робота міжурядової конференції на політичному рівні призупинилася. Після перемоги на парламентських виборів в Іспанії у березні 2004 р. проєвропейські налаштованої соціалістичної партії уряд цієї країни заявив про бажання якомога скоріше досягнути компромісу. Зміна позиції Іспанії підштовхнула уряд Польщі до пом'якшення своєї позиції. В результаті цих змін 25-26 березня 2004 р. міжурядова конференція поновила свою роботу, і 17-18 червня 2004 р. в Брюсселі на зустрічі глав держав/або урядів текст Конституції був остаточно схвалений. 29 жовтня 2004 р. в Римі в тій самій залі, в якій у 1957 р. підписували Договори про Європейське економічне співтовариство та Євроатом, відбулося урочисте підписання Договору, яким встановлюється Конституція для Європи. Для набрання чинності Конституцією її повинні були ратифікувати всі держави-члени.

Спочатку ситуація з ратифікацію Конституції виглядала оптимістично. Конституція була ратифікована у Австрії, Греції, Іспанії, Італії, Литві, Люксембурзі, Німеччині, Словаччині, Словенії, Угорщині. Однак основні побоювання з провалом процедури ратифікації були пов'язані з позицією Сполученого Королівства, Нідерландів та Франції. На момент проведення референдумів у Франції та Нідерландах Конституція була схвалена 49 % населення Євро-союзу, тобто 220 млн. громадян. Однак Конституція мала набути чинності після її ратифікації усіма 25 державами-членами.

29 травня у Франції і 1 червня 2005 р. у Нідерландах пройшли референдуми з приводу ратифікації Конституції для Європи. Відповідно біля 56% французів і біля 62% голландців висловилися проти Конституції. Після оголошення результатів референдумів в цих країнах уряд Сполученого Королівства заявив про відкладення на невизначений строк проведення референдуму.

Оцінюючи як провал процедуру ратифікації Конституції для Європи, разом з тим не варто передрікати скорий кінець ЄС. Європейський Союз неодноразово переживав стан кризи, виходячи з них більш міцним і згуртованим. Перемога євроскептиків в даному разі, очевидно, не зможе призвести до дезинтеграції Союзу. Скоріше всього вона лише загальмує на певний час темпи європейської інтеграції.

Розділ 3.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

У попередньому розділі ви ознайомилися із історією формування Європейських Спільнот та Європейського Союзу, які виступають як наддержавні політичні організації країн і народів Європи.

У світі зараз існують такі правові системи: англо-саксонська, романо-германська (континентальна), традиційна (мусульманська), скандинавська, радянська тощо. Все це національні правові системи. Також існує міжнародна правова система.

В свою чергу, створення Спільнот і Союзу стало ґрунтом для виникнення і розвитку нової правової системи – права Європейського Союзу, яке інколи ще називають «європейським правом». Щоправда, термін

«європейське право» використовується для характеристики різних правових явищ:

- правових норм, що формуються у результаті застосування Європейської Конвенції з захисту прав людини і основних свобод 1950 р.;
- міжнародно-правових норм, які регулюють відносини між європейськими державами у різноманітних галузях;

Договір про створення Європейського економічного простору уклали між собою держави – члени Європейських спільнот – з одного боку, і Європейською асоціацією вільної торгівлі (ЄАВТ) – з другого. Держави-члени ЄАВТ – Норвегія, Швейцарія, Ісландія, Ліхтенштейн – не є членами ЄС, але мають доступ на європейські ринки товарів, послуг, робочої сили, капіталів.

– сукупності національних правових систем усіх європейських держав;

– правових норм, які формуються в рамках інтеграційних об'єднань – Європейського Союзу і Європейських спільнот;

– права Європейського економічного простору.

В цьому розділі поняття «європейське право» ми використовуємо для характеристики тих норм права, які супроводжують інтеграційні процеси у Європі. В свою чергу об'єднання європейських держав здійснюється через вироблення правових норм на рівні Європейських Спільнот і Європейського Союзу.

Визначаючи сутність права Європейських співтовариств, один із головних органів ЄС – Суд ЄС ще у 1964 році у своєму рішенні зазначив: «Угода про ЄЕС заснувала власний правовий устрій, який входить до правових систем держав-членів». Це означає, що право, яке формується у рамках Європейських Спільнот і Союзу, є особливим феноменом, що має свої джерела, принципи, механізми захисту норм від порушення.

Європейське право характеризується як «наднаціональне право». Хоча «наднаціональне» співробітництво, на відміну від міждержавного, міжурядового, міжнародного співробітництва, властиве лише для Європейських Спільнот (Європейського співтовариства та Євратому), які утворюють так звану першу опору Європейського Союзу.

Особливістю «європейського права» є також те, що воно виникло і розвивається на ґрунті накопичених протягом століть правових традицій держав-членів і увібрало в себе їх досягнення. Тобто це право несе в собі риси національного (внутрішньодержавного) права, міжнародного права, а також принципово нові якості, багато з яких розвиваються і ще досі не вивчені.

3.1. Джерела європейського права

Де закріплені норми права європейських утворень? В яких джерелах вони закріплені? Умовно усі джерела права Європейських спільнот та Союзу поділяють на такі групи:

а) первинне або основне право та

б) похідне (вторинне) право, тобто таке право, яке розвивається на ґрунті основного права і забезпечує ефективну діяльність європейських інтеграційних утворень у Європі.

До первинного права належать установчі договори трьох Європейських спільнот – Європейського Об'єднання вугілля і сталі 1951 року, Європейського економічного співтовариства та Євроатому 1957 року. Однак чинними зараз є лише два останніх договори, оскільки Договір про ЄОВС був укладений терміном на 50 років і 23 серпня 2002 року ця угода втратила чинність. Інтеграція європейських держав у вугільній і металургійній галузях регулюється зараз Договором про Європейську спільноту (до 1993 – ЄЕС). До первинного права також належать – Єдиний Європейський Акт 1986 року, Маастрихтський договір про створення Європейського Союзу 1992 року, Амстердамська 1997 року та Ніщцька 2001 року угоди, а також низка інших актів, які доповнюють установчі договори, наприклад Акт про вибори у Асамблею (нині Європейський парламент) 1976 року. До первинного праву Європейських спільнот і Європейського Союзу входять також договори про приєднання, які укладаються із державами – кандидатами на вступ до Європейського Союзу.

3.2. Вторинне або похідне право

Це нормативно-правові акти, які видаються органами Європейського Союзу на основі установах договорів. Для їх прийняття встановлюються особливі процедури, правила. Усі нормативно-правові акти Європейського Союзу прийнято називати «законодавство» Європейських спільнот або Європейського Союзу у цілому. Перелік таких актів і їхня характеристика наведені у ст.249 Договору про Європейські Спільноти. До них належать:

- 1) регламенти;
- 2) директиви;
- 3) рішення;
- 4) рекомендації та висновки.

Регламенти – це найбільш дієві «законодавчі акти», вони мають «загальне застосування», тобто вони зверненні до усіх суб'єктів європейського права (європейських органів, держав- членів, фізичних і юридичних осіб). Регламенти мають обов'язковий характер і застосовуються прямо в усіх державах- членах. Вони публікуються в офіційному віснику Європейського Союзу – «Журналь офісель» і вступають в силу на 20 день після їх опублікування або пізніше, у відповідності до терміну, який встановлений у самому акті.

Директиви використовуються з метою гармонізації права держав-членів. Це своєрідні рамкові закони. Вони на відміну від регламенту зобов'язують держав-членів лише досягти певних результатів, про які мова йде у директиві (найчастіше директиви стосуються гармонізації національних законів держав-членів ЄС).

Національні влади держав-членів самостійно вирішують, яким чином досягти цілей, які ставляться у директивах. Як правило, визначаються і терміни досягнення цілей. Директиви також, як правило, не містять детальної регламентації.

Директиви можуть бути адресовані як усім державам-членам – тоді вони, як і регламенти, публікуються у «Журналь офісель», так і окремим державам. В останньому випадку директива доводиться до відома цієї держави.

Вступають у силу директиви з дати їх опублікування або доведення до відома адресата.

Рішення — це індивідуальні акти, які можуть бути адресовані державі-члену, фізичній особі або підприємству. Вони мають обов'язковий характер. Рішення стосуються спеціальних, вузьких, іноді технічних питань. Рішення доводяться до відома тим суб'єктам європейського права, яких вони безпосередньо стосуються.

Рекомендації і висновки відрізняються від інших нормативних актів тим, що вони не мають обов'язкового характеру.

До норм похідного права відносяться також такі юридично не обов'язкові акти як резолюції, декларації, програми дій (це акти політичного характеру); а також повідомлення, правила поведінки, вказівки, які видає Комісія ЄС.

Джерелами права Європейських співтовариств та Європейського Союзу є також міжнародні угоди Співтовариств. Це особлива група джерел європейського права. На відміну від регламентів, директив, рішень, які передбачені статтею 249 Договору про Європейські спільноти і які утворюють внутрішнє право Спільнот, міжнародні угоди, які укладаються Співтовариством з третіми державами (які не є членами Європейського Союзу) та міжнародними організаціями — виступають в якості зовнішніх джерел європейського права.

Найбільш істотною частку міжнародних зобов'язань Спільноти складають різноманітні торгівельні договори та угоди про асоціацію. Торгівельні договори — це найчастіше угоди щодо митних тарифів, торгівельної співпраці, вільного обміну товарів з третіми країнами а також угоди в межах Світової Організації торгівлі.

До договорів про асоціацію належать, наприклад, угоди з колишніми колоніями держав-членів (Ломенські конвенції, Євро-Середземноморське партнерство).

Особливе значення у європейському праві належить **змішаним угодам**, в яких сторонами, поруч із Європейськими Спільнотами, виступають окремі держави-члени ЄС.

До додаткових джерел європейського права належать конвенції, які можуть укладати між собою держави-члени ЄС і які стосуються сфер їх національної компетенції та сприяють виконанню установчих угод Європейських спільнот і Європейського Союзу (наприклад, угоди про патентування в умовах спільного ринку, взаємного визнання підприємств тощо).

Важливу роль серед джерел європейського права відіграють **неписані джерела права Європейських спільнот – загальні принципи права та рішення суду ЄС.**

В загальних принципах права – знаходять відображення найбільш важливі демократичні цінності, які притаманні правовій державі. Вони є характерними як для національних правових систем, так і для системи міжнародного права. Маастрихтська угода закріпила положення, за яким «Союз дотримується основних прав, які було гарантовано Європейською Конвенцією про захист прав людини і основних свобод...та які впливають з конституційних традицій спільних для всіх держав-членів, як загальних принципів права Спільнот»(ст.6). До таких принципів належать, наприклад, принцип поваги фундаментальних прав людини, принцип рівності, принцип правової певності, принцип дотримання процесуальних прав, принципи пропорційності та субсидіарності тощо.

Суду Європейських співтовариств належить виключно важливу роль в процесі інтеграції, у формуванні і еволюції європейського права. Його головна мета – стояти на сторожі строгого дотримання установчих договорів, цілей і принципів, на яких ґрунтується діяльність Європейського Союзу.

Суд ЄС відіграє вирішальну роль в з'ясуванні змісту загальних принципів європейського права, які він сам інколи формулює. Суд наділений правом тлумачення установчих актів Європейських спільнот і Європейського Союзу, він вирішує суперечки, пов'язані із здійсненням установчих актів і інших нормативно-правових актів державами-членами і із діяльністю органів Європейського Союзу тощо. За загальним правилом, рішення розглядаються в якості прецедентів і як такі є обов'язковими для усіх держав-членів Європейського Союзу. Особливо це важливо у тих випадках, коли мова йде про тлумачення установчих актів, яке дає Суд ЄС. Тільки у цьому випадку рішення, яке виносить Суд, створює прецедент.

Коли говорять про особливості джерел права Європейського Союзу і Європейських співтовариств, то часто звертаються до такої групи джерел, як «*acquis communautaire*».

«*Acquis communautaire*» – це загальне надбання Спільнот. Це писані і не писані акти, які створюються у результаті функціонування Європейських Співтовариств, які є ґрунтом для розвитку їх правопорядку.

3.3. Принципи права Співтовариств

Право співтовариств є складовою частиною національних правових систем і як таке застосовується на таких принципах: безпосереднє застосування, пряма дія та верховенство.

Безпосереднє застосування європейського права означає, що норми європейського законодавства діють на території держав-членів відразу, без їх перетворення в норми національного права. Тому судові органи держав-членів зобов'язані застосовувати його як внутрішнє право.

Пряма дія права співтовариств означає, що права інтеграційних утворень можуть надавати права і накладати обов'язки безпосередньо на громадян Євросоюзу. Це означає, що будь-яка юридична чи фізична особа може посилатися на акти первинного і вторинного права Спільнот для захисту своїх прав у судах держав-членів, а національний суддя зобов'язаний застосовувати ці акти.

Принцип верховенства права Співтовариств забезпечує належне та однакове його застосування у правових системах всіх держав-членів. Цей принцип, як і два попередніх, не передбачався установчими договорами Спільнот, а був вироблений практикою Суду ЄС. Згідно з тлумаченням Суду ЄС сукупне право Спільноти юридично переважає над усім національним законодавством, включаючи норми конституційного права держав-членів. У випадку виникнення протиріччя між правом Спільнот та держав-членів, останні зобов'язані припинити застосування норм внутрішнього законодавства, які суперечать європейському праву.

3.4. Дія права ЄС у просторі і у часі

Питання про просторову (територіальну) дію європейського права стосується географічних кордонів Європейського Союзу. У розділі 1 ви мали змогу ознайомитися з територіальними межами Європейського Союзу, які, як відомо, утворюються із територій його держав-членів. Тобто це означає, що територія 25 держав-членів є складовою території Європейського Союзу. А, отже, норми європейського права розповсюджують свою дію на території всього Європейського Союзу. Принцип верховенства і прямої дії права ЄС визначає можливість застосування його норм на території держав-членів.

Оскільки деякі із країн, що входять до Європейського Союзу, мають складну територіальну будову (наявність, наприклад, заморських територій, заморських департаментів тощо), то ця обставина впливає і на територіальний склад Європейського Союзу в цілому. Це означає, що до складу території Європейського Союзу входять всі територіальні зони, які знаходяться під суверенітетом держав-членів. Але європейське право тут застосовується в особливому порядку, часто з обмеженнями. Наприклад, у відповідності до Конституції Франції 1958 р., територія Французької республіки складається із трьох таких видів:

- 1) це, власне, територія Франції, колишньої метрополії;
- 2) заморських департаментів;
- 3) заморських територій.

Також до складу території Франції входить асоційована держава Нова Каледонія.

У повному обсязі європейське право діє лише у Франції – метрополії.

Щодо заморських департаментів, то Рада за пропозицією Комісії, після консультації з Європейським парламентом, встановлює спеціальні заходи, які визначають дію установчих договорів на цих територіях. Необхідність таких виключних заходів пояснюється географічними і кліматичними умовами, розвитком економіки, віддаленістю таких територій від колишніх метрополій. Такі заходи не повинні шкодити єдності і цілісності правопорядку в

межах Європейського Союзу. Особливості у застосуванні права ЄС на території заморських департаментів і асоційованих країн стосуються таких галузей, як митна політика, загальна сільсько-господарська політика, умови постачання таких територій предметами першої необхідності тощо.

Перелік заморських територій, які знаходяться під управлінням держав – членів ЄС, наводиться в Додатку 2 до тексту Договору про Європейські Спільноти. Таких територій налічується 21. Сюди входять – Гренландія, Французька Полінезія, Сен-Пьер, Мікkelон, Голландські Антильські острови тощо. Амстердамський договір спеціально визначає умови застосування правового режиму спільнот до Аландських островів, Фороських островів, Кіпру, Норманських островів тощо.

Перший установчий договір про створення ЄОВС був укладений на визначений термін – 50 років і, відповідно, строк його дії закінчився у 2002 році. Під час опрацювання двох інших установчих договорів – про ЄЕС та Євратом, а також договір про створення європейського Союзу – термінові рамки не були встановлені. Ці договори є безстроковими. Установчі договори не мають зворотної дії. Установчі договори як міжнародні угоди вступають в дію після їх ратифікації (схвалення національним парламентом) у державах-членах. А точніше після здачі останньої ратифікаційної грамоти державі-депозитарію (Італії).

Норми вторинного права вступають в дію у відповідності до положень, встановлених договором про Європейські Співтовариства.

Розділ 4. ІНСТИТУЦІЙНА СТРУКТУРА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Правова і політична природа Європейських Спільнот і Європейського Союзу обумовлює складність і самобутність органів, що забезпечують їх діяльність. Взяті усі разом органи Європейського Союзу і Спільнот утворюють інституційний механізм. Назву «інститут» отримали п'ять органів європейських інтеграційних утворень – Рада, Комісія, Парламент, Суд, Рахункова палата. Саме інститути приймають участь у створенні юридично обов'язкових норм. Інститути Європейських Спільнот і Європейського Союзу забезпечують виконання завдань, які покладаються на них установчими договорами. Кожен із інститутів діє у межах тих повноважень, які визначаються цими ж договорами.

Інституційна структура Європейських Спільнот і Союзу є єдиною. Це означає, що органи, які були утворені у відповідності із договорами про створення ЄОВС у 1951 році та ЄЕС та Євратому у 1957 році, з моменту укладення Маастрихтської угоди 1992 року, стали органами Європейського Союзу.

Побудова інституційної системи Європейського Союзу ґрунтується на особливих принципах. На відміну від держави, де за умов демократичного режиму для побудови і діяльності її органів застосовується принцип розподілу влади на три гілки (законодавчу, виконавчу, судову), у Європейському Союзі і Спільнотах використовується принцип розподілу повноважень або функцій між самими органами інтеграційних утворень – з одного боку, та принцип збалансованого розподілу повноважень між державами-членами та Спільнотами і Союзом – з іншого.

З урахуванням цих принципів інститути Європейського Союзу і Спільнот поділяються на такі, що здійснюють установчі та законодавчі функції (Рада, Комісія, Європейський Парламент, Суд ЄС); виконавчі функції (Рада, Комісія); контрольні повноваження (Суд, Рахункова Палата). Серед органів Європейських Спільнот і Союзу виділяють також такі, які виступають носіями і виразниками «наднаціонального» начала у діяльності інтеграційних утворень

(Комісія, Європарламент, Суд ЄС), та такі, які є виразниками інтересів держав-членів(Рада, Європейська Рада).

Інституційну систему Європейського Союзу, як вже було сказано, складають п'ять базових інститутів – Рада, Комісія, Парламент, Суд, Рахункова палата (ст. 4 Угоди про заснування європейських спільнот). До цих п'яти євроінститутів прийнято додавати ще й Європейську раду. Крім того, угоди закріпили існування двох консультативних (Соціально-економічний комітет і Комітет регіонів) та двох фінансових (Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) та Європейський центральний банк (ЄЦБ) органів.

4.1. Європейська Рада

Регулярні зустрічі глав держав та урядів країн-членів Євросоюзу, названі Європейськими радами визначають хід і спрямування євроінтеграції. Ні в Паризькій 1951 р., ні в Римській 1957 р. угодах цей орган не згадується. Однак до прийняття Єдиного Європейського акту 1986 р. такі зустрічі на найвищому рівні носили неофіційний характер.

Європейська Рада як орган, який надає Союзу необхідний імпульс для його розвитку, має право формулювати висновки щодо загальних напрямків економічних політик держав-членів та Спільнот (ст. 99 §2 Угоди ЄЕС, ЄС), ухвалювати щорічні висновки стосовно стану зайнятості в Спільнотах (ст. 128 Угоди ЄЕС, ЄС) у межах першої опори ЄС, визначати принципи й загальні напрями СЗПБ, а також приймати спільні стратегії в рамках II опори (ст. 13 Угоди про ЄС). Загалом Європейська Рада покликана забезпечувати узгодженість у діяльності трьох опор Євросоюзу.

Крім загального спрямування інтеграції, Європейська Рада взяла на себе повноваження верховного політичного арбітра, який розв'язує питання, які не взмозі вирішувати Рада міністрів. Втручання Європейської Ради виявилось визначальним у вирішенні багатьох складних проблем (зокрема, фінансування бюджету), як і в ухваленні важливих історичних рішень (прямі вибори до Європейського Парламенту, завершення побудови єдиного внутрішнього ринку, реалізація економічного й валютного союзу, вступ нових членів) євробудівництва.

Водночас Європейську Раду не можна назвати інститутом у суворому тлумаченні права Європейських співтовариств. Передусім їх рішення є тільки вагомими політичними зобов'язаннями, які для набуття чинності вимагають подальшого юридичного оформлення Радою міністрів Європейського союзу. Європейська Рада не підлягає юридичному контролю Суду Європейських спільнот. Вона діє на зразок дипломатичних конференцій XIX сторіччя.

Рішення Європейської Ради 1974 року передбачало, що цей орган буде збиратися «тричі на рік і кожен раз, коли це необхідно». Єдиний Європейський акт і згодом Маастрихтська угода

визначили, що Європейська Рада збирається «принаймні двічі на рік під керівництвом глави держави або уряду держави-члена, що головує в Раді» (ст. 4 угоди про ЄС). На практиці Європейські Ради організовують наприкінці кожного шестимісячного головування держави-члена в Раді ЄС (у червні й грудні) в одному з міст цієї країни. Крім того, можуть скликатись додаткові Європейські Ради, присвячені, як правило, якійсь одній визначеній тематиці. З огляду на те, що зростає тенденція до організації двох зустрічей у верхах кожною державою, яка головує в Раді, Ніщцька міжурядова конференція вирішила, що, починаючи з 2002 року, одна із них відбуватиметься у Брюсселі, а від часу розширення Союзу до 25 членів усі офіційні Європейські Ради будуть проходити у цьому місті.

На засіданнях Європейської Ради присутні винятково керівники держав та урядів країн-членів, їх міністри закордонних справ, голова й один з комісарів Європейської Комісії, котрим допомагають кілька службовців з Генерального секретаріату Ради на чолі з Генеральним секретарем. Міністри економіки й фінансів можуть бути запрошені до участі в Європейській Раді при обговоренні проблематики економічного і валютного союзу.

Держави-лідери, відокремлені таким чином від решти національних делегацій (дипломатів, експертів), мають змогу обговорити у вузькому колі діяльність Союзу чи зовнішньополітичну ситуацію. Всі рішення в Європейській Раді приймають, зазвичай, за загальною згодою сторін, не вдаючись до голосування. Як правило, в результаті своєї роботи Європейська Рада публікує спільні декларації (в основному ті, які стосуються зовнішньополітичної сфери) та висновки, які готує держава, котра здійснює голосування.

4.2. Рада — головний законодавець ЄС

Представник урядів держав-членів — Рада ЄС (Рада міністрів), є основним носієм законодавчої влади на рівні Євросоюзу. Рада покликана захищати інтереси держав-членів. Вона тісно співпрацює з іншими інститутами Європейських спільнот і Союзу, особливо у законотворчій сфері.

Брюссельська угода 1965 року про злиття інститутів трьох Спільнот передбачала: «що кожен уряд делегує в Раду одного із своїх членів». Чинні положення угоди уточнюють, що Рада ЄС складається з «представників кожної держави-члена на міністерському рівні, які мають повноваження брати зобов'язання від імені свого уряду» (ст. 203 Угоди про Європейські спільноти). Інтеграційна практика призвела до того, що засідання Ради почали організовуватися у різному складі із залученням тих чи інших галузевих міністрів («спеціалізовані Ради»), окрім щомісячних сесій міністрів закордонних справ у межах Ради із загальних питань.

Рада із загальних питань здійснює загальну координацію вирішення найважливіших питань провадження спільної зовнішньої політики та підготовку Європейських Рад. «Спеціалізовані» Ради, які скликаються з різною періодичністю, присвячені більш технічним сферам євробудівництва: економіці та фінансам, сільському господарству (засідають щомісячно), соціальним питанням, транспорту, довкіллю, бюджету, внутрішньому ринку, рибальству, телекомунікаціям, енергетиці та іншим галузям (засідають 2—4 рази на рік). Таким чином переважна більшість національних міністрів у різних галузях держав-членів і навіть члени регіональних урядів (ФРН, Австрії, Бельгії) беруть безпосередню участь у процесі інтеграції.

Головування (президентство) в Раді здійснює по черзі кожна країна-член протягом 6 місяців. На початку кожного терміну президентства (січень, травень) держава, що головує в Раді, оголошує його календарну програму та пріоритетні цілі, зокрема, перед депутатами Європарламенту. Міністри держави, яка здійснює головування, готують і ведуть відповідні сесії Ради, підписують ухвалені ними регламенти, директиви й рішення. На практиці функції президентства виходять далеко за межі процедурних прерогатив. У межах Спільноти ефективність законодавчого проце-

су істотно залежить від спроможності голови знайти компроміс між позиціями держав-членів у самій Раді, а також у взаєминах з Комісією та Парламентом. У зовнішньому вимірі країна, що головує в Раді та Європейській Раді, представляє Союз у рамках СЗПБ і відповідає за виконання спільних дій та стратегій (ст. 18 Угоди про ЄС).

Для забезпечення кращої послідовності у здійсненні зовнішньо-економічних завдань держави попереднього й наступного головування, а також Комісія допомагають діючому президентові Ради. Цю систему «трійки» було дещо змінено Амстердам-ською угодою., відтоді її складають голова й майбутній голова Ради, Високий представник у справах зовнішньої політики й безпеки, Комісія.

Суттєву роль в організації роботи Ради відіграє Комітет постійних представників – Корепер (comete des representants permanents COREPER, фр.), що складається з послів держав-членів при ЄС (Корепер II) та їхніх заступників (Корепер I), які здійснюють підготовку засідань Ради.

Врешті, варто зазначити, що всі сесії Ради міністрів проводяться в Брюсселі (9 місяців на рік) та Люксембурзі (квітень, червень і жовтень).

Згідно з установчими угодами голосування Ради може відбуватися простою більшістю, кваліфікованою більшістю чи за правилом однакості. Голосування простою більшістю голосів застосовують дуже рідко, при вирішенні деяких процедурних питань (зокрема простої більшості голосів достатньо, щоб поставити те чи інше питання на обов'язкове голосування, якщо інше не передбачено угодами).

Услід за Єдиним Європейським актом 1986 року, Маастрихтською угодою 1992 року, Амстердамським договором 1997 року Ніццька угода 2002 року суттєво розширила сферу голосування кваліфікованою більшістю, і від моменту її ратифікації більше 90 % законодавчих актів Ради мають прийматися відповідно до цієї комплексної процедури ухвалення рішень. На противагу класичному в міжнародній практиці принципу: «одна держава – один голос», кожна держава-член Європейського Союзу володіє при голосуванні кваліфікованою більшістю певною кількістю голосів,

яка залежить від її демографічної і економічної ваги. Тобто, голос кожної держави-члена має свою вагу. В союзі «двадцяти п'яти» розподіл голосів є таким (ст. 205 Угоди про ЄС):

- 1) Німеччина, Франція, Італія, Великобританія – по 29 голосів.
- 2) Іспанія, Польща – по 27 голосів.
- 3) Румунія – 14 голосів.
- 4) Нідерланди – 13 голосів.
- 5) Греція, Чехія, Бельгія, Угорщина, Португалія – по 12 голосів.
- 6) Швеція, Болгарія, Австрія, – по 10 голосів.
- 7) Словаччина, Данія, Фінляндія, Ірландія, Литва – по 7 голосів.
- 8) Латвія, Словенія, Естонія, Кіпр, Люксембург – 4 голоси.
- 9) Мальта – 3 голоси.

Разом 25 країн – 321 голос (у майбутньому – 27 країн – 345 голосів).

З 1 січня 2005 року рішення вважається ухваленим, якщо воно набере відповідну кількість голосів «за». Це – 232 голоси, які становлять 72,3% голосів усіх держав-членів (258 голосів – у Раді з 27 країн). Також рішення повинно бути підтриманим більшістю держав-членів. Крім того, країни-члени, що проголосували «за», повинні представляти щонайменше 62 % всього населення Союзу.

Голосування на основі однакості у відповідності до установчих угод обмежено низкою найважливіших та найбільш чутливих галузей: перегляд угод; приєднання нових членів; прийняття бюджету тощо; соціальна політика; надання притулку й імміграція; гармонізація у сферах оподаткування, культури, освіти, охорони здоров'я тощо. Поза тим, однакості залишається основним правилом голосування в рамках II і III опор ЄС.

Які повноваження належать Раді?

Особливість та вагомість Ради міністрів в інституційній структурі Євросоюзу випливає з її подвійної ролі органу, що виконує законодавчі та виконавчі повноваження. Передусім, Рада «має право ухвалювати рішення» (ст. 202 Угоди про ЄС), тобто наділена владою приймати в останній інстанції нормативні акти похідного права Європейських спільнот. Із впровадженням процедур співробітництва та особливо спільного рішення (Маастрих-

тська угода) Рада мусить ділити свої прерогативи законодавця з Європарламентом.

У той же час Рада зберігає за собою ряд важливих функцій, що, зазвичай, здійснюють уряди. У галузі зовнішніх відносин Рада ЄС дає дозвіл на початок переговорів (що ведуться за її дорученням Комісією) та укладає відповідні угоди. В особі свого голови Рада висловлює позицію Союзу в міжнародних організаціях (зокрема, в ООН, ВМФ) і на міжнародних конференціях. У бюджетній сфері Рада разом з Парламентом затверджує щорічний загальний бюджет Союзу. Як правило, Рада доручає Комісії застосування прийнятих нею законодавчих актів, залишаючи, однак, за собою можливість втручання через систему спеціально утворених комітетів. У здійсненні ж своїх виконавчих повноважень Комісія покладається на національні уряди.

Крім того, Рада забезпечує загальну координацію в діяльності держав-членів та Союзу в цілому. З огляду на це, Рада здійснює «координацію загальної економічної політики держав-членів» (ст. 202 Угоди про ЄС) у рамках Європейської спільноти. Ще суттєвішою є роль Ради в координації зовнішньої політики країн-членів, оскільки Генеральний секретар Ради призначається на посаду Високого уповноваженого у справах СЗПБ.

4.3. Європейська Комісія

Незалежна колегіальна установа, Європейська Комісія, відображає загальні інтереси Союзу.

Європейська Комісія єдина для трьох спільнот з 1967 року (зараз для двох Спільнот та Євросоюзу), формується з авторитетних та компетентних особистостей – комісарів, котрі повністю є незалежними та діють у загальних інтересах Союзу. В Комісію входять по одному громадянинові від кожної держави-члена (25 комісарів). Після вступу до Євросоюзу 27 країн Рада призначатиметься з числом комісарів, яке буде нижчим за кількість держав-членів, та за правилами їх призначення на основі рівноправної ротації між країнами-членами (ст. 4 Ніццького договору щодо розширення ЄС). Поступова відмова від обрання до складу Комісії вихідців із усіх держав-членів викликана тим, що надто чисельній Комісії буде важко виконувати покладені на неї завдання.

Відповідно до положень Маастрихтської угоди члени комісії призначаються за спільною згодою урядів держав-членів терміном на 5 років.

Комісія збирається на засідання щотижня в Брюсселі згідно з порядком денним, установленим її головою, та на базі ухвалених щорічних програм діяльності. Найбільш складні чи важливі питання можуть розглядатися додатково у вужчому колі зацікавлених членів Комісії.

Комісія діє як колегіальний орган. Іншими словами, Комісія ухвалює всі рішення колективно, простою більшістю голосів її членів.

У виконанні чисельних обов'язків Комісії допомагає розгалужена адміністрація, до складу якої входить близько 16 тисяч службовців різного рангу. Сьогодні Єврокомісія налічує 23 головні управління та більше 10 інших служб. Загальну координацію та стосунки з іншими інституціями Союзу забезпечує Генеральний секретаріат. Крім того, кожному комісару допомагають декілька близьких співробітників його кабінету.

Комісія володіє чотирма важливими функціями:

1) наглядає за дотриманням угод та актів похідного (вторинного) права Співтовариства;

- 2) має право законодавчої ініціативи;
- 3) забезпечує виконання угод та рішень Ради;
- 4) представляє Союз в державах-членах і на міжнародній арені.

Як «охоронець угод» Комісія забезпечує належне дотримання установчих договорів державами-членами, іншими євроінституціями, приватними особами. Для цього Комісія має передусім широкі можливості збору інформації та контролю. Держави зобов'язані надавати їй детальні відомості щодо низки заходів і дій (інкорпорації директив, надання державної допомоги, злиття підприємств тощо), правдивість яких Комісія може перевіряти на місцях. Європейська Комісія володіє також правом переслідувати порушників європейського законодавства. Зокрема, вона може накладати санкції на підприємства, що порушили права конкуренції, і звернутися з позовом до Суду Європейських Співтовариств щодо неправомірних дій держав-членів чи інших євроустанов. Тільки Комісія може дозволити державам-членам ухилитись від виконання угод (перехідні періоди при вступі до Європейського Союзу нових членів, чи при здійсненні спільної політики, за надзвичайних обставин).

Європейська Комісія володіє правом законодавчої ініціативи. В межах Європейських спільнот Рада не може обговорювати той чи інший законодавчий проект без відповідної попередньої пропозиції з боку Комісії (ст. 250 Угоди) Рада може внести поправки до проекту Комісії тільки на базі одностайності, а Комісія має право змінювати свою пропозицію протягом усього ходу законодавчої процедури. Натомість у рамках II і III опор Євросоюзу Комісія розділяє право законодавчої ініціативи з державами-членами. Поза тим, як дорадчий орган Комісія має право надавати рекомендації та висновки, зокрема щодо перегляду угод та прохань про членство в Союзі.

На Комісію покладено низку виконавчих повноважень. Перш за все вона ухвалює чимало нормативних актів, що регламентують впровадження ухвалених Радою регламентів та директив (на зразок підзаконних актів національних урядів). Ці акти стосуються спільної сільськогосподарської політики, реалізації єдиного внутрішнього ринку, регулювання спільного ринку вугілля та сталі.

У той же час Комісія здійснює адміністративне управління деяких політик Спільноти (передусім контролює дотримання правил конкуренції підприємствами та державами-членами) та відповідає за виконання бюджету Євросоюзу загалом.

У співпраці з Головою та Генеральним секретарем Ради Комісія представляє Спільноту в державах-членах, у третіх країнах, а також у міжнародних організаціях (ООН, СОТ). У зв'язку з цим вона веде, з дозволу Ради, переговори щодо укладення угод з третіми країнами.

Європейська Комісія є найоригінальнішим органом євроінтеграції, компетенція якого значно перевищує повноваження традиційного міжнародного секретаріату, проте все ж недостатня, щоб претендувати на роль наднаціонального європейського уряду. Як автономна та наднаціональна установа, Комісія не тільки може успішно захищати інтереси Спільноти в цілому, а й спроможна бути ефективним посередником в узгодженні позицій держав-членів. Водночас, у 90-х роках Єврокомісія зіштовхнулася з певними труднощами та розладами у виконанні своїх всезростаючих обов'язків, що зрештою, привело до її відставки у березні 1999 р. З огляду на це Нова Комісія, яку очолив Романо Проді, зобов'язалася провести протягом 2000-2005 років глибоку внутрішню реформу своїх методів роботи, програмування діяльності, розподілу людських та фінансових ресурсів. Стратегічна мета реформи полягає у переорієнтації в діяльності Комісії на її базові політичні функції (законодавча ініціатива, контроль за виконанням угод) з одночасним забезпеченням більшої ефективності та прозорості, що стосується повноважень адміністративного управління.

4.4. Європейський Парламент – представник народів Союзу

Представляючи «народи держав, що об'єдналися у Співтовариства» (ст. 189 Угоди про ЄС), Європейський Парламент пройшов поетапну еволюцію від дорадчого органу до повноправного учасника законодавчого процесу, поруч із Радою та Комісією. Водночас Європарламент усе ще не володіє всіма традиційними правами національних законодавчих органів.

З кого складається Європейський парламент? Протягом 50-70-х років Асамблея Співтовариств, що назвала себе Європейським Парламентом у 1962 р., складалася з представників національних парламентів держав-членів. З 1979 р. депутати Європарламенту обираються громадянами Європейського Союзу прямим загальним голосуванням терміном на 5 років. З огляду на труднощі у виробленні єдиної виборчої процедури, вибори до Європарламенту поки що відбуваються згідно з чинним законодавством країн-членів (переважно в межах пропорційної системи).

У перспективі розширення Євросоюзу до 27 держав-членів. Ніщцька міжурядова конференція ухвалила новий розподіл депутатських мандатів між країнами-членами, який набуде чинності після виборів до Європарламенту в 2004 році. При цьому Парламент розширеного Союзу (27 держав) налічуватиме 786 депутатів. Зараз кількісний склад депутатів Європарламенту із 25 країни сягає 732 особи. Місця у Парламенті Європейського Союзу розподіляються так:

- Німеччина – 99 депутатів;
- Франція, Італія, Великобританія – 72 депутати;
- Іспанія, Польща – 50 депутатів;
- Румунія – 33 депутати;
- Нідерланди – 25 депутатів;
- Бельгія, Греція, Португалія – 22 депутати;
- Чехія, Угорщина – 20 депутатів;
- Швеція – 18 депутатів;
- Австрія – 18 депутатів;
- Словаччина, Данія, Фінляндія – 13 депутатів;

- Ірландія, Литва – 12 депутатів;
- Латвія – 8 депутатів;
- Словенія – 7 депутатів;
- Естонія, Кіпр, Люксембург – 6 депутатів;
- Мальта – 5 депутатів.

Щорічна сесія Європарламенту скликається у 2-й вівторок березня кожного року. В її межах Парламент засідає щомісяця протягом 4-5 днів у Страсбурзі. Два тижні у проміжку між сесійними періодами відводиться на роботу в парламентських комісіях. Поза тим, додаткові засідання Європарламенту можуть скликатися у Брюсселі.

Європарламент ухвалює свій внутрішній регламент. Він вибирає зі свого складу голову, 14 його заступників та 5 інших відповідальних осіб (квесторів), що разом складають Президію, терміном на 2, 5 року. Президія здійснює в основному адміністративне керівництво, тоді як питання політичного характеру (ухвалення порядку денного пленарних засідань, стосунки з іншими євроінституціями) покладаються на інший керівний орган – Конференцію голів, – до складу якого, крім голови Парламенту, входять голови парламентських політичних угруповань.

В Європарламенті нині існує 17 постійних комісій (закордонних справ, бюджету, сільського господарства тощо), а також можуть утворюватися тимчасові слідчі комісії. Більше як 3500 службовців на чолі з Генеральним секретарем Парламенту покликані допомагати депутатському корпусу. Генеральний секретаріат Європарламенту розміщено в Люксембурзі й, таким чином, євродепутати та працівники адміністративного апарату змушені постійно переміщатись між Страсбургом, Брюсселем та Люксембургом.

У Європарламенті депутати створюють партійні фракції, що сприяє формуванню європейської ідентичності та вираженню політичної волі громадян Союзу. Щоб утворити політичне угруповання в Європарламенті, потрібно 23 депутати двох національностей, та тільки 14 парламентаріїв, якщо вони представляють 4 і більше держав-членів. З 80-90-х років Парламент функціонує на основі домовленостей між двома найбільшими парламентськи-

ми фракціями: угрупованнями Європейської соціалістичної (233 місця) та Європейської народної партій (180 місць), крім цих партійних фракцій у Європарламенті представлені: група Зелених та Європейський вільний альянс (по 50 і 48 місць – відповідно), Конфедеральна група Європейські об'єднані ліві та Північні ліві зелені (42), Унія за Європу народів (30), група за демократичну та різноманітну Європу (16), Праві та неприєднані (27).

Завдяки низці реформи Європейський Парламент суттєво розширив сферу своєї компетенції від часу підписання установчих угод. Окрім права нагляду за Радою та Комісією, сьогодні Парламент володіє істотними бюджетними та законодавчими повноваженнями, а також відіграє важливу роль у галузі зовнішніх відносин.

Від часу створення власних фінансових ресурсів Спільноти Європарламент разом з Радою має право ухвалення загального бюджету Союзу. Парламент має право пропонувати Раді зміни до проекту бюджету у тому, що стосується так званих «обов'язкових» видатків, і може змінювати розподіл та обсяг «необов'язкових» бюджетних коштів (витрати на структурні фонди тощо). На завершальному етапі бюджетної процедури голова Парламенту проголошує ухвалення бюджету в цілому. Парламент також володіє правом остаточно відхилити проект бюджету та просити Раду подати його нову версію.

У ході євробудівництва Парламент домігся значного розширення своїх законодавчих повноважень. Зараз він має можливість вносити поправки до законопроектів, а також право їх повністю відхилити, а також право непрямої законодавчої ініціативи через Комісію. В рамках II та III опори Парламенту надається, однак, лише право на інформування та консультації.

Роль Європарламенту зросла також у сфері зовнішніх відносин, наприклад він надає свою згоду на укладення договорів про приєднання, асоціацію, співробітництво.

4.5. Суд Європейських Спільнот

Суд Європейських Спільнот, або Європейський Суд справедливості, забезпечує єдине тлумачення та дотримання Угод про заснування ЄОВС, ЄЕС, Євратому, Договору про створення Європейського Союзу та прийнятих на їх основі актів вторинного права. Юрисдикція Суду, щоправда, не поширюється на сфери СЗПБ і ПВС. Амстердамська угода зробила Суд частково компетентним у межах реформованої III опори.

Суд Європейських спільнот складається нині з 25 суддів та 8 генеральних адвокатів, яких призначено терміном на 6 років за спільною згодою урядів держав – членів. Для забезпечення безперервності в судочинстві часткове оновлення складу Суду відбувається кожних три роки (поперемінно 8 чи 7 суддів та 4 адвокати). Ніщцька угода закріпила неформальний принцип, за яким кожна країна-член має свого вихідця серед суддів. До членів Суду висунуто високі вимоги щодо їхньої незалежності й компетентності. Водночас вони користуються судовою недоторканністю, а можуть бути звільнені тільки за одностайним рішенням самого Суду.

Судді обирають зі свого числа голову Суду терміном на 3 роки (з можливістю продовження мандата). Голова керує роботою Суду: розподіляє справи між його різними палатами; головує на засіданнях; призначає суддів – відповідачів; визначає тривалість процедури та дату слухань і обговорень щодо кожної справи. Крім того, він може ухвалювати деякі постанови тимчасового характеру. До складу Суду ЄС входять генеральні адвокати.

Судова процедура відбувається у два етапи: письмовий (документальне обґрунтування справи) та усний (відкриті слухання). У проміжку між ними Суд може провадити власне слідство (експертизи, опитування свідків, розслідування на місцях). Суд вносить рішення більшістю голосів, або, найчастіше, консенсусом. Подобиці можливого голосування, однак, не розголошуються, і суддям, що залишилися в меншості, не дозволено зазначати їхню окрему позицію. Постанови Суду обов'язкові для виконання на всій території Союзу.

Судді та генеральні адвокати призначають разом терміном на 6 років секретаря Суду. Як керівник канцелярії він забезпечує проходження судового процесу (зберігання всіх потрібних документів та архівів, ведення протоколу слухань). Водночас він керує адміністративними службами та розпоряджається бюджетними коштами. Найвагомішу частку адміністрації складають юристи-мовники, котрі забезпечують, зокрема, переклад постанов Суду на всі мови держав-членів Союзу. Поза тим, кожний суддя та генеральний адвокат спирається на допомогу 3 кваліфікованих юристів свого кабінету.

Суд Європейських спільнот забезпечує існування автономного правового устрою Спільноти, в межах якого тлумачить чинні правові норми та встановлює й карає їх порушення.

Рішенням Ради від 24 жовтня 1988 року створено Суд першої інстанції (СПІ). СПІ налічує 25 суддів, які обираються та діють на таких же умовах, що й судді Суду ЄС. При потребі члени СПІ можуть виконувати функції генерального адвоката. СПІ обирає у своїх лавах голову терміном на три роки (з правом переобрання). Він має свою власну канцелярію, але спільно з Судом адміністративні служби. СПІ засідає, як правило, в палатах з 3-5 суддів та деяких випадках у повному чи, навпаки, одноособовому складах.

З утворенням СПІ Суду ЄС відводиться роль верховного судового органу Спільнот, який забезпечує єдине тлумачення їх законодавчих актів, а також розглядає найсуттєвіші спори, позивачами в яких виступають держави-члени та євроустанови. У той же час юрисдикція СПІ поширюється, передусім, на позови, що висувують фізичні та юридичні особи (службовці євро інституцій, громадяни, підприємства).

Рештою, Ніццька міжурядова конференція передбачає можливість створення спеціалізованих судових палат, яким буде доручено розгляд певних категорій позовів у окремих сферах (позови щодо захисту інтелектуальної власності, справи адміністративного персоналу євроустанов тощо). У свою чергу, постанови судових палат зможуть бути оскаржені в Суді першої інстанції ЄС.

4.6. Рахункова палата

Рахункову палату, чи Суд Аудиторів, було утворено Брюссельським договором від 22 липня 1975 року за ініціативою Європарламенту. В умовах існування власних бюджетних коштів Спільноти Рахункова палата покликана стежити за їх законними і правильними надходженнями і використаннями. Її діяльність забезпечує також й прозорість й ефективність фінансового менеджменту в цілому. Маастрихтська угода визнала за Рахунковою палатою статус Євроустанови.

Сьогодні до складу Рахункової палати входить 25 членів, котрі призначаються терміном на 6 років Радою після консультацій з Європарламентом і можуть бути призначені на повторний термін. Члени Рахункової палати повинні володіти високою кваліфікацією у сфері аудиту та бути незалежним при виконанні своїх обов'язків. Вони користуються однаковими гарантіями імунітету, що і члени Суду ЄС. Члени палати обирають зі свого складу голову терміном на 3 роки (з можливістю переобрання). Їм допомагає більше 30 компетентних службовців. На кожного члена Палати покладено якусь певну ділянку аудиторського контролю, тоді як щорічні чи спеціальні звіти та висновки Палати приймаються колегіально, більшістю голосів її членів. Рахункову Палату розміщено в Люксембурзі.

Рахункова Палата допомагає Раді та особливо Європарламенту здійснювати політичний контроль за виконанням бюджету. Водночас вона володіє власними широким повноваженнями зовнішнього фінансового аудиту. З огляду на це Палата здійснює перевірку всіх надходжень і витрат трьох Співтовариств та утворених ними органів на основі отриманої бухгалтерської звітності й можливого контролю на місцях (в євроінституціях та державах-членах). Після закінчення кожного фінансового року Палата готує докладний річний звіт, який надсилають іншим євроінституціям і публікують у «Офіційному віснику ЄС». Крім того, вона може у будь-якій час складати спеціальні звіти та надавати висновки на вимогу інших євроінституцій. На підставі всіх цих документів Європарламент ухвалює рішення про задовільне або незадовіль-

не виконання бюджету Єврокомісією. Рахункова Палата зобов'язана повідомляти про будь-які фінансові порушення, але сама не може накладати санкції.

Рахункова палата тісно співпрацює з аудиторським органами держав-членів та уповноважена вимагати від них, як від інших установ, організацій або приватних осіб, потрібну їй інформацію і документи. Вона отримала також право звернутися до Суду ЄС з позовом щодо бездіяльності (Маастрихтська угода) та з клопотанням щодо скасування, коли йдеться про захист її прерогатив (Амстердамська угода).

4.7. Дорадчі органи

Соціально-економічний комітет і Комітет регіонів дозволяють залучити до процесу співробітництва різні верстви громадянського суспільства, представників місцевостей та регіонів. Їх існування сприяє утвердженню більшої демократичності в діяльності Співтовариства.

Соціально-економічний комітет було утворено Римським угодами 1957 року як спільний дорадчий орган ЄЕС і Євратому. Зараз в ньому налічується 222 члени (із збільшенням кількості держав-членів ЄС, максимальна кількість членів Соціально-економічного комітету складатиме 350), які представляють «виробників, фермерів, працівників транспорту, робітників, торговці і ремісників, представників вільних професій, споживачів та широкої громадськості». Вони призначаються терміном на 4 роки Радою після консультації з Європейської Комісії. У складі Комітету формуються три приблизно однакові за кількістю групи – профспілок, працедавців і інших представників громадського суспільства. Соціально-економічний комітет обирає зі свого складу голову та Президію та утворює у своєму складі постійні спеціалізовані секції (сільського господарства, транспорту тощо), тобто з основних галузей євроінтеграції. Також можуть створюватися підкомітети, які готують проекти висновків з різноманітних питань. Місцезнаходження Соціально-економічного комітету – Брюссель.

Комісія та Рада зобов'язані консультувати Соціально-економічний комітет у межах законодавчого процесу, якщо проект регламенту або директиви стосується таких сфер інтеграцій, як сільське господарство, транспорт, внутрішній ринок, соціальна політика, структурні фонди, довкілля, захист споживача, охорона здоров'я, освіта тощо. Поза тим, Комітет має право надавати рекомендаційні висновки за своєю власною ініціативою або на прохання Комісії чи Ради. У відповідності до Амстердамської угоди Європейський Парламент може теж звертатися за консультаціями Соціально-економічного комітету. Водночас Соціально-економічний комітет наглядає за належним функціонуванням єдиного ринку.

4.7.1. Комітет регіонів

Комітет регіонів — є представником місцевих та регіональних органів влади.

Комітет регіонів було утворено Маастрихтською угодою 1992 року на прохання Німеччини. Комітет регіонів складається з «представників регіональних та місцевих адміністративних утворень, що пройшли через процедури виборів до регіональних чи місцевих органів влади або є політично-відповідальними перед ними». Комітет налічує 222 члени, яких призначає Рада терміном на 4 роки. Засідання Комітету регіонів відбуваються в Брюсселі.

Комітет виконує дорадчу функцію. Його рекомендаційні висновки є обов'язковими при прийнятті законодавчих актів, що стосуються освіти, культури, охорони здоров'я, регіональної політики, зайнятості, довкілля, транспорту. Комітет надає можливість регіональним європейським утворенням (наприклад, німецьким землям, бельгійським регіонам, іспанським провінціям, італійським областям) бути представленими та заслуханими на рівні Європейського Союзу.

4.7.2. Фінансові органи

До фінансових органів Спільноти відносяться Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) та Європейський центральний банк (ЄЦБ).

Європейський інвестиційний банк, утворений за Римською угодою, має відокремлений статус і складається з представників держав-членів Союзу. Його роботою керує Рада управляючих на чолі з обраним на 6 років головою. ЄІБ покликаний надавати довгострокові позики та гарантії, які ідуть на фінансування проєктів з розвитку слаборозвинутих регіонів, проєктів щодо модернізації та конверсії підприємств, проєктів, що становлять інтерес для кількох держав – членів. Інвестиційна діяльність ЄІБ поширюється також на країни, що розвиваються, і з 90-х років ХХ століття – на держави Центральної Східної Європи. Місцезнаходження ЄІБ – Люксембург.

Європейський центральний банк був створений у 1998 році. Керівні органи ЄЦБ – Рада керуючих та Виконавчий комітет. Виконавчий комітет складають 6 членів, яких призначає Європейська Рада на 8 років. Рада управляючих включає членів Виконавчого комітету, а також голів Центральних банків держав-членів ЄС (крім Великобританії, Данії та Швеції). Рада управляючих встановлює головні напрямки розвитку європейської валютної політики, а Виконавчий комітет – впроваджує її у життя. ЄЦБ – незалежна, автономна установа. У співпраці з національними центральними банками ЄЦБ покликаний підтримувати стабільність цін у рамках європейської валютної системи. Він визначає та здійснює валютну політику Спільнот; провадить операції з іноземною валютою; утримує та регулює валютні резерви держав-членів; сприяє належному функціонуванню платіжних систем.

Розділ 5

УКРАЇНА І ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ

Ще з моменту проголошення незалежності наша держава неухильно демонструє своє бажання затвердитися на світовій арені як повноправний учасник міжнародних відносин. Європейський поступ України, її входження до складу провідних європейських організацій — були і залишаються головними напрямками зовнішньої політики нашої держави. Така позиція України обумовлена як відданістю загальнолюдським цінностям, так і прагненням побудувати демократичну, правову державу, яка зможе зайняти гідне місце в європейській сім'ї народів. Україна вже зробила конкретні кроки в напрямку зближення із Європою. На сьогоднішній день Україна є членом таких регіональних європейських організацій, як ОБСЄ (Організації з безпеки і співробітництва у Європі) та Рада Європи (ще у 1997 р. Україна приєдналася до Європейської Конвенції з захисту прав людини і основних свобод 1950 р.), і в такій якості бере безпосередню участь у формуванні європейського простору.

Стратегічною метою України є членство у Європейському Союзі.

Як вам вже відомо, європейська економічна, а згодом і політична інтеграція — це магістральний напрямок розвитку континенту, який визначатиме як розвиток Європи у третьому тисячолітті, так і її місце у світі. Від початку інтеграційних процесів у 1951 році до сьогоднішнього дня ми спостерігаємо, як Європейські спільноти, а згодом і Європейський Союз перетворилися на один із найпотужніших світових фінансових, економічних, політичних центрів, ядро системи європейських цінностей і стандартів.

Для України європейська інтеграція — це шлях модернізації економіки, можливість широкого залучення інвестицій, вихід на ринок Європейських спільнот і світові ринки тощо. У політичній сфері послідовна європейська інтеграція стане запорукою стабільності демократичної політичної системи, поглиблення культури демократії, поваги до прав людини, зміцнення національної безпеки і безпеки наших громадян.

Як повноправний учасник побудови об'єднаної Європи, Україна зможе впливати на процеси, які відбуваються на європейському континенті. Якщо Україна залишатиметься осторонь від інтеграційних процесів, це зможе призвести до її ізоляції, передусім економічної.

У соціальній сфері євроінтеграційний поступ України дасть можливість підвищити загальний рівень життя і добробуту наших співвітчизників, наблизити їх до високих європейських стандартів особистої безпеки, освіти, охорони здоров'я, якості навколишнього середовища та ін.

Зрештою, євроінтеграція – це входження до єдиної сім'ї європейських народів, звернення до європейських політичних і культурних традицій.

Слід нагадати, що саме Україна стала першою країною СНД, яка уклала Угоду про партнерство і співробітництво з Європейським Союзом (16 червня 1994 р.), в якій мова йде про механізм взаємодії між нашою країною і ЄС. В 1994 році Європейський Союз ухвалив Спільну позицію щодо України (28 листопада 1994 р.) і План дій (6 грудня 1996 р.), в яких висловлюється підтримка демократичних і економічних перетворень в Україні. 11 червня 1998 року Указом Президента України було затверджено «Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу», розраховану на період 2007 року. Набуття Україною повноправного членства у Європейському Союзі було проголошено стратегічною метою, а отримання статусу асоційованого члена ЄС – головним зовнішньополітичним пріоритетом України. У 2003 році, у відповідності до повідомлення Європейської Комісії від 11 березня, Україна отримала статус сусіда ЄС, що передбачає можливість поступово інтегрувати економіку України до внутрішнього ринку ЄС. Використання цієї перспективи вимагатиме від України проведення різноманітних перетворень у різних сферах, зокрема адаптації нашого законодавства до законодавства Європейських спільнот і Союзу.

Угода про Партнерство та Співробітництво впливає із взаємного бажання встановити тісні стосунки між Європейським Союзом та Україною, засновані на існуючих між ними історичних зв'язках та спільних цінностях. В 1991 році Європейське

Співтовариство визнало Україну як незалежну державу. З того часу Україна відкрила своє посольство при Європейському Союзі у Брюсселі, а держави-члени Союзу та Європейська Комісія відкрили свої Посольства у Києві.

Серед основних цілей Угоди слід назвати такі:

- розвиток тісних політичних стосунків між Україною та ЄС на основі постійного діалогу з політичних питань;
- сприяння торгівлі та інвестиціям, а також гармонійним економічним стосункам;
- забезпечення правових, політичних та інших умов для взаємовигідного економічного, соціального, фінансового, науково-технічного та культурного співробітництва;
- підтримка України в її зусиллях стосовно зміцнення демократії та остаточного переходу до ринкової економіки.

Угоду укладено на 10-річний період, після якого її дія буде автоматично подовжена, якщо Україна або Євросоюз не виявлять бажання припинити її дію. Це, однак, не означає, що вона залишиться незмінюваною: вона може розвиватися у будь-якому напрямку, в якому побажають Європейський Союз та Україна. Європейський Союз та Україна можуть вивчити можливість створення між ними зони вільної торгівлі для подальшого економічного співробітництва.

Угода про Партнерство та Співробітництво передбачає постійний розвиток політичного діалогу між Україною та Європейським Союзом шляхом регулярних контактів на рівні парламентів та урядів Європейського Союзу та України. При необхідності можуть проводитись консультації на найвищому політичному рівні.

Важливим напрямком співробітництва є економічне партнерство. Європейський Союз є другим найбільшим торговим партнером України після Росії і найбільшим поза межами колишнього СРСР.

Євросоюз в цілому та окремі держави-члени надають значну фінансову та технічну допомогу Україні. ЄС є найбільшим доном безвідплатних фінансувань і другим після Росії двостороннім надавачем кредитів. В таблиці наводяться дані про надані Україні суми:

**Протягом 1991-1997 років
в млн. екю (1 екю=1,1 долар США на січень 1998 р.)**

	Сума
Гранти ЄС (в рамках програм ТАСІС)	689000
Гранти держав-членів ЄС	1139000
Позики ЄС	815000
Позики держав-членів ЄС	1418000
Усього	4061000

Протягом 1998-2004 років в млн. євро:

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Всього
Національна програма Тасіс	44	46,5	48	48	47	50	70	353,5
Програма ядерної безпеки Тасіс	7,7	8,4	5,5	32,4	23,9	27	25	129,9
Регіональна програма Тасіс	4,8	3,7	6	9,1	10,5	6	4	44,1
Програма паливного дефіциту	—	—	25	20	20			65
Гуманітарна допомога	1,6	6,3	1,3	0,9	0			10,1
Чорнобильський фонд „Укриття”	50	40,5	—	40	20	18	22	190,5
Макрофінансова допомога (кредит)	—	58	—		110			168
Внесок у Науково-технологічний центр України	3	3	4,5	4	4	4	4	26,5
Програма транскордонної співпраці Тасіс	10,3	5,2	1	5,5	0,5	3	3	28,5
Всього	121,4	171,6	91,3	159,9	235,9	108	128	1 016,1

Угода полегшує Україні та Європейському Союзу доступ на ринки один одного, головним чином шляхом усунення дискримінаційних заходів стосовно товарів один одного, тобто вони демонструють таке ставлення до українських товарів та товарів ЄС, як і для товарів інших торгових партнерів та забезпечують вільну та справедливу конкуренцію імпортованих товарів з товарами місцевого виробництва.

Європейський Союз та Україна надають одна одній статус найбільшого сприяння в торгівлі товарами. Це означає, що одна з сторін не може встановлювати на імпорт чи експорт іншої сторони вищі митні податки чи збори, ніж ті, що вона встановила для будь-якої іншої країни. Сторони також не можуть застосовувати більш складні митні процедури, ніж ті, що застосовуються у відношенні до інших країн.

В Угоді містяться також важливі положення, що відповідають бажанню створити сприятливий та стабільний клімат для інвестицій та надання послуг. Так, Угода має на меті покращення умов відкриття та діяльності українських компаній та дочірніх компаній в Європейському Союзі, та навпаки.

Угода визначає широке коло сфер для співробітництва. Угода визначила 28 галузей, в яких сторони бажали збільшити та розширити своє співробітництво. До таких сфер, зокрема, були віднесені: промисловість, захист і заохочення інвестицій, закупівлі для державних потреб, сертифікація, гірничовидобувна та сировинна промисловість, наука і техніка, освіта й навчання, сільське господарство, енергетика, охорона довкілля, транспорт, фінансові послуги, боротьба з «відмиванням» грошей тощо.

Важливим кроком у напрямку європейської інтеграції стало Повідомлення Європейської Комісії для Ради ЄС та Європейського Парламенту «Ширша Європа – сусідні країни» від 11 березня 2003 р. Цей документ визначив нову структуру відносин європейського союзу з його східними сусідами. Серед таких сусідів, з якими в подальшому розвиватиме стосунки Союз, – є і Україна. Розширення Європейського Союзу дає новий імпульс для країн, які отримали статус «сусіда», наблизиться до ЄС. А Європейський Союз у свою чергу, у подальшому забезпечуватиме стабільність та сталий розвиток для своїх громадян, будуватиме систему безпеки, враховуючи необхідність тісного співробітництва із сусідніми країнами.

Взаємозалежність Союзу та його сусідів зараз сприймається як реальність. Більша географічна близькість означає, що розширений ЄС та його країни-сусіди однаково зацікавлені у продовженні діяльності, яка сприятиме їх розвитку, як економічному, соціаль-

ному, так і політичному, який ґрунтуватиметься на спільних цінностях.

Європейський Союз поставив собі за мету «створення зони процвітання та доброзичливого середовища», «кола друзів», з якими ЄС матиме тісні узи миру і співробітництва. І хоча Повідомлення Європейської Комісії не передбачає перспективи вступу найближчим часом країн-сусідів до Європейського Союзу, проте визначає новий якісний рівень відносин між Союзом і такими країнами. Крім того, у документі містяться положення, які окреслюють ті заходи, які спрямовані на розв'язання практичних питань, пов'язаних із розвитком регіональної торгівлі, раціональної інтеграції, подолання бідності, підвищення зайнятості населення, забезпечення енергоресурсами, регулювання питань імпорту та експорту товарів, розвитком транскордонного співробітництва та спільної відповідальності при запобіганні конфліктам між ЄС та його сусідами. У Повідомленні також говориться про те, що із «досягнення конкретного прогресу (який визначається ефективним впровадженням політичної та економічної реформи, створення спільних цінностей)» сусіди ЄС, в тому числі і Україна, мають отримати право на скорішу економічну інтеграцію в ЄС. Зокрема, країнам-сусідам має бути запропонована перспектива одержання частки на внутрішньому ринку ЄС, а також перспектива інтеграції та лібералізації, яка сприятиме вільному руху осіб, товарів, капіталів і послуг.

Співробітництво між ЄС та країнами-сусідами полягатиме у розробці нових і розвитку вже існуючих програм та проектів у різних сферах суспільного життя, які діятимуть по обидві боки кордонів. Ці програми стосуються також фінансування регіонів, на які поширюватимуться програми суспільства.

Співробітництво між ЄС та країнами-сусідами охоплює такі сфери:

- 1) політична, гуманітарна, громадська та культурна;
- 2) сфера безпеки (внутрішньої та зовнішньої);
- 3) стійкий економічний розвиток.

Концепція сусідства також включає спільну політику щодо прав людини, громадянства, демократії та верховенства права, розвит-

ку громадянського суспільства, свободи засобів масової інформації, поваги до плюралізму, освіти, культури, охорони здоров'я, охорони довкілля.

З метою підтримання рушійних імпульсів європейської інтеграції Європейська Комісія прийняла рішення про утворення Спеціальної Комісії «Розширена Європа», яка займатиметься подальшою політичною концепцією нового сусідства, розроблятиме плани дій для конкретних регіонів і країн, готуватиме пропозиції для нових організацій та органів, які дозволять фінансувати спільні проекти із залученням розширеного ЄС.

Ми вже зазначили, що розширення Європейського Союзу, яке відбулося 1 травня 2004 року, призвело до історичних змін політичних, географічних та економічних умов для України та Євросоюзу. Сьогодні Європейський Союз та Україна мають спільний кордон і як безпосередні сусіди будуть посилювати свою політичну та економічну співпрацю. Розширення дає можливість для України та Європейського Союзу розвивати якомога тісніші відносини, що виходитимуть поза рамки співробітництва до поступово економічної інтеграції та поглиблення політичного співробітництва. Європейський Союз та Україна сповнені рішучості посилити свої відносини та сприяти утвердженню стабільності, безпеки і добробуту. Такий підхід заснований на спільних цінностях, спільній власності та диференціації. Такі положення знайшли відображення у плані дій Україна-Європейський Союз.

Україна та ЄС погодилися інтенсифікувати політичні, безпекові, економічні та культурні відносини, включаючи транс-кордонне співробітництво та спільну відповідальність у запобіганні та врегулюванні конфліктів.

Швидкість прогресу у відносинах буде повністю залежати від зусиль України та конкретних досягнень у виконанні зобов'язань щодо спільних цінностей.

План дій є важливим новим кроком у процесі євроінтеграції. Він охоплює часові рамки у три роки. Його імплементація допоможе реалізації положень Угоди про партнерство та співробітництво як діючої основи співробітництва України та ЄС та сприятиме і підтримуватиме мету України щодо подальшої інтеграції до

Європейських економічних та соціальних структур. Імплементация Плану дій значно наблизить українське законодавство, норми та стандарти до законодавства Європейського Союзу. Він також закладе міцну основу для подальшої економічної інтеграції, включаючи через спільні зусилля у напрямку Зони вільної торгівлі ЄС — Україна після вступу України до СОТ, на основі ухвалення та реалізації економічних та торговельних норм та правил, які сприятимуть посиленню торгівлі, інвестування та зростання. План дій сприятиме розробці та реалізації стратегій та заходів, спрямованих на забезпечення економічного зростання та соціального зближення, зростання життєвого рівня та захисту навколишнього середовища, забезпечуючи тим самим досягнення довгострокової цілі сталого розвитку.

Україна та ЄС спільно працюватимуть з метою виконання Плану дій. Згідно з ухваленою Спільною Стратегією ЄС щодо України, Європейський Союз визнає європейські прагнення України та вітає її європейський вибір.

План дій визначає нові перспективи для партнерства, економічної інтеграції та співробітництва.

Європейська політика сусідства відкриває нові перспективи для партнерства, економічної інтеграції та співробітництва:

- Перспектива просування за рамки партнерства до значного рівня інтеграції, включаючи участь у внутрішньому ринку ЄС та можливість для України брати зростаючу участь у ключових аспектах політики та програм Європейського Союзу.

- Розширення рамок та поглиблення політичного співробітництва

- Можливість наближення законодавства в економічній сфері, відкриття економік одна одній та подальше зменшення кількості торговельних бар'єрів, що стимулюватиме інвестиції та зростання.

- Можливості поступового відкриття або збільшення участі у певних програмах Співтовариства, що сприятиме розвитку культурних, освітніх, технічних, наукових зв'язків, а також зв'язків у сфері охорони навколишнього середовища.

- Підтримка в адаптації законодавства до норм та стандартів ЄС.

- Буде розглянута можливість укладення нової посиленої уго-

ди, рамки якої буде визначено за результатами досягненнями цілей Плану дій та загального розвитку відносин Україна – ЄС, тощо.

План дій встановлює також комплексний перелік пріоритетів як в рамках, так і поза рамками Угоди про партнерство та співробітництво. Серед таких пріоритетів:

- подальше посилення стабільності та ефективності органів, що забезпечують демократію та верховенство права;
- забезпечення поваги до свободи ЗМІ;
- розвиток можливостей для поглиблення консультацій між Україною і ЄС у сфері врегулювання кризових ситуацій;
- посилення співробітництва у сфері роззброєння та нерозповсюдження ядерної зброї, та регіональної безпеки тощо.

Співробітництво між Україною і ЄС існує не лише на папері. Так, в економіці європейські експерти працюють з українськими колегами стосовно передачі ноу-хау в сфері управління компаніями, промислової та сільськогосподарської технології, митної справи стандартизації та статистики. Активна співпраця існує в галузі освіти і науки, де організовані обміни науковцями, викладачами, студентами і реалізуються спільні проекти.

Європейський Союз має наступні стратегічні цілі стосовно України:

- підтримка процесу демократичних та економічних перетворень в Україні;
- забезпечення стабільності та безпеки і вирішення спільних проблем на європейському континенті;
- підтримка зміцнення співпраці між ЄС та Україною в контексті розширення ЄС.

Спільна стратегія ЄС щодо України.

Європейський Союз розробив Спільну стратегію щодо України, яка була схвалена Європейською Радою 11 грудня 1999 р. В Стратегії було зазначено, що партнерство між ЄС і Україною має стратегічний характер, ґрунтується на спільних цінностях та інтересах і є невід’ємним фактором зміцнення миру, стабільності та процвітання в Європі

Європейський Союз підтримує демократичні та економічні перетворення в Україні. Стратегія констатує, що успішні перетворення в Україні принесуть процвітання не лише їй, але й всьому регіонові. Для забезпечення успіху цього процесу в Україні мають

відбутися реформи, спрямовані на зміцнення демократії та верховенства права, а також соціально-економічні реформи в напрямі створення функціонуючої ринкової економіки. ЄС також надає великого значення розвитку громадянського суспільства та конкурентного, сприятливого для інвесторів підприємницького середовища та заохочує тісніші зв'язки між народами та неурядовими організаціями Союзу та України.

Іншою важливою ціллю ЄС є забезпечення стабільності та безпеки і вирішення спільних проблем на європейському континенті. Заради досягнення цієї мети ЄС розвиває з Україною співробітництво для зміцнення стабільності та безпеки в Європі. Союз підтримує зусилля України, спрямовані на поширення співробітництва та стабільності в регіоні, в тому числі в рамках Організації чорноморського економічного співробітництва, Ради держав Балтійського моря та ГУУАМ. ЄС відзначає внесок України в Європейську стабільність через її роль спостерігача в Пакті про стабільність для Південно-Східної Європи. Євросоюз також розвиває співробітництво з Україною в сфері охорони навколишнього середовища, енергетики та ядерної безпеки.

Третьою ціллю співробітництва є підтримка України для зміцнення співробітництва між ЄС і Україною в контексті розширення ЄС. В контексті реалізації цієї цілі ЄС посилює співробітництво з Україною в сфері підтримки інтеграції України в європейську та світову економіку, а також регіональне та транскордонне співробітництво з сусідніми країнами.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ
для тематичного оцінювання досягнень учнів
(програма «Азбука євро інтеграції»)

Тематичний блок №1 „Історія європейської інтеграції”

I варіант

I рівень

Назвіть 1-2 дати вивченої теми _____, _____.

1. Виберіть правильну відповідь із двох запропонованих:

Автором девізу «Батьківщина-Європа» є колишній президент Франції Шарль де Голль

Так

Ні

3. Виберіть відповідний термін.

Економічна допомога США країнам Західної Європи після II світової війни – це:

«економічне чудо»

план Маршала

«Холодна війна»

II рівень

4. Назвіть політичну організацію.

Північно-Атлантичний блок ... – _____

5. Установіть відповідність.

	А	Б
1.	«Холодна війна»	Широкомасштабна допомога від США країнам Європи з метою її «відродження»
2.	«План Маршала»	Здійснення спільної економічної політики шляхом координації зусиль цілого ряду країн
3.	«Економічне чудо»	Процес передачі власності до приватних рук
4.	Інтеграція	Конфронтаційний політичний курс, який проводився в міжнародних відносинах після II світової війни
5.	Приватизація	Бурне зростання економіки ряду ведучих країн

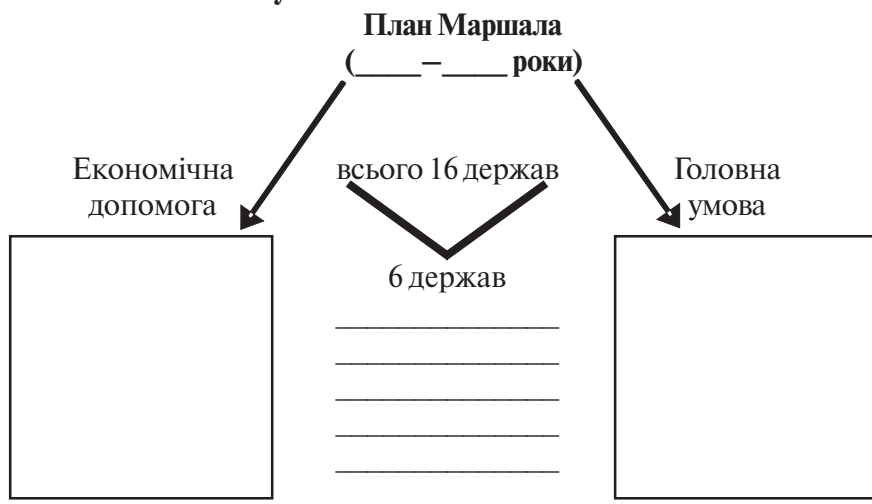
6. На контурній карті позначте:
Європейські держави, які увійшли до НАТО в 1949 році:

1. Велика Британія
2. Франція
3. Італія
4. Бельгія
5. Нідерланди
6. Люксембург
7. Данія
8. Норвегія
9. Португалія
10. Ісландія

III рівень

7. Заповніть схему.

8. Заповніть таблицю «Холодна війна» (19__ – 19__ рр.).

	Західний блок держав	Східний блок держав
Очоловався: (держави, лідери) Основні форми правління (вказати)		

9. Охарактеризуйте у вигляді плану історичні передумови процесів інтеграції в Західній Європі.

IV рівень

10. Підготуйте відповідь до тексту.

В. Брандт, який в 50-60-і роки займав пост бургомістра Західного Берліну, пізніше згадував: «Починаючи з 1945 р. східну зону, а з часом і НДР, залишили майже 3 млн. чоловік ... Це було масове «голосування ногами»... Але я не міг передбачити, що ...»

Що саме не міг передбачити майбутній канцлер ФРН? Опишіть подальший хід подій.

---

11. Обґрунтуйте правильну відповідь.

«Холодна війна» – це:

а) Ворожий політичний курс, який проводили після II світової війни західні держави проти СРСР.

б) Одна з форм боротьби СРСР на світовій арені з метою здійснення «світової соціалістичної революції».

в) Конфронтаційний політичний курс в міжнародних відносинах в результаті розколу світу на дві суспільно-політичні системи.

---

12. Завдання-практикум.

Ви – радник голови уряду однієї з європейських країн, а на календарі – 12 липня 1947 р. **Яка була б ваша позиція цього дня?**

II варіант

I рівень

1. Назвіть 1-2 значні історичні постаті вивченої теми

---

2. Виберіть правильну відповідь із двох запропонованих:

Перша сесія Ради Європи відбулася у Страсбурзі в травні 1949 р.:

Так

Ні

3. Виберіть відповідний термін.

Боротьба курсів – західного і радянського – з питань післявоєнного устрою в світі:

«економічне чудо»

план Маршала

«Холодна війна»

II рівень

4. Назвіть політичну організацію.

Генеральна Рада з торгівлі й тарифів ... – _____

5. Установіть відповідність.

	А	Б
1.	К . Аденауер	Велика Британія
2.	В. Черчіль	Франція
3.	Ш. де Голь	Західна Германія
4.	А. Іден	Італія
5.	Л. Ерхард	Бельгія

6. Позначте на контурній карті:
 держави, що входили до ЄЕС
 з моменту створення
 «Спільного ринку»

III рівень

7. Складіть схему

«Чинники, що сприяли ідеї розбудови нової Європи в 90 рр.»

8. Проаналізуйте таблицю.

Критерії порівняння	План Маршала	План Шумана

9. Чи можна було вважати створення Євроатому важливим кроком до євро інтеграції?

IV рівень

10. У чому, на Ваш погляд, полягає відмінність концепції Ш. де Голя «Європа батьківщин» від концепції Г. Коля й Ф. Міттерана «Батьківщина – Європа»?

---

11. Після II світової війни відносно з рішенням 3-х держав на території Німеччини були створені такі зони:

- а) Радянська та американська.
- б) Радянська, американська та англійська.
- в) Радянська, американська, англійська й французька.

Свою відповідь обґрунтуйте.

---

12. Завдання-практикум.

Розділіться класом на три групи та спробуйте оцінити план Маршала від імені:

- а) народу Великої Британії;
- б) народу Франції;
- в) народу Італії;

Тематичний блок №2 «Законодавство країн ЄС»

I варіант

I рівень

1. Назвіть 1-2 закони вивченої теми:

---

2. Виберіть правильну відповідь із двох запропонованих:

Формою державного правління у Франції є монархія:

Так

Ні

3. Виберіть відповідний юридичний термін.

Особлива організація політичної влади:

право

держава

закон

II рівень

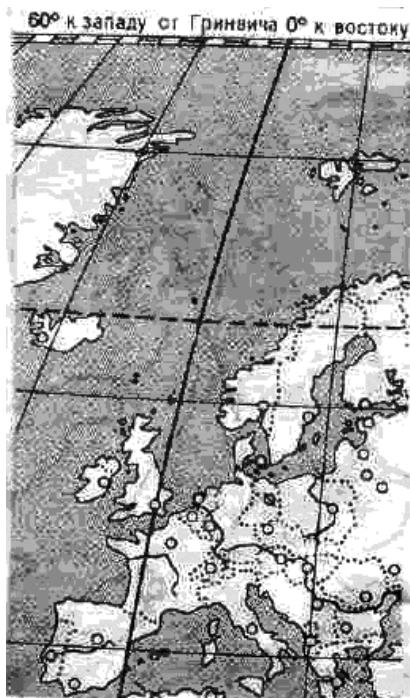
4. Назвіть юридичне поняття.

Система норм і правил поведінки, яку встановлює та оберігає держава — _____.

5. Установіть відповідність

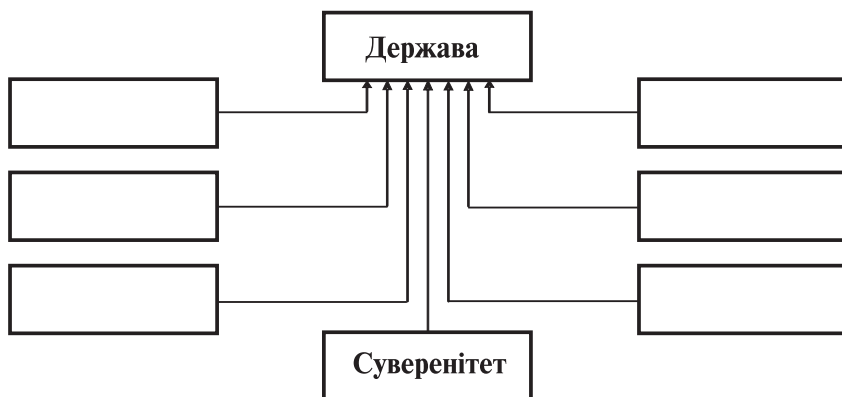
	А	Б
1.	Право	Можливість нав'язувати свою волю, використовуючи силу.
2.	Держава	Система загальнообов'язкових норм та правил поведінки.
3.	Закон	Особлива організація політичної влади.
4.	Мораль	Система норм та правил поведінки, які встановлюються оберігаються державою.
5.	Влада	Одна з форм права, що містить в собі правові норми.

6. На контурній карті позначте:
3 нові держави, які увійшли
до ЄЕС у 1973 році

III рівень

7. Заповніть схему «Ознаки держави».

8. Заповніть порівняльну таблицю політики партій у Великій Британії.

	Економіка	Політика	Соціальна сфера
Консерватори			
Лейбористи			

9. «Латвія – незалежна демократична республіка», – підкреслюється в ст. 1 Конституції Латвійської Республіки. Проаналізуйте наведений документ й підтвердить цю характеристику.

IV рівень

10. Яка з відомих Вам теорій виникнення держави, на Ваш погляд, найбільш вірна? Обґрунтуйте свою думку.

---

11. Визначте форму державності:

а) влада зосереджена в руках військових, які очолили державу після перевороту – _____;

б) державу очолює королева, яка підписує закони після затвердження їх парламентом – _____.

Відповідь обґрунтуйте.

---

12. Завдання-практикум.

Уявіть, що Ви їдете дорогою в країну, де побудоване ідеальне демократичне суспільство. Розставте знаки-вказівки, що позначають необхідні умови для побудови ідеальної демократії (або перешкоджають).

II варіант

I рівень

1. Назвіть 1-2 політичних лідерів-законодавців вивченої теми: _____.

2. Виберіть правильну відповідь із двох запропонованих:

За формою державного правління Велика Британія є республікою:

Так

Ні

3. Виберіть відповідний юридичний термін.

Система норм і правил поведінки, яку встановлює та оберігає держава:

право

держава

закон

II рівень

4. Назвіть юридичне поняття.

Система загальнолюдських норм і правил поведінки — _____.

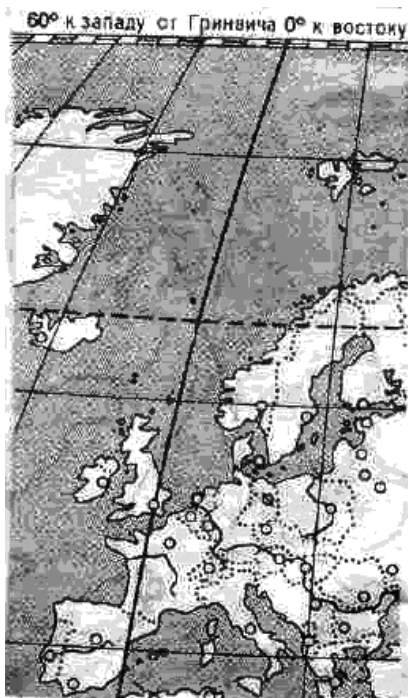
---

5. Встановіть відповідність

	А	Б
1.	Монархія	Союзна держава.
2.	Республіка	Влада однієї людини, яка передається наслідуванням.
3.	Демократія	Право держави на самовизначення.
4.	Федерація	Виборне правління.
5.	Автономія	Народовладдя.

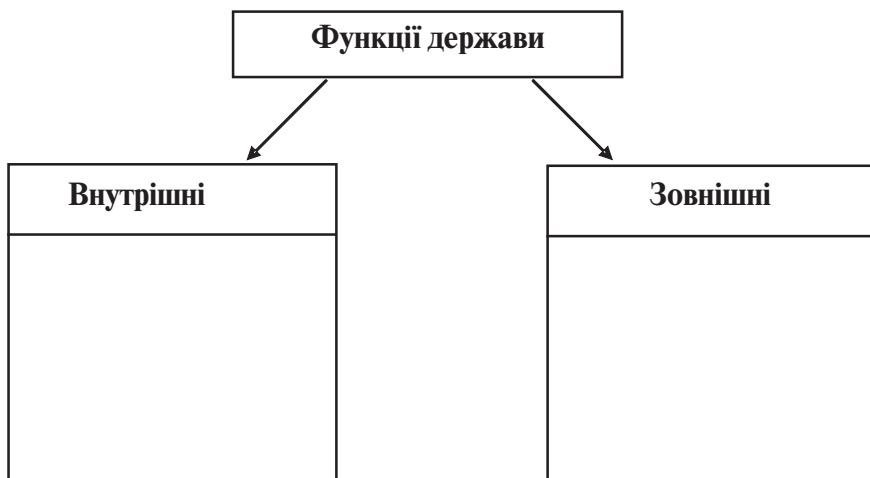
6. На контурній карті позначте:

1 нову країну, яка увійшла до ЄЕС у 1981 році

III рівень

7. Заповніть схему «Ознаки держави».

8. Заповніть порівняльну таблицю політики партій у Франції.

	IV республіки (1946-58 рр.)	V республіка (з 1958 р.)
Соціально-економічний розвиток		
Політичне життя		

9. В ст. 2 Конституції Угорщини говориться, що вона незалежна демократична, правова держава. Проаналізуйте цей документ і поясніть наведену характеристику.

IV рівень

10. Давньогрецький філософ Платон у своїй праці «Держава» дав визначення поняття, на основі якого він пропонував будувати ідеальну державу. Які її ознаки?

---

11. Визначте форму державного устрою і наведіть приклади країн, де вона існує (або існувала):

а) влада більшості населення, яка може реально впливати на хід політичних подій – _____;

б) держава, якою керують від імені Бога за релігійними законами – _____.

Свій вибір обґрунтуйте _____

---

12. Завдання-практикум.

Наведіть приклади з Вашого власного життя, коли до Вас застосовували владу. З яким видом влади Ви зустрічаєтесь частіше?

Тематичний блок № 3 «Інституції ЄС»

І варіант

І рівень

1. Назвіть 1-2 інституції ЄС:

---

2. Виберіть правильну відповідь із двох запропонованих:

День Європи відмічається 5 травня:

Так

Ні

3. Виберіть правильний варіант відповіді.

Сесії Європарламенту відбуваються :

Страсбург

Люксембург

Брюссель

II рівень

4. Назвіть європейську організацію.

Організація, яка здійснює контроль за доходами та видатками ЄС—

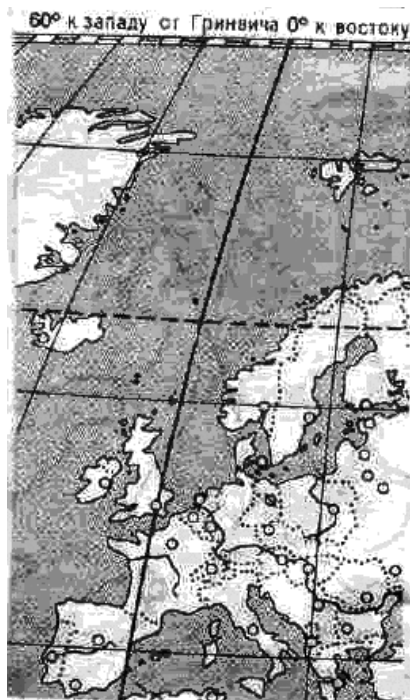
---

5. Встановіть відповідність

	А	Б
1.	Рада Європи	Гаага.
2.	Європейська комісія	Люксембург
3.	Європейський інвестиційний банк	Брюссель
4.	Рада міністрів	Страсбург
5.	Європейський суд	Франкфурт-на-Майне

6. На контурній карті позначте:

3 країни, які увійшли до ЄС у 1995 році

III рівень

7. Складіть схему.

8. Заповніть таблицю «Пріоритетні напрямки політики ЄС».

	Найменування	Суть
1.	Права людини	Розширення гарантій, удосконалення правосуддя (зразок)
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		

9. В чому полягало історичне значення Маастріхської угоди 1992 р. для долі Європи?

IV рівень

10. Проаналізуйте наведений документ.

«Кожен член Ради Європи обов’язково має визнати принцип верховенства права та здійснення прав і свобод людини всіма способами, що перебувають під її юрисдикцією ...» (ст. 3 статуту Ради Європи)

Які причини (і з якою метою) повинен визнавати кожен член Ради Європи?

---

11. Оберіть вірні твердження.

Функції Європейської комісії – це:

- а) розгляд скарг;
- б) нагляд за дотриманням угод;
- в) визначення валютної політики.

Свій вибір обґрунтуйте.

---

12. Завдання-практикум.

Ви – голова Ради Європи. Що вже зроблене Вами, і що ще треба змінити у питанні додержання прав людини?

II варіант

I рівень

1. Назвіть 1-2 видатні особистості ЄС:

---

2. Виберіть правильну відповідь із двох запропонованих:

Гімном Європи є музична обробка «Оди к радості» Л. Бетховена:

Так

Ні

3. Виберіть правильний варіант відповіді.

Суд ЄС засідає в місті :

Страсбург

Люксембург

Гаага

II рівень

4. Назвіть європейську організацію.

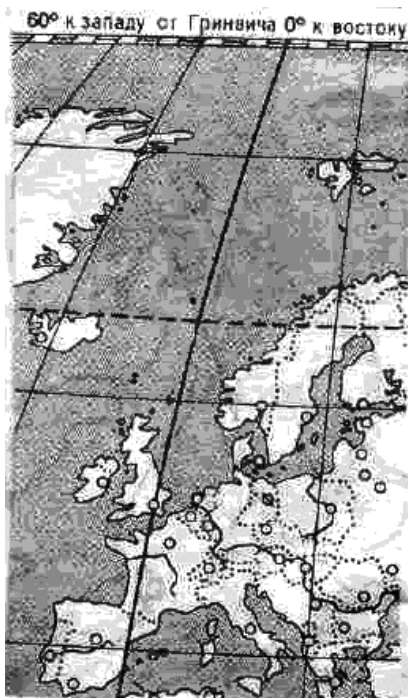
Організація ЄС, склад якої змінюється в залежності від порядку денного засідання — _____.

5. Встановіть відповідність членства в ЄС.

	А	Б
1.	1957р.	Греція.
2.	1973р.	Бельгія, Франція, ФРН, Італія, Люксембург, Нідерланди.
3.	1981р.	Португалія, Іспанія.
4.	1986р.	Угорщина, Польща, Литва, Латвія та ін.
5.	2004р.	Данія, Ірландія, Велика Британія.

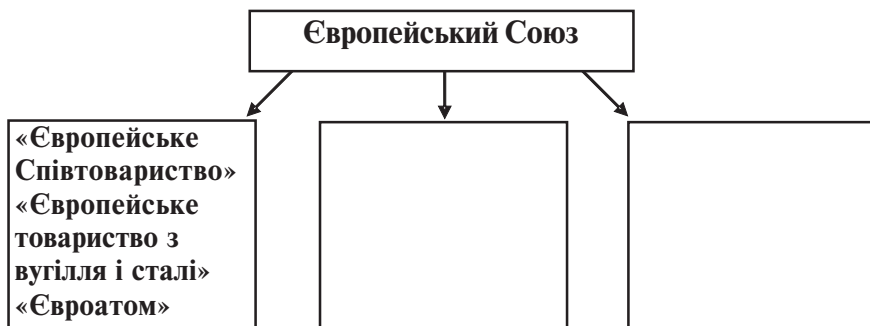

6. На контурній карті позначте:
нові країни Східної Європи,
які увійшли до ЄС
1 травня 2004 року.

III рівень

7. Складіть схему.

8. Заповніть таблицю.

Принципи, які визнаються Радою Європи	Їх суть
1.	
2.	
3.	

9. Як Ви гадаєте, чому Велика Британія увійшла до ЄС тільки з третьої спроби?

IV. Рівень

10. Проаналізуйте наведений документ.

«Метою Ради Європи є досягнення більшого Єднання між її членами для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням, а також сприяння їхньому економічному і соціальному прогресу...» (ст. 1 статуту Ради Європи)

---

11. Оберіть вірні твердження.

Головуюча в Раді Європи країна повинна:

- а) фінансувати всі витрати на її засідання;
- б) готувати та вести всі засідання;
- в) припинити всі зовнішні контакти з країнами, які не входять до ЄС.

Свій вибір обґрунтуйте.

---

12. Завдання-практикум.

Розділившись в класі на 3 групи, оцініть Маастріховську угоду від імені:

- а) народу Данії;
  - б) народу Греції;
  - в) народу Іспанії.
-
-
-

Тематичний блок № 4 «Цінності і стандарти ЄС»

I варіант

I рівень

1. Наведіть 1-2 приклади виявлення цінностей мешканців ЄС:

---

2. Виберіть правильну відповідь із двох запропонованих:

Чи притаманна самосвідомість усім живим істотам?

Так

Ні

3. Оберіть відповідний термін.

Грошовою одиницею ЄС є:

долар

екю

євро

II рівень

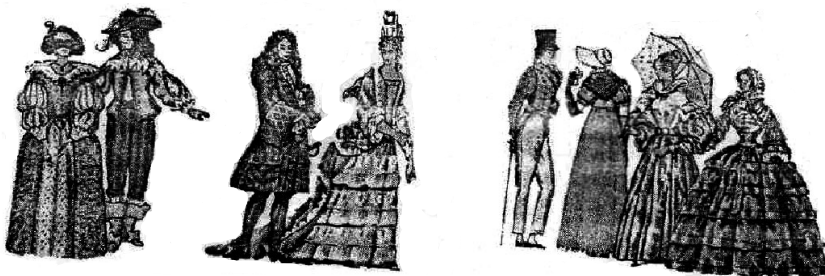
4. Назвіть поняття.

Сукупність відносин між людьми, які поєднані певним видом діяльності — _____.

5. Встановіть відповідність.

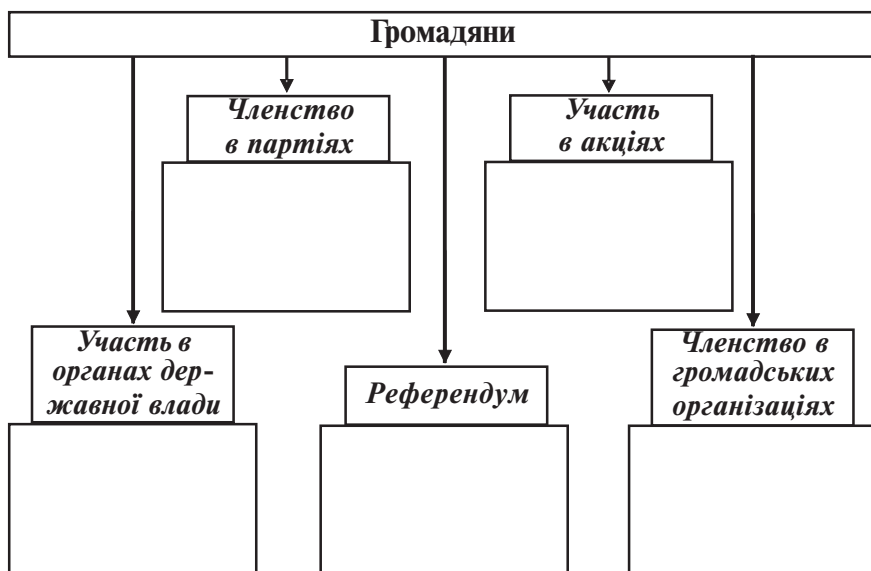
	А	Б
1.	Демократія	Всі надбання людства у матеріальному та духовному житті.
2.	Культура	Сукупність процесів, спрямованих на злиття різноманітних інтересів народів в рамках кількох держав.
3.	Громадянське суспільство	Світова локальна одиниця.
4.	Інтеграція	Суспільство, де поєднані висока взаємовідповідальність держави та особи.
5.	Цивілізація	Процес широкого здійснення в країні народовладдя.

6. Визначте відповідність певним історичним епохам і країнам. Якщо зможете, вкажіть їх відповідний стиль.

III рівень

7. Складіть схему «Політична діяльність об'єднань громадян».

8. Заповніть таблицю «Заходи, здатні прискорити побудову громадянського суспільства».

	Сфери життя людини	Зміст заходів
1.	Політична	
2.	Економічна	
3.	Правова	

9. Проаналізуйте політику НАТО з точки зору миротворчих операцій альянсу і зміни його стереотипу як «образу ворога»?

IV рівень

10. Проаналізуйте наведене порівняння.

«Європейці, вітаючись, простягають для потиску руку, що здатне не тільки здивувати, але й відштовхнути китайця, японця або індійця (потиснути руку чужої людини!). Житель Відня каже «цілую руку», не задумуючись над змістом своїх слів, а мешканець Варшави, коли його знайомлять з дамою, насправді цілує їй руку. Англієць починає листа словами «дорогий сер», якщо навіть у листі він докоряє своєму конкуренту за шахрайство. Християни-чоловіки, заходячи до церкви, костелу або кірхи, знімають головні убори, а єврей, заходячи у синагогу, покриває голову. В католицьких країнах жінки не повинні заходити до храму з непокритою головою. В Європі колір трауру – чорний, а в Китаї – білий».

(Ілля Еренбург)

Що таке стереотипи? Як і чому вони формуються?

---

11. Які аспекти сутності людини розкривають такі висловлення європейських мислителів минулого?

- а) «Кожна людина – будівник храму, що зветься тілом» (Платон);
- б) «Людина належить своєму часу й своїй расі навіть тоді, коли веде боротьбу проти свого часу й своєї раси» (Ж. Ренан);
- в) «Майже кожна людина – особистість...» (А. Моруа).

Свою відповідь обґрунтуйте.

---

12. Завдання-практикум.

Ви – мер великого європейського міста (столиці). Підготуйте коротке повідомлення про етнічні та інші культури, представлені у Вашому регіоні й відносини між ними.

II варіант

I рівень

1. Назвіть 1-2 міжнародні (європейські) стандарти прав людини:

---

2. Виберіть правильну відповідь із двох запропонованих:

Чи потрібне для нормального існування й розвитку людини знання про саму себе, інших людей та навколишній світ?

Так

Ні

3. Оберіть відповідний термін.

В перекладі з грецької мови «психо» перекладається як:

дух

душа

тіло

II рівень

4. Назвіть поняття.

Сукупність всього того, що значиме для людини – _____

---

5. Встановіть відповідність «Перші люди сучасного європейського типу».

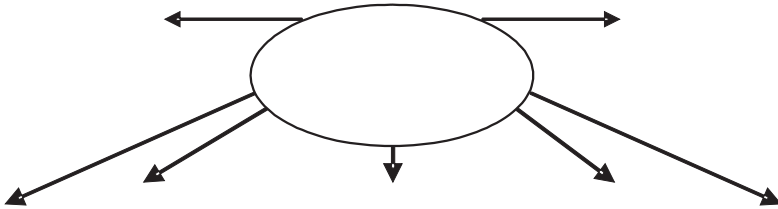
	А	Б
1.	5 тис. років тому	Неандертальці.
2.	100 тис. років тому	Трипільці.
3.	40 тис. років тому	Кроманьйонці.

6. Вставте пропущене в тексті.

Прапор ЄС – яскраво-_____прямокутне полотнище, на якому зображено _____ золотих _____.

III рівень

7. Складіть схему «Глобальні проблеми сучасності».

8. Заповніть таблицю.

	Сфери життя людини	Їх вияв
1.	Політична	
2.	Економічна	
3.	Правова	

9. Які цінності та якості повинні бути притаманні громадянину демократичного європейського суспільства?

IV рівень

10. Із матеріалів соціологічного опитування спробуйте зробити власний прогноз з позиції можливого подальшого вступу до ЄС.

На запитання соціологів «Чи вірите ви, що Україна може стати демократичною державою з таким самим рівнем життя, як і в країнах Західної Європи?» респонденти відповіли, як показано в таблиці:

Відповіді	1994 р.	1997 р.	1998 р.
Так, але для майбутніх поколінь	46%	45%	40,94%
Так, можливо, за життя нинішнього покоління	13%	9,34%	8,53%
Ні	29%	26,2%	29,14%
Важко відповісти	12%	18,69%	21,39%

(Навка І.П., Рагозін М.П. Аномія чи переоцінка цінностей? Демократичні трансформації українського суспільства в дзеркалі суспільної свідомості.—Донецьк, 1998).

11. Укажіть, які з думок європейських мислителів минулого співпадають з Вашими уявленнями про бажане майбутнє і чому.

- а) «Не можна бажати того, чого не відаєш» (Вольтер);
- б) «Бажати недостатньо, треба діяти» (Гете);
- в) «Якщо не в грошах щастя, то віддайте їх сусідові» (Ж. Ренар).

12. Завдання – практикум «А як у нас?...».

З кінофільмів, відеофільмів, детективів Вам добре відомі деякі вирази, які притаманні європейському західному правосуддю та діяльності правоохоронних органів. Прокоментуйте наведений вираз з позиції законів України.

УКРАЇНА І ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ

Тематичний блок № 5

II варіант

I рівень

1. Назвіть 1-2-х українських політиків-прихильників євроінтеграції:

---

2. Виберіть правильну відповідь із двох запропонованих:

Єдиним джерелом державної влади в Україні є народ:

Так

Ні

3. Виберіть вірний варіант відповіді:

Статус України як держави з ринковою економікою було надано ЄС на саміті в Києві у:

у 1995 р.

у 1999 р.

у 2005 р.

II рівень

4. Назвіть поняття.

Тип цінностей базується на взаємопорозумінні, — ...

---

5. Встановіть відповідність.

	А	Б
1.	Декларація про держаний суверенітет України	2004 рік
2.	Акт проголошення незалежності України	28 червня 1996 року
3.	Референдум про підтвердження Акту про незалежність України	1 грудня 1991 року
4.	Прийняття Конституції України	24 серпня 1991 року
5.	Вибори Президента України	16 липня 1990 року

6. Визначте традиційний одяг та житла представників різних українських земель.

- 1) Галичина — _____
- 2) Буковина — _____
- 3) Слобожанщина — _____
- 4) Поділля — _____
- 5) Волинь — _____
- 6) Полісся — _____

III рівень

7. «Пересуди» про ЄС.

Далі сформульовані провокаційні тези стосовно ЄС – скептичне ставлення населення України до ЄС і культурних особливостей відповідних країн.

Студент-політолог, 21 рік	«Внаслідок вступу до ЄС ми повинні знов поступитися часткою своїх суверенних прав, які ми щойно здобули»
Приватний підприємець з Києва, 40 років	«Чим довше ЄС відмовлятиме нам у вступі, тим важче нам буде подолати економічне відставання»

Поясніть причини походження подібних стереотипів та покажіть їх відносний характер

---

8. «Малюнок з обличчям»: хто ці українці?

1)

2)

Назвіть імена, приблизні роки життя, професію:

_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____

9. «Калейдоскоп цитат»: до якого періоду європейської інтеграції підходить наведений вислів та кому з політиків він може належати?

«Проведення політики добросусідства з усіма державами, які мають спільні кордони з Україною. Практичними справами, а не гаслами планомірно вести Україну до європейської інтеграції, за умов захисту національних інтересів України.»	Юлія Тимошенко, Лідер БЮТ
«Найважливіша проблема кожної країни її території. І якщо вона бореться за це праве діло правовим, гідними методами, Україна повинна це підтримувати?»	Віктор Янукович, ПАРТІЯ РЕГІОНІВ

IV рівень

10. В ст. Конституції України говориться, що вона – незалежна, суверенна, демократична, соціальна, правова держава. Проаналізуйте цей документ і поясніть наведену характеристику.

---

11. Визначте принципи виборчого права, розкриті в наведених твердженнях:

1. Право вибирати мають всі громадяни України, яким до дня голосування виповнилося 18 років;

2. Депутати вибираються безпосередньо виборцями.

А як у них – Євросоюзі? Наведіть приклади.

---

12. Завдання – практикум.

Уявіть, що Ви – кандидат у депутати до Верховної Ради України.

Які пропозиції Ви би внесли до своєї передвиборної програми щодо можливості вступу України до Євросоюзу?

Заходи	Шляхи реалізації

II варіант

I рівень

1. Назвіть 1-2 стереотипи мислення українців:

---

3. Виберіть вірний варіант відповіді.

Носієм суверенітету та єдиним джерелом влади в Україні є:

- Верховна Рада   Президент   Народ

II рівень

4. Назвіть поняття.

Спосіб прийняття рішень з найбільш важливих питань життя суспільства шляхом всенародного голосування — _____

5. Установіть відповідність

	А	Б
1.	16 червня 1994 р.	«План дій»
2.	28 листопада 1994 р.	Угода про партнерство і співробітництво з ЄС
3.	6 грудня 1996 р.	Спільна позиція щодо України
4.	11 червня 1998 р.	Повідомлення Єврокомісії про отримання Україною статусу сусіда ЄС
5.	11 березня 2003 р.	Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу

6. Визначте належність наведених типів до певних верст населення України.

1)

2)

3)

1) козак — _____

2) селянин — _____

3) міщанин — _____

III рівень

7. «Пересуди» про ЄС.

Далі сформульовані провокаційні тези стосовно ЄС – скептичне ставлення населення України до ЄС і культурних особливостей відповідних країн.

Співробітник обмінного пункту валюти, 32 роки	«Значить, ми марно здобували незалежність, щоб оце прийшов ЄС, і ми відмовилися від своїх свобод!!!»
Пенсіонер з Львівщини, 65 років	«Сподіваюся, що Євро досить швидко з'являться в нас; тоді коливання курсів валюти значно зменшиться»

Поясніть причини походження подібних стереотипів та покажіть їх відносний характер

---

8. «Малюнок з обличчям»: хто ці українці?

1)

2)

Назвіть імена, приблизні роки життя, професію:

---

9. «Калейдоскоп цитат»: до якого періоду європейської інтеграції підходить наведений вислів та кому з політиків він може належати?

«Громадяни повинні бути свідомі того: якщо парламент не зможе консолідуватися навколо основ вибраної внутрішньої та зовнішньої політики України, а буде як зараз казати: “не можу, не хочу, не туди, нема часу”, то всім нам буде важко, Хочу, щоб над цим всі замислились».	Борис Тарасюк, Міністр закордонних справ
«Саме в ЄС наше майбутнє наших дітей...»	Віктор Ющенко, Президент України

IV рівень

10. Охарактеризуйте структуру Конституції України (роз-діли, основні статті)

Чи відповідають основні її положення найважливішим європейським міжнародно-правовим актам?

---

11. Визначте, які принципи правосуддя в Україні ілюструють наведені висловлювання європейських філософів минулого:

1. «Звинувачувати можна і невинного, але судити тільки винного» (Апулей)
2. «Судді повинні пам'ятати, що їх справа тлумачити закон, а не дарувати його»(Ф.Бекон)

12.Завдання – практикум.

Ви – мер великого українського міста, який заклопотаний слабким станом уявлень школярів про ЄС.

Що б Ви запропонували в подібній ситуації?

ДОДАТКИ

Країни-члени Європейського Союзу

<p>Австрійська Республіка <i>Член ЄС з 1999 р.</i> Політична система: республіка Столиця: Відень Територія: 83 858 км² Населення: 8.1 млн Валюта: Євро</p>	<p>Естонська Республіка <i>Член ЄС з 2004 р.</i> Політична система: республіка Столиця: Таллін Територія: 45 000 км² Населення: 1.4 млн Валюта: Естонська крона</p>	<p>Латвійська Республіка <i>Член ЄС з 2004 р.</i> Політична система: республіка Столиця: Рига Територія: 65 000 км² Населення: 2.4 млн Валюта: Лат</p>	<p>Федеративна Республіка Німеччина <i>Засновник ЄС</i> Політична система: федеральна республіка Столиця: Берлін Територія: 356 854 км² Населення: 82 млн Валюта: Євро</p>	<p>Угорська Республіка <i>Член ЄС з 2004 р.</i> Політична система: республіка Столиця: Будапешт Територія: 93 000 км² Населення: 10.2 млн Валюта: Форінт</p>
<p>Королівство Бельгія <i>Засновник ЄС</i> Політична система: конституційна монархія Столиця: Брюссель Територія: 30 158 км² Населення: 10.2 млн Валюта: Євро</p>	<p>Ірландія <i>Член ЄС з 1973 р.</i> Політична система: республіка Столиця: Дублін Територія: 70 000 км² Населення: 3.7 млн Валюта: Євро</p>	<p>Литовська Республіка <i>Член ЄС з 2004 р.</i> Політична система: республіка Столиця: Вільнюс Територія: 65 000 км² Населення: 3.5 млн Валюта: Літ</p>	<p>Республіка Польща <i>Член ЄС з 1986 р.</i> Політична система: республіка Столиця: Варшава Територія: 313 000 км² Населення: 38.6 млн Валюта: Злотий</p>	<p>Фінляндська Республіка <i>Член ЄС з 1995 р.</i> Політична система: республіка Столиця: Гельсінкі Територія: 338 000 км² Населення: 5.1 млн Валюта: Євро</p>
<p>Велика Британія <i>Член ЄС з 1973 р.</i> Політична система: конституційна</p>	<p>Королівство Іспанія <i>Член ЄС з 1986 р.</i> Політична система: конституційна</p>	<p>Велике Герцогство Люксембург <i>Засновник ЄС</i> Політична система: конституційна</p>	<p>Португальська Республіка <i>Член ЄС з 1986 р.</i> Політична система: республіка</p>	<p>Французька Республіка <i>Засновник ЄС</i> Політична система: республіка</p>

<p>Австрійська Республіка <i>Член ЄС з 1995р.</i> Політична система: республіка Столиця: Відень Територія: 83 858 км² Населення: 8.1 млн Валюта: Євро</p>	<p>Естонська Республіка <i>Член ЄС з 2004р.</i> Політична система: республіка Столиця: Таллін Територія: 45 000 км² Населення: 1.4 млн Валюта: Естонська корона</p>	<p>Літвійська Республіка <i>Член ЄС з 2004р.</i> Політична система: республіка Столиця: Рига Територія: 65 000 км² Населення: 2.4 млн Валюта: Лит</p>	<p>Федеративна Республіка Німеччина <i>Засновник ЄС з 1949р.</i> Політична система: федеральна республіка Столиця: Берлін Територія: 356 854 км² Населення: 82 млн Валюта: Євро</p>	<p>Угорська Республіка <i>Член ЄС з 2004р.</i> Політична система: республіка Столиця: Будапешт Територія: 93 000 км² Населення: 10.2 млн Валюта: Форінт</p>
<p>Королівство Бельгія <i>Засновник ЄС з 1958р.</i> Політична система: конституційна монархія Столиця: Брюссель Територія: 30 158 км² Населення: 10.2 млн Валюта: Євро</p>	<p>Ірландія <i>Член ЄС з 1972р.</i> Політична система: республіка Столиця: Дублін Територія: 70 000 км² Населення: 3.7 млн Валюта: Євро</p>	<p>Литовська Республіка <i>Член ЄС з 2004р.</i> Політична система: республіка Столиця: Вільнюс Територія: 65 000 км² Населення: 3.5 млн Валюта: Лит</p>	<p>Республіка Польща <i>Член ЄС з 1989р.</i> Політична система: республіка Столиця: Варшава Територія: 313 000 км² Населення: 38.6 млн Валюта: Злотий</p>	<p>Фінляндська Республіка <i>Член ЄС з 1995р.</i> Політична система: республіка Столиця: Гельсінкі Територія: 338 000 км² Населення: 5.1 млн Валюта: Євро</p>
<p>Велика Британія <i>Член ЄС з 1973р.</i> Політична система: конституційна монархія Столиця: Лондон Територія: 242 500 км² Населення: 58.6 млн Валюта: Фунт стерлінг</p>	<p>Королівство Іспанія <i>Член ЄС з 1986р.</i> Політична система: конституційна монархія Столиця: Мадрид Територія: 504 782 км² Населення: 39.4 млн Валюта: Євро</p>	<p>Велике Герцогство Люксембург <i>Засновник ЄС з 1958р.</i> Політична система: конституційна монархія Люксембург Територія: 2 586 км² Населення: 429 200 чол. Валюта: Євро</p>	<p>Португальська Республіка <i>Член ЄС з 1986р.</i> Політична система: республіка Столиця: Лісабон Територія: 92 072 км² Населення: 10.8 млн Валюта: Євро</p>	<p>Французька Республіка <i>Засновник ЄС з 1958р.</i> Політична система: республіка Столиця: Париж Територія: 550 000 км² Населення: 60.4 млн Валюта: Євро</p>
<p>Республіка Греція <i>Член ЄС з 1981р.</i> Політична система: республіка Столиця: Афіни Територія: 131 957 км² Населення: 10.5 млн Валюта: Євро</p>	<p>Італійська Республіка <i>Засновник ЄС з 1958р.</i> Політична система: республіка Столиця: Рим Територія: 301 263 км² Населення: 57.6 млн Валюта: Євро</p>	<p>Республіка Мальта <i>Член ЄС з 2004р.</i> Політична система: республіка Столиця: Валетта Територія: 316 км² Населення: 400 000 чол. Валюта: Мальтійська ліра</p>	<p>Словацька Республіка <i>Член ЄС з 2004р.</i> Політична система: республіка Столиця: Братислава Територія: 49 000 км² Населення: 5.4 млн Валюта: Словацька корона</p>	<p>Чеська Республіка <i>Член ЄС з 2004р.</i> Політична система: республіка Столиця: Прага Територія: 79 000 км² Населення: 10.3 млн Валюта: Чеська корона</p>
<p>Королівство Данія <i>Член ЄС з 1972р.</i> Політична система: конституційна монархія Столиця: Копенгаген Територія: 43 094 км² Населення: 5.3 млн Валюта: Датська корона</p>	<p>Республіка Кіпр <i>Член ЄС з 2004р.</i> Політична система: республіка Столиця: Нікосія Територія: 9 000 км² Населення: 800 000 чол. Валюта: Кіпрський фунт</p>	<p>Королівство Нідерландів <i>Засновник ЄС з 1952р.</i> Політична система: конституційна монархія Столиця: Амстердам Територія: 41 864 км² Населення: 15.8 млн Валюта: Євро</p>	<p>Республіка Словенія <i>Член ЄС з 2004р.</i> Політична система: республіка Столиця: Любляна Територія: 20 000 км² Населення: 2 млн Валюта: Толар</p>	<p>Королівство Швеція <i>Член ЄС з 1995р.</i> Політична система: конституційна монархія Столиця: Стокгольм Територія: 450 000 км² Населення: 8.9 млн Валюта: Шведська корона</p>

Європейський Парламент (2004-2009)

Президент Жозеп Боррель Фонтельєс

Політичні групи

PPE-DE Європейської народної партії (Християнські демократи) та європейських демократів	268
Члени християнсько-демократичних, консервативних та інших центристських і правоцентристських партій з 25 держав-членів.	
PSE Партії європейських соціалістів (ПЕС)	202
Члени соціал-демократичних партій з 23 держав-членів.	
ALDE/ADLE Союзу лібералів і демократів за Європу	88
Ліберали та представники інших правих партій з 19 держав-членів.	
Verts/ALE Зелених/Європейського вільного альянсу	42
Члени зелених і деяких націоналістичних партій з 13 держав-членів.	
GUE/NGL Європейських об'єднаних лівих / Північних зелених лівих	41
Члени комуністичних та крайніх лівих партій з 15 держав-членів.	
IND/DEM «Незалежність/Демократія»	36
Члени клерикальних, регіоналістських та інших право-радикальних партій з 11 держав-членів, яких об'єднує євроскептицизм.	
UEN «Союз за Європу націй»	27
Члени націоналістичних партій (Італійський «Національний альянс», ірландська «Фіанна Файл» тощо) з 6 держав-членів.	
Не приєдналися	28
Депутати з 8 держав-членів, які не приєдналися до жодної з політичних груп.	

Загалом 732

КОМІТЕТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ

ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА

BUDG	Бюджетний
CONT	Бюджетного контролю
ECON	3 економічних та монетарних справ
EMPL	3 зайнятості та соціальних справ
ENVI	3 питань охорони здоров'я, довкілля та безпеки харчових продуктів
ITRE	3 питань промисловості, енергетики та наукових досліджень
IMCO	3 питань внутрішнього ринку та захисту споживачів
TRAN	3 питань транспорту і туризму
REGI	3 питань регіонального розвитку
AGRI	3 питань сільського господарства
PECH	3 питань риболовлі
CULT	3 питань культури та освіти
JURI	3 правових питань
LIBE	3 питань громадянських свобод, правосуддя і внутрішніх справ
AFCO	3 конституційних питань
FEMM	3 питань прав жінок та гендерної рівності
PETI	3 питань звернень громадян

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА

AFET	3 закордонних справ
DEVE	3 питань допомоги розвитку
INTA	3 міжнародної торгівлі

Європейська Комісія (2004-2009)

www.europa.eu.int/com

Жозе Мануель Баррозо , президент	Португалія
Марго Вальстрьом , віце-президент, інституційні відносини та комунікаційна стратегія	Швеція
Гюнтер Ферхойген , віце-президент, промисловість та підприємництво	Німеччина
Жак Барро , віце-президент, транспорт	Франція
Сіим Каллас , віце-президент, адміністративні справи, контрольно-ревізійне управління	Естонія
Франко Фраттіні , віце-президент, юстиція, свобода й безпека	Італія
Вівіан Редінг , інформаційне суспільство та ЗМІ	Люксембург
Ставрос Дімас , охорона довкілля	Греція
Хоакін Алмунія , економіка та монетарні справи	Іспанія
Данута Хюбнер , регіональна політика	Польща
Жоє Борг , риболовля та мореплаводство	Мальта
Далія Грібаускайте , фінансове планування та бюджет	Литва
Янеш Поточнік , наука й дослідження	Словенія
Ян Фігель , освіта, професійна підготовка, культура й багатомовність	Словаччина
Маркос Кіпріану , охорона здоров'я і захист споживачів	Кіпр
Оллі Рін , розширення	Фінляндія
Луї Мішель , розвиток і гуманітарна допомога	Бельгія
Ласло Ковач , податки й митний союз	Угорщина
Неелі Кроес , конкуренція	Нідерланди
Маріанн Фішер Боел , сільське господарство й розвиток села	Данія
Беніта Ферреро-Валднер , зовнішні відносини й політика сусідства	Австрія
Чарлі Мак-Креві , внутрішній ринок і послуги	Ірландія
Владімір Шпідла , зайнятість, соціальні справи й рівні можливості	Чехія
Пітер Мендельсон , торгівля	Сполучене Королівство
Андріс Пібалс , енергетика	Латвія

ЕТАПИ РОЗВИТКУ ЄС: ДАТИ І ПОДІЇ

19 вересня 1946 р. — Уінстон Черчіль виступив у Цюріхському університеті з промовою, у якій призивав покінчити з «націоналістичними звадами» між європейськими державами і здійснити давню ідею створення Сполучених Штатів Європи.

9 травня 1950 р. — міністр іноземних справ Франції Робер Шуман від імені свого уряду вніс пропозицію створити франко-германське об'єднання вугілля і стали і призвав інші західноєвропейські країни приєднатися до цієї ініціативи, почавши тим самим будівництво Європейської федерації.

18 квітня 1951 р. — Франція, ФРН, Італія, Бельгія, Нідерланди і Люксембург підписали в Парижі Договір про створення Європейського об'єднання вугілля і стали (ЄОВС).

27 травня 1952 р. — шість держав-членів ЄОВС підписали в Парижі Договір, що заснував Європейське оборонне співтовариство (ЄОС). Паралельно вони вели підготовку до створення Європейського політичного співтовариства. Однак обидва проекти зазнали невдачі, оскільки 30 серпня 1954 р. Національні збори Франції відкинули згаданий договір.

25 березня 1957 р. — ті ж шість країн підписали в Римі два договори, що засновують, відповідно, Європейське економічне співтовариство (ЄЕС) і Європейське співтовариство по атомній енергії (Євратом). Обидва договори набрали сили з 1 січня 1958 р.

9 липня 1961 р. — ЄЕС і Греція підписали угоду про асоціацію — перший документ такого роду в історії Співтовариства.

31 січня, 30 квітня, 9 і 10 серпня 1962 р. — дати офіційних заявок Ірландії, Данії, Великобританії і Норвегії на приєднання до Європейських співтовариств. У січні 1963 р. переговори між цими державами і ЄС були перервані через негативне відношення президента Франції Шарля де Голя до вступу Великобританії.

30 червня 1962 р. — введена в дію загальна сільськогосподарська політика ЄЕС.

8 квітня 1965 р. — підписаний Договір про створення єдиної Комісії (замість Вищого керівного органа ЄОВС і Комісії ЄЕС і Євратому) і єдиної Ради для всіх трьох співтовариств, іменованій звичайно Договором про злиття. Він набрав сили 1 червня 1967 р.

30 червня 1965 р. – 28-29 січня 1966 р. – криза європейської інтеграції, викликана розбіжностями між Францією й іншими членами ЄЕС щодо джерел фінансування загальної аграрної політики і розширення повноважень інститутів Співтовариства. У плінні майже семи місяців Франція дотримувала тактики «порожнього крісла» у його органах. Криза була переборена на основі так званого «Люксембурзького компромісу», що підтвердив дотримання принципу одноголосності при узгодженні в Раді.

1 липня 1968 р. – скасовані всі мита на промислові товари між державами-членами, уведений загальний митний тариф на зовнішніх кордонах Співтовариства. Тим самим було довершено, на півтора року раніш установленого терміну, створення митного союзу.

1-2 грудня 1969 р. – самміт ЄЕС у Гаазі обговорив перспективи подальшого розвитку інтеграції. Голови держав і урядів країн «шістки» схвалили ідею створення економічного і валютного союзу, розширення Співтовариства і зміцнення його інститутів, висловилися за більш тісне політичне співробітництво.

21-22 квітня 1970 р. – прийняте рішення про створення власних ресурсів Співтовариства, утворених за рахунок митних зборів з імпортованих із третіх країн промислових товарів, податків на сільськогосподарський імпорт, а також відрахувань у розмірі 1% зібраного податку на додаткову вартість.

27 жовтня 1970 р. – схвалена доповідь комісії експертів на чолі з бельгійським дипломатом Ет'єном Давиньоном щодо створення системи Європейського політичного співробітництва (ЕПС) з метою координації зовнішньої політики держав-членів Співтовариства.

Жовтень 1970 р. – комісія експертів, очолювана прем'єр-міністром Люксембургу П'єром Вернером, представила план створення Економічного і валютного союзу. 22 березня 1971 р. Рада прийняла рішення вважати початком першого етапу реалізації «плану Вернера» 1 січня 1971 р.

22 січня 1972 р. – після тривалих переговорів, що почалися в червні 1970 р., підписані договори про вступ Великобританії, Данії, Ірландії і Норвегії в Співтовариство. Перші три держави стали його

членами з 1 січня 1973 р. У Норвегії договір був відкинтий у результаті референдуму (53% громадян, що проголосували, висловилися проти вступу).

9-10 грудня 1974 р. — глави держав і/або урядів на зустрічі в Парижі прийняли рішення обирати Європейський парламент загальним і прямим голосуванням і змінити проведені від випадку до випадку зустрічі на вищому рівні регулярно скликуваною європейською радою.

13 березня 1979 р. — почала діяти Європейська валютна система (ЄВС), в яку увійшли всі дев'ять країн Співтовариства, і заснована колективна грошова одиниця — ЕКЮ. Фактично використання ЕКЮ почалося 1 січня 1981 р.

7-10 червня 1979 р. — відбулися перші прямі вибори в Європейський парламент.

1 січня 1981 — Греція стала десятим державою-членом ЄС відповідно з договором, підписаним 28 травня 1979 р.

14 травня 1985 р. — Комісія представила Білу книгу, що містила програму завершення будівництва єдиного внутрішнього ринку до кінця 1992 р.

9 вересня 1985 р. — у Люксембурзі відкрилася міжурядова конференція, метою якої з'явився перегляд Римських договорів і оформлення політичного співробітництва країн-членів.

14 червня 1985 р. — в м. Шенген (Люксембург) Бельгія, Люксембург, Нідерланди, ФРН, Франція підписали договір, за яким погодилися поступово усувати контроль на спільних кордонах і запроваджувати свободу пересування для всіх осіб, які є громадянами країн ЄС, що підписали цю угоду, інших держав-членів та третіх країн.

2-4 грудня 1985 р. — на сесії Європейської ради в Люксембурзі був схвалений Єдиний європейський акт, що вніс зміни в Договори про устанovu ЄОВС, ЄЕС і Євратому. ЄЄА передбачав створення єдиного внутрішнього ринку і посилення зовнішньополітичного співробітництва держав-членів.

12 травня 1985 р. — Іспанія і Португалія підписали договори про вступ у Співтовариство. Офіційно вони стали його членами з 1 січня 1986 р. Число його членів збільшилося до дванадцяти.

17 і 28 лютого 1986 р. — держави-члени підписали в Люксембурзі і Гаазі Єдиний європейський акт. Він набрав сили з 1 липня 1987 р.

8-12 грудня 1989 р. — сесія Європейської ради в Страсбурзі прийняла рішення про скликання міждержавної конференції по проблемі створення Економічного і валютного союзу. 11 держав-членів (крім Великобританії) прийняли «Хартію основних соціальних прав трудящих».

19 червня 1990 р. — Франція, ФРН, Бельгія, Нідерланди і Люксембург підписали Шенгенську конвенцію про ліквідацію прикордонного контролю на внутрішніх кордонах Співтовариства. До Конвенції пізніше приєдналися Італія, Іспанія, Португалія, Греція, Австрія, Швеція, Фінляндія, Данія. Конвенцію також підписали Ісландія та Норвегія. Отже, до так званої Шенгенської зони входять 15 країн, з яких 13 — це держави-члени ЄС, а також Ісландія та Норвегія. Шенгенські угоди передбачають: скасування контролю на спільних кордонах; вироблення єдиних правил перетину зовнішніх кордонів; розділ терміналів в аеропортах і портах для тих, хто мандрує всередині Шенгена, і для тих, хто прибув ззовні; гармонізацію умов в'їзду та візові вимоги для короткотермінового перебування; створення Шенгенської інформаційної системи тощо.

1 липня 1990 р. — почався перший етап формування Економічного і валютного союзу.

14 грудня 1990 р. — у Римі відкрилися міждержавні конференції з питань створення Політичного союзу й Економічного і валютного союзу.

16 грудня 1991 р. — підписані угоди про асоціацію між ЄС, з одного боку, і Угорщиною, Польщею і Чехословаччиною — з іншою.

7 лютого 1992 р. — у м. Маастрихт (Нідерланди) підписаний Договір про Європейський союз (Маастрихтський договір). Він передбачав створення економічного, валютного і політичного союзу держав-членів ЄС.

2 травня 1992 р. — ЄС і ЕАСТ підписали Угоду про створення Європейського економічного простору.

1 січня 1993 р. — довершена програма будівництва Єдиного

внутрішнього ринку ЄС, на внутрішніх границях Співтовариства зняті всі обмеження для руху товарів, послуг, осіб і капіталів.

1 листопада 1993 р. – набрав сили Маастрихтський договір, Співтовариства офіційно стали іменуватися Європейським Союзом.

24-25 червня 1994 р. – підписані договори про вступ Австрії, Фінляндії і Швеції в ЄС. Офіційно вони стали членами ЄС з 1 січня 1995 р.

24 червня 1994 р. – Російська Федерація і ЄС підписали на о. Корфу (Греція) Угоду про партнерство і співробітництво (УПС).

1 січня 1995 р. – приєднання до ЄС Австрії, Фінляндії та Швеції.

1 липня 1995 р. – набрала сили Шенгенська угода про ліквідацію прикордонного контролю на внутрішніх кордонах ЄС. Її учасниками стали Бельгія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Франція, Іспанія і Португалія. Пізніше до них приєдналися Італія, Австрія, Греція і Фінляндія.

29 березня 1996 р. – у Туріні (Італія) відкрилася Міжурядова конференція (МУК) держав-членів ЄС з питань перегляду основних договорів ЄС і реформи його інститутів.

2 жовтня 1997 р. – держави-члени підписали в Амстердамі договір.

12-13 грудня 1997 р. – на сесії Європейської ради в Люксембурзі прийняте принципове рішення про розширення ЄС. Офіційно кандидатами названі 11 країн (Польща, Чехія, Угорщина, Словенія, Естонія, Кіпр, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина і Болгарія), переговори з першими шістьма почалися в березні 1998 р.

2 травня 1998 р. – сесія Європейської ради затвердила список країн, що з 1 січня 1999 р. ввійдуть в Економічний валютний союз і введуть єдину валюту – євро.

7 грудня 2000 р. – підписана Хартія європейського Союзу про основні права.

26 лютого 2001 р. – в Ніцці підписаний договір, яким внесено певні зміни до договорів про Європейський Союз, Європейське співтовариство та пов'язані з ними акти. Договір підписаний за результатами роботи міжурядової конференції, що відкрилася у лютому 2000 р. Ніццький договір був ратифікований усіма держава-членами і набув чинності 1 лютого 2003 р.

15 грудня 2001 р. — в Лаакені схвалена декларація про майбутнє Європейського Союзу (Лаакенська декларація), в якій висловлена згода щодо розробки єдиного конституційного тексту для ЄС.

1 січня 2002 р. — введення до обігу європейської валюти євро

28 лютого 2002 р. — початок роботи Конвенту щодо майбутнього Європи.

28 жовтня 2002 р. — Президія Конвенту щодо майбутнього Європи розробила проект Конституційного договору.

13 липня 2003 р. — Конвент щодо майбутнього Європи затвердив проект Конституції в цілому і на цьому припинив свою роботу.

12-13 грудня 2003 р. — міжурядова конференція не змогла затвердити текст проекту Конституції через відсутність згоди в питанні про розподіл голосів в Раді.

1 травня 2004 р. — вступ до ЄС 10 країн: Естонія, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина та Чехія.

17-18 червня 2004 р. — в Брюсселі на засіданні міжурядової конференції схвалено текст Конституції.

18 червня 2004 р. — на урочистому засіданні в Римі глави держав та урядів 25 держав-членів підписали Договір, що встановлює Конституцію для Європи.

ДЕЯКІ ДІЯЧІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

1. **Аденауер, Конрад (Adenauer, Konrad)** (1876-1967) – німецький політичний діяч, у 1949-1963 р. – федеральний канцлер ФРН. Активний прихильник європейської інтеграції. У травні 1950 р. підтримав «Декларацію Шумана», брав участь у підготовці і підписав Договори, що заснували ЄОВС, ЄЕС і Євратом. Незабаром після створення «Європейського руху» (засновано в жовтні 1948 р.) був обраний його почесним президентом.

2. **Вернер, П'єр (Werner, Pierre)** (нар. у 1913 р.) – прем'єр-міністр Люксембургу в 1959-1964, 1967-1969, 1969-1974 і 1979-1984 р. У 1969 р. очолив групу експертів, що підготувала, з доручення Гаазького самміту ЄС, проект створення Економічного і валютного союзу – «доповідь Вернера». Проект був схвалений і був покладений в основу рішення Ради ЄС почати здійснення плану з 1 січня 1971 р.

3. **Де Гаспері, Альчіде (Gasperi, Alcide De)** (1881-1954) – італійський політичний діяч, лідер Християнсько-демократичної партії. У 1945 (грудень) – 1953 р. – прем'єр-міністр Італії. Будучи переконаним прихильником створення федерації демократичних європейських держав, сприяв утворенню Ради Європи й ЄОВС. Почесний президент «Європейського руху».

4. **Де Голь, Шарль (Gaulle, Charles de)** (1890-1970) – французький політичний і військовий діяч, генерал, учасник Першої світової війни. У 1958 р. знову очолив уряд, у 1959-1969 р. – президент Франції. Будучи прихильником європейської інтеграції, де Голь негативно відносився до федералістської моделі об'єднання Європи і протиставив їй концепцію «Європи батьківщин» – добровільного союзу держав, що зберігають свій національний суверенітет і всі прерогативи в сферах зовнішньої політики й оборони. Концепція де Голля передбачала також зменшення залежності об'єднаної Європи від США і встановлення рівноправного партнерства з ними. Де Голь був також автором концепції «Європа від Атлантики до Уралу», що передбачала розвиток співробітництва зі СРСР і іншими східноєвропейськими державами, у тому числі їхню участь у створенні загальноєвропейської системи безпеки.

5. **Давіньон, Ет'єн (Davignon, vicomte Eetienne)** (*нар. у 1932 р.*) – бельгійський політичний діяч, дипломат. Керівник групи експертів, що підготувала і представила в 1970 р. проект створення системи Європейського політичного співробітництва (ЕПС), відомий як «доповідь Давіньона». У 1977-1984 р. – член Комісії ЄС, у якій виконував обов'язки віце-президента, що відає питаннями промисловості, енергетики і науково-технічної політики. З 1985 р. займав керівні посади в ряді бельгійських промислових компаній і банків.

6. **Делор, Жак (Delor, Jacques)** (*нар. у 1925 р.*) – голова Європейської комісії в 1985-1995 р. Французький фінансист і політичний діяч. Як голова Комісії Ж. Делор був ініціатором двох найбільших програм – завершення формування єдиного внутрішнього ринку в ЄС (1985-1992 р.) і початого в 1990 р. створення Економічного і валютного союзу, виявивши себе не тільки як політик, що висуває нові стратегічні ідеї, але і як організатор, здатний проводити в життя розроблені програми. Під його керівництвом був підготовлений Договір про Європейський Союз, підписаний у Маастріхті в лютому 1992 р. З ім'ям Делора пов'язані такі важливі акції, як розширення ЄС у 1995 р., підписання угод про асоціацію з країнами ЦВЕ і розробка програми їхньої підготовки до вступу в Союз, підготовка і підписання угод про партнерство і співробітництво з Росією, Україною й іншими країнами СНД.

7. **Дженкінс, Рой Харріс (Jenkins, Roy Harris)** (*нар. у 1920 р.*) – голова Комісії Європейських співтовариств у 1977-1981.

8. **Мальфатті, Франко Марія (Malfatti, Franco Maria)** (*нар. у 1927 р.*) – голова Комісії Європейських співтовариств у 1970-1972 р.

9. **Мансхолт, Сікко Леендерт (Mansholt, Sicco Leendert)** (*1908-1995*) – голландський політичний діяч. Брав участь у переговорах про установа економічного союзу Бенілюксу й у створенні Організації європейського економічного співробітництва, пізніше реорганізованої в ОЭСР. З 1958 р. – перший віце-голова Комісії ЄЕС, відповідальний за загальну сільськогосподарську політику; зіграв ключову роль у її розробці і протягом тривалого часу керував її здійсненням. У грудні 1968 р. запропонував план модерні-

зації сільського господарства («план Мансхолта»), що передбачав проведення активної структурної політики, а також соціальних заходів, покликаних допомогти фермерам, що вирішили залишити сферу сільського господарства і зайнятися іншими видами діяльності.

10. **Монне, Жан (Monnet, Jean) (1888-1979)** – французький політичний діяч. Один з «архітекторів» і «батьків-засновників» Європейських співтовариств. Зіграв найважливішу роль у розробці концепції європейської інтеграції, зокрема у підготовці «Декларації Шумана» і Договору про заснування ЄОВС. У 1952-1955 р. – голова Вищого керівного органа ЄОВС. У 1955 р. створив Комітет боротьби за створення Сполучених Штатів Європи і залишався його незмінним головою до 1975 р. У 1976 р. глави держав і урядів країн ЄС проголосили Ж. Монне Громадянином Європи. У пам'ять про його внесок у розвиток європейської інтеграції ЄС фінансує створення університетських кафедр, постійних лекційних курсів і семінарів ім. Жана Монне.

11. **Ортолі, Франсуа-Ксав'є (Ortoli, Francois-Xavier) (нар. у 1925 р.)** – голова Комісії Європейських співтовариств у 1973-1976 р.; віце-голова Комісії з питань економічної і валютної політики в 1977-1984 р.

12. **Рей, Жан-Жак (Rey, Jean-Jacques) (нар. у 1937 р.)** – голова Комісії Європейських співтовариств у 1967-1969 р.

13. **Сантер, Жак (Santer, Jacques) (нар. у 1937 р.)** – голова Європейської Комісії з 23 січня 1996 р. У 1975-1979 р. – депутат Європарламенту, у 1977-1979 р. – його віце-голова. З квітня 1987 р. по травень 1990 р. – голова Європейської народної партії (об'єднуючої християнських демократів країн-членів ЄС). У 1985 р. головував на переговорах про прийняття Єдиного європейського акта і вніс істотний вклад у їхнє успішне завершення. У 1991 р. у період головування Люксембургу в ЄС відіграв активну роль у підготовці Маастрихтського договору. Ставши головою Європейської комісії в січні 1995 р., очолив підготовку Міжурядової конференції держав-членів ЄС, що відкрилася в березні 1996 р.

14. **Спаак Поль-Анрі, (Spaak, Paul-Henri) (1899-1972)** – бельгійський політичний діяч, дипломат, один з лідерів Соціалістич-

ної партії Бельгії. Один з організаторів і почесний президент «Європейського руху». У 1949-1951 р. – голова Консультативної асамблеї Ради Європи. У 1955-1957 р. очолював міжурядовий комітет експертів, що підготував проекти договорів, що заснували ЄЕС і Євратом.

15. **Тиндеманс, Лео (Tindemans, Leo)** (*нар. у 1922 р.*) – бельгійський державний діяч. Автор доповіді «Про Європейський Союз», підготовлено ним у 1975 р. з доручення Європейської ради. В ній пропонувалося створити економічний і валютний союз, перейти до загальної зовнішньої політики, істотно підняти роль керівних органів Співтовариства. Доповідь Тиндеманса регулярно включалася до порядку денного сесій Європейської ради, але ніяких рішень не було прийнято. Надалі багато його положень були використані при підготовці нових проектів перетворення Співтовариства у Європейський Союз.

16. **Торн, Гастон (Thorn, Gaston)** (*нар. у 1928 р.*) – голова Комісії Європейських співтовариств у 1981-1984 р. У 1970-1980 р. – президент Ліберального інтернаціоналу; у 1976-1980 р. – голова Федерації ліберальних і демократичних партій ЄС; у 1985 р. обраний президентом «Європейського руху».

17. **Хальштейн Вальтер, (Hallstein, Walter)** (*1901-1982*) – німецький політичний діяч. Брав активну участь у підготовці Паризького і Римського договорів, що заснували три Європейських співтовариства. У 1958-1967 р. – перший Голова Комісії ЄЕС, що розглядав як прообраз майбутнього федерального уряду. У березні 1965 р. запропонував формувати власні фінансові ресурси Співтовариства за рахунок імпортного мита, що сплачувалося на зовнішніх кордонах ЄЕС, що було схвалено Комісією. У 1968-1974 р. – Президент, а з 1974 р. – почесний президент «Європейського руху».

18. **Черчіль, Уїнстон (Churchill, Winston) Леонард Спенсер** (*1874-1965*) – британський політичний діяч. У Черчіль призвав до створення Сполучених Штатів Європи, особливо підкреслюючи важливість франко-германського співробітництва. Один з організаторів і почесний президент «Європейського руху». Один з ініціаторів заснування (травень 1949 р.) Ради Європи – орга-

нізації європейських країн, покликаної сприяти їхньому співробітництву в соціальній сфері, освіти і культурі, у забезпеченні прав людини.

19. Шуман Робер, (Schuman, Robert) (1886-1963) – французький політичний діяч. У 1947-1948 р. – прем'єр-міністр Франції, у 1948-1953 р. – міністр закордонних справ. 9 травня 1950 р. виступив від імені уряду Франції з Декларацією, у якій пропонувалося створити франко-германське співтовариство вугілля і сталі як перший крок до подолання колишнього антагонізму і розвитку широкого співробітництва між двома народами. Цей документ, що увійшов в історію як «Декларація Шумана», містив також заклик до інших європейських держав приєднатися до цього співтовариства і почати будівництво єдиної Європи. Активно брав участь у підготовці Договору, що заснував ЄОВС. У 1958-1960 р. – голова Асамблеї Європейських співтовариств.

Україна – ЄС: хронологія двосторонніх відносин

2005

- 21 лютого На засіданні Ради з питань співпраці між Україною та ЄС було офіційно схвалено План дій Україна – ЄС.
- 23 січня Комісар ЄС з питань зовнішніх зносин Зеніта Ферреро-Вальднер та Високий представник ЄС з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки Хав'єр Солана відвідали Україну з нагоди інавгурації Президента України Віктора Ющенка.

2004

- 9 грудня Європейська Комісія схвалила План дій для України.
- 12 травня Схвалення Стратегії ЄС щодо Європейської політики сусідства.

2003

- 11 грудня Шосте засідання Комітету з питань співробітництва Україна – ЄС.
- 7-8 жовтня Українсько-європейський самміт в Ялті.
- 18 березня Шосте засідання Ради з питань співробітництва Україна – ЄС, Брюссель.
- 7 лютого Засідання Трійка ЄС – Україна на міністерському рівні, Київ.

2002

- 27 листопада П'яте засідання Комітету з питань співробітництва Україна – ЄС, Брюссель.
- 11 листопада Перше засідання Трійка ЄС – Україна.
- 4 липня Самміт Європейський Союз – Україна, Копенгаген.

2001

- 11 вересня 4-й самміт ЄС – Україна.

2000

- 25 січня Засідання Україна – Трійка ЄС на рівні міністрів закордонних справ.

1999

- 27 квітня Друге засідання Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС.
- 3-4 червня Кельнський самміт ЄС.
- 23 липня Третій самміт Україна – ЄС, Київ.
- 23 вересня Засідання Україна – Трійка ЄС на рівні міністрів закордонних справ ЄС.
- 6 грудня Зустріч Президента України Л.Кучми з Президентом Європейської Комісії Р. Проді.
- 10 грудня Ухвалення Спільної стратегії ЄС щодо України на Хельсінському самміті ЄС.

1998

- 1 березня Набуття чинності Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС.
- 8-9 червня Перше засідання Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС.
- 11 червня Указом Президента України № 615 затверджено Стратегію інтеграції України до ЄС.
- 16 жовтня Другий самміт Україна – ЄС, Відень.
- 5 листопада Перше засідання Комітету з питань співробітництва.
- 12 грудня Віденський самміт ЄС. Прийнято рішення про розробку Спільної стратегії ЄС щодо України.

1997

- 5 лютого Засідання Україна – Трійка ЄС на рівні міністрів закордонних справ.
- 15 липня Підписано Угоду між Європейським Співтовариством по вугіллю та сталі та урядом України про торгівлю сталеливарними виробами.
- 5 вересня Перший самміт Україна – ЄС, Київ. Підтвердив європейський вибір України
- 1 грудня Одностороннє введення Україною безвізового режиму для власників дипломатичних паспортів країн-членів ЄС.

1996

- 6-7 травня Засідання Спільного комітету Україна – ЄС.
13 вересня Візит члена Європейської Комісії Х. Ван ден Брука до Києва. Підписання індикативної програми Тасіс для України.
6 грудня Прийняття Радою Міністрів ЄС Плану дій щодо України.

1995

- 24 березня Перше засідання Спільного комітету Україна – ЄС.
1 червня Підписання Тимчасової угоди про торгівлю між Україною та ЄС.

1994

- 11 березня Візит Трійки ЄС до Києва.
14 червня Підписано Угоду про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС.
10 листопада Верховна Рада України ратифікувала Угоду про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС.

1993

- 24 березня, Переговори щодо Угоди про партнерство
8-9 червня, і співробітництво між Україною та ЄС
26 грудня на найвищому рівні.
Жовтень Відкриття представництва Комісії Європейських Співтовариств в Україні.

1992

- 11 лютого Протокол згоди між ЄС і новими незалежними
державами про реалізацію програм технічної допомоги.
14 вересня Зустріч Президента України Л. Кравчука
з Президентом Комісії Європейських співтовариств
Ж. Делором.

1991

- 2 грудня Підписано Декларацію ЄС щодо України. Заклик
до України підтримувати з ЄС відкритий
і конструктивний діалог.

Література:

Амосова В.В. Иоффе Ю.С. «Похождения по ступенькам цивилизации», – Санкт-Петербург, 1994.

Бёме М. Рапенсюк Ш., Фукс, Штох С., (у співпраці з Яном Гіле). – «Європа майбутнього. Європейський Союз перед наступним розширенням. – Мюнхен/Швальбах, 2005.

Булгакова А.В. «Изучение Декларации прав ребенка и Конвенции о правах ребенка в общеобразовательных учебных заведениях» – Х., «Факт», 2000.

Бураков Ю.В., Кипаренко Г.Н. Мовчан С.П. Всемирная история: новейшее время. 1939 – 2001. – К.: Генеза, 2001. – «Викладання прав людини» – Нью-Йорк, ООН, 1989.

Гавлич З.А., Жарова Л.Н., Комаров Ю.С., Мельник В.Н., Мишина., Чуб А.А. «Тесты к экзамену по истории». – К., Политехник, 1993.

Гісем О.В., Мартинюк О.О. Тести й задачі до курсу «Людина й суспільство» – «Історія та правознавство», 2003, № 3.

Гомьен Д, Харрис Д., Зваак Л. «Европейская конвенция о правах человека», «Европейская социальная хартия: право и практика». – М., МНИМП, 1998.

«Громадянська освіта». Підручник для XI(X-XI) класу. – Київ, Генеза, 2002.

«Европейский Союз – будем знакомы!» – «Аргументы и факты», 1995, №4.

Зеленина Е. «Место Украины и России – на «старом континенте» – «Время», 30 декабря 1990.

«Из досье ЕЭС» – «Комсомольская Правда», 2 марта 1991.

«Интеграция в современной Европе. Участие Украины в общеевропейском процессе. Вступление в Совет Европы» – «Ответы на вопросы билетов по истории». – Х., Ранок, 2001.

Казьмина О. «Многоликая Европа», – «Экосфера», 2003, № 1.

Квасов В.В. Спецкурс «Європейський вибір України». Заліковий зошит для тематичного оцінювання навчальних досягнень учнів – «Історія та правознавство», 2005, № 22-24.

Коваленко Ю. «Надежда на процветающий европейский союз» – «Известия», 10 декабря 1991.

Комов А. «Україна і ЄС» — «Історія та правознавство», 2005, № 44.

«Конституції нових держав Європи і Азії». — К.: Укр. Прав. Фундація, Вид-во «Право», 1996.

Лагунін В.Д. «Людина і суспільство: проблеми економічного розвитку» — «Трибуна», 1992, № 6.

Меделяєв В.М. «Держава. Право. Суспільство» (Плани уроків та тестові завдання). — «Все для вчителя» — К., 2001.

Меделяєв В.М. «Основи правознавства. Дидактичні ігри та вправи по факультативу (спецкурсу)» — «Все для вчителя», 2002, № 23-24.

Меделяєв В.М. Основи економіки. — Х., Скорпіон, 2004.

Меделяєв В.М. Тестові завдання для тематичного оцінювання досягнень учнів з основ економіки. — Х., Скорпіон, 2004.

«Молодь та Європа». Методичний посібник. — Мюнхен, 2005.

Мелетович С. «Європа вступила в період кризиса?» — «Наша газета», 3 юнія 2005.

Найдиш В. «Права людини і громадянина» — «Історія України», 2003, №43.

Наровлянський О.Д. Дидактичні матеріали з основ правознавства. — К.: Юрінком Інтер, 1999.

Нартов В.В. Основи правознавства у визначеннях, таблицях і схемах. — Х., Ранок, 2001.

«Програма курсу «Європейський вибір України» для загальноосвітніх навчальних закладів». — Дніпропетровськ, ДОППО, 2004.

Паращенко Л.І., Комаров Ю.С. Програма курсу «Європейські студії» — К., 2002.

Пономарьова Л.М. Професійна майстерня: олімпіади, конкурси, турніри — «Історія та правознавство», 2005, № 16.

Ставицька Є.В. Країни Західної Європи в другій половині ХХ століття. Тематична атестація — «Історія та правознавство», 2005, № 16.

Сушко В.Я. «Вивчення курсу “Європейський вибір України”» — Історія та правознавство, 2005, №26.

Тимошенко І.М. Курс на розрядку міжнародної напруженості та його зрив (70-ті – перша половина 80-х років ХХ ст.) – «Історія та правознавство», 2005, № 6.

Уланова Л.І. Інтерактивні уроки із всесвітньої історії з теми «Країни Західної Європи в 1950–2004 рр.». – «Історія та правознавство», 2005, №6.

«Хрестоматія по новейшій історії. 1945 -1990».– М., 1992.

Чикин М. «Это уже переходит все границы» – «Комсомольск-кач правда», 4 января 1993 г.

«Что такое европейское сообщество?» – «Согласие», 1990, №29.

«Что такое Европа?» – «Наша газета», 2 ноября 2001 г.

Шапвалов И. «Можно судиться и с государством, если знать, как...» – «Время», 16 января 2004 .

«Шаг за шагом навстречу Европе» – «День», 2 декабря 2005.

Для нотаток

Для нотаток

І. Яковюк, Л. Трагнюк, В. Медеяєв
АЗБУКА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Навчально-методичний посібник

Керівник проекту	О.С. Мірошник
Загальна редакція	І.В.Яковюк
Науковий редактор	І.В.Яковюк
Технічний редактор	Д.Н. Цапко
Верстка, дизайн обкладинки	В.В. Лукашова
Відповідальна за випуск	О.С. Мірошник

Підписано до друку 25.06.2006 Форма 60x84/16
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Newton
Ум. друк арк. 9,33 Наклад 1000 прим.

Видавництво «Апекс+»
Реєстраційне посвідчення ДК № 1426 від 10.07.03 р.
61057, м. Харків, вул. Гоголя, 2-а

Надруковано у друкарні СПДФО Стеценко І.І.